

**HISTORICKO - PEDAGOGICKÉ
FÓRUM**

**(Internetový časopis pre dejiny
pedagogiky a školské
múzejníctvo)**

**2 / 2 0 1 2
(roč. I)**

ISSN 1338 - 693X

B r a t i s l a v a

O B S A H

Kam kráčajú dejiny pedagogiky? (V. Michalička)	3
Počiatky kresťanskej paideie (L. Bokorová).....	7
Prefekti školy trenčianskeho jezuitského gymnázia v rokoch 1650-1773. (L. Bernát)	14
Gustáv Kordoš: Slovák v službách uhorskej školy (V. Michalička)	31
Štefan Koreň a Ján Kvačala. Vzťah učiteľ a žiak vo svetle korešpondencie Štefana Koreňa (L. Vašková, L. Bernát).....	60
Spomienky Antona Štefánka na prínos českých učiteľov pre slovenské školsťvo po roku 1918 (I. Marks)	71
Študenti zo Slovenska na Vysokej škole strojníckeho a elektrotechnického inžinierstva ČVUT v Prahe v rokoch 1918-1928 (L. Bernát)	76
Správy	87
Recenzie	93
Anotácie	98

DEJINY PEDAGOGIKY

Kam kráčajú dejiny pedagogiky?

(Námet na diskusiu)

Vladimír Michalička

Už na prelome 17. a 18. storočia zozbieral slovenský učiteľ a pedagóg bohatý pramenný materiál o evanjelickom školstve v Uhorsku vrátane rozsiahleho úvodu o organizácii latinského školstva na našom území, ktorý neskôr doplnil jeho žiak Samuel Matthaеides. V roku 1971 ho po mnohoročnom precíznom štúdiu a obohatení o historické poznámky vydal pod názvom **Gymnaziológia. Dejiny gymnázií na Slovensku (Bratislava: SPN, 1971)** historik pedagogiky Vladislav Ružička. Pôvodný rukopis práce je prvým systematickým dielom z dejín školstva na našom území a pôvodný autor ním položil základy vedeckej pedagogickej disciplíny – dejín pedagogiky. Tie prešli za tri storočia zložitým vývojom: obdobiami úspechov i rokmi stagnácie a úpadku, no stali sa rešpektovanou pedagogickou disciplínou. Žiaľ, musíme konštatovať, že v posledných dvoch-troch desaťročiach neprináša historicko-pedagogický výskum také výsledky, ktoré by nás oprávňovali k plnej spokojnosti, bádanie sa len ťažko vymaňuje z tieňa výrazných postáv pedagogickej historiografie zo 60. a 70. rokov 20. storočia akými boli Ľudovít Bakoš, Andrej Čuma, Ján Gallo, František Karšai, Jozef Mátej, Ján Mikleš, Vladislav Ružička, Peter Vajcík či niektorí ďalší autori, ktorí predovšetkým v rokoch ideologického a politického odmäku obohatili našu historicko-pedagogickú spisbu závažnými dielami. Prítom však nemožno prehliadnuť skutočnosť, že vyšlo viac zaujímavých publikácií, riešili sa významné grantové projekty, uskutočnili sa konferencie a semináre. Je teda na mieste otázka: čo robiť, aby sme v tejto oblasti pedagogického bádania znovu postúpili o niekoľko krokov vpred?

Už na prelome 60. a 70. rokov 20. storočia sa nad touto otázkou viackrát zamýšľal Jozef Mátej v súhrnných analytických štúdiách uverejnených v Jednotnej škole a v Pedagogike. Obsiahlo zdôvodňoval (pravda, v dobovej terminológii) zmysel štúdia dejín pedagogiky a jeho prínos pre prípravu učiteľov a poznanie dejín školstva a pedagogiky. Upozornil na dve skutočnosti, ktoré z pohľadu roku 1967 limitovali rozvoj tejto disciplíny, a to že sme nemali potrebné pracovisko, kde by sa venovala sústavná pozornosť dejinám pedagogiky a že sa v uvedenom období dejinám pedagogiky venovalo len niekoľko pracovníkov. Žiaľ, musíme s ľútosťou konštatovať, že hoci od publikovania štúdie uplynulo takmer polstoročie, situácia je v mnohých smeroch takmer rovnaká.

Ani dnes neexistuje špecializované pracovisko pre dejiny pedagogiky. Táto disciplína sa len veľmi skromne rozvíja na niektorých katedrách pedagogiky filozofických a pedagogických fakúlt akosi v tieni nástupu nových pedagogických disciplín. Aj to len zásluhou záujmu individuálnych bádateľov a zväčša ako vedľajší produkt ich učiteľského a výskumného úväzku. Chýba v tomto smere kontinuita s dosiahnutými výsledkami

predchádzajúceho obdobia, viazne príprava kvalifikovaného dorastu pre prácu v dejinách pedagogiky, nakoľko kurzy tejto disciplíny sú pre naplnenosť učebných plánov čoraz viac odsúvané do úzadia. Isté aktivity na tomto poli rozvíja Historický ústav SAV, kde vznikajú sporadicky práce z tejto oblasti, tie však smerujú skôr do sféry kultúrnej histórie ako do histórie pedagogiky, výskum a zviditeľňovanie výsledkov historicko-pedagogického bádania čiastočne saturuje Múzeum školstva a pedagogiky. Úsilie o zriadenie pracoviska pre pedagogický výskum pri Slovenskej akadémii vied z podnetu Slovenskej pedagogickej spoločnosti pri SAV zostáva bezvýsledné.

S existenciou pracovísk súvisí aj personálne zabezpečenie historicko-pedagogického výskumu. Kým pred niekoľkými desaťročiami bolo na katedrách pedagogiky filozofických a pedagogických fakúlt niekoľko silných „buniek“ historikov pedagogiky, dnes je situácia bezútešnejšia. Sám autor, ktorý študoval na katedre pedagogiky FFUK v 70. rokoch 20. storočia si pamätá, že tu pôsobili také kapacity ako prof. J. Bakoš, prof. J. Mátej, prof. P. Vajcik, na pedagogickej fakulte UK v Trnave prof. Schubert, dr. V. Blaško, doc. Janus, silné bolo zázemie historikov pedagogiky na Pedagogickej fakulte v Nitre (dr. Žbirková, dr. Struhár), Banskej Bystrici (prof. Mikleš), v Prešove (doc. Karšai, doc. Gallo, prof. Čuma). Dnes už táto generácia historikov pedagogiky takmer celá opustila naše rady a dejiny pedagogiky reprezentuje len – z nášho pohľadu – skromné torzo vysokoškolských učiteľov. Ak by sme chceli urobiť podrobnejšiu pasportizáciu, tak ide o Katedru pedagogiky FFUK, kde v oblasti dejín pedagogiky pracuje dr. P. Kompolt a doktorandka J. Štulrajterová, na Katedre pedagogiky FF UKF v Nitre doc. J. Ivanovičová, PhDr. K. Račková, PaedDr. A. Pavlíčková, ktoré aj dejiny pedagogiky prednášajú (resp. vedú seminár), na Katedre pedagogiky FF UMC v Trnave prof. J. Danek, na Katedre pedagogických štúdií TU v Trnave doc. B. Kudláčová. Na Katedre pedagogiky PdF UMB v Banskej Bystrici sa dlhšie dejinami pedagogiky zaoberá doc. D. Kováčiková a na Katedre elementárnej a predškolskej pedagogiky tejže fakulty prof. B. Kasáčová (najmä dejinami predškolskej pedagogiky). Na Materiálovotechnologickej fakulte STU v Trnave v starších dejinách pedagogiky úspešne báda dr. L. Bernát, na Katedre pedagogických štúdií FHV Žilinskej univerzity v Žiline sa príspevkami z dejín pedagogiky prezentovala doc. V. Cabanová, na Katedre predškolskej a elementárnej pedagogiky PdF KU v Ružomberku vieme o prof. J. Pšenákovi, doc. V. Trubíniovej (dejiny predškolskej pedagogiky) a doc. M. Gejdošovi, na Katedre andragogiky FF PU v Prešove je to doc. E. Lukáč a prof. I. Kominarec a v Prešove sa mnohými otázkami dejín pedagogiky zaoberá skupina historikov okolo prof. P. Kónyu, doc. D. Vasil'ovej a prof. P. Šturáka. V Banskej Bystrici je to historik prof. P. Martuliak (dejiny banskobystrického školstva), v Historickom ústave SAV je to predovšetkým dr. E. Kowalská a dr. Ľ. Kázmerová. V dejinách pedagogiky pracuje aj autor príspevku s dr. D. Vaněkovou a Mgr. M. Kočí v Múzeu školstva a pedagogiky. Momentálne nepoznám domovské pracovisko prof. M. Kipsa, ktorý tiež dlhodobo báda v dejinách pedagogiky. Pravda, je tu ešte niekoľko vysokoškolských učiteľov či už činných v školskej službe alebo na dôchodku, všeobecných a regionálnych historikov, archivárov, učiteľov stredných škôl, ktorí sa občasne dotknú tematiky dejín pedagogiky. Vychádza nám teda okolo 25 aktívnych bádateľov (vopred sa

ospravedlňujem, ak som niekoho nechtiac vynechal). Akosi skromne však dorastá generácia mladých bádateľov, ktorí by chceli prednostne pracovať v dejinách pedagogiky.¹

Mnohí z vysokoškolských učiteľov sa uchádzajú aj o granty v grantovom programe VEGA a KEGA. Žiaľ, o tomto nemáme presnejšie informácie, ale sám som posudzoval niektoré: História najstarších učiteľských ústavov na Slovensku (doc. E. Lukáč, 200..), Teoretické východiská európskeho pedagogického myslenia (doc. Kudláčová, 2010), Prešovské kolegiálne gymnázium v historickom kontexte rokov 1918 – 1945 (dr. Vasil'ová, 2011), Korešpondencia Jána Kvačalu (dr. Bernát, 2011) a niektoré ďalšie. Problém grantových prác z oblasti dejín školstva a pedagogiky spočíva v tom, že v dlhodobom horizonte prináša len parciálne spracované okruhy tém. Uchádzanie sa o grantové programy je náročné, je to však predsa len jedna z ciest, ktorá prispieva k reálnej podpore historicko-pedagogického bádania.

Omnoho nástojčivejšia je potreba platformy pre operatívne publikovanie výsledkov historicko-pedagogického bádania. V minulosti sa chronicky opakovali sťažnosti na to, že Jednotná škola ako najvýznamnejší časopis pre pedagogické vedy na Slovensku nepublikoval pravidelne, prípadne vo väčšom rozsahu príspevky z dejín pedagogiky, len o málo lepšia bola situácia v Pedagogickej revue. Súčasné pedagogické (či metodické) časopisy prezentujú historickú pedagogickú problematiku len veľmi okrajovo. Pretrváva relikť uplynulého obdobia, keď sa síce deklaratívne uznávalo, že východiskom riešenia súčasných pedagogických problémov má byť poznanie historické poznanie problémov tejto vedy, ale v praxi sa to nijako neodzrkadľovalo. Príspevkom k riešeniu je vytvorenie priestoru pre prezentáciu výsledkov historicko-pedagogického bádania v podobe internetového časopisu Historicko-pedagogické fórum, ktorý od roku 2012 má ambíciu poskytovať čo najväčší priestor pre výsledky výskumu, informácie z diania v dejinách pedagogiky či priestor pre diskusie a polemiky. Prosím, aby táto informácia bola pochopená aj ako výzva kolegom, aby do časopisu prispievali.

Vhodné by bolo na okraj produkcie v tejto oblasti spomenúť, že za posledné roky skutočne vyšlo niekoľko zaujímavých publikácií (bez nároku na vyčerpávajúci súpis).² Vyšli viaceré pedagogické portréty (J. Brťka, J. Čečetka, J. Mátej, V. Václavík, A. H. Škultéty od M. Miháľchovej, M. Kipsa, M. Schwarzovej a V. Michaličku), Lukáč, E.: Stredné školy v Prešove do roku 1945 (2002), Reformné pedagogické hnutie v období ČSR a jeho prejavy na Slovensku (2002), Najstaršie učiteľské ústavy na Slovensku (s kol., 2007), B. Kudláčová: Dejiny pedagogického myslenia I. (Počiatky vedomej výchovy a pedagogickej teórie) (2008), J. Ivanovičová: Od učiteľského ústavu k Univerzite Konštantína Filozofa (2009), J. Danek: Dejiny jednej základnej školy (2012), D. Kováčiková: Filozofické, náboženské a historické východiská sociálnej práce (2010), B. Kasáčová: Kapitoly z dejín školstva a predškolskej výchovy (2001), Trubíniová, V.: Dejiny predškolskej výchovy I. II. (2008, 2009), Cabanová, V.: Dejiny pedagogiky (s kol. 2007), J. Pšenák: Kapitoly z dejín slovenského školstva a pedagogiky (2000), Slovenské školstvo a pedagogika 20. storočia (2011), M. Gejdoš: Učiteľský ústav v Spišskej Kapitule (2009), P. Martuliak: Banská Bystrica – kolíska

¹ Nebohý prof. J. Mátej hovoril o dejinách pedagogiky vzletne ako o kráľovnej pedagogických vied.

² Ako námiet by stálo za to, aby vznikala aj bibliografia vydaných knižných, zborníkových, časopiseckých prác s tematikou dejín pedagogiky.

vzdelanosti: 750 rokov banskobystrického školstva (2005), D. Vasiľová: Osobnosti prešovského školstva I. – IV. (2004, 2005), D. Dubovský: Svätyňa osvety a vzdelanosti (2012), P. Šturák: Dejiny cirkevného gréckokatolíckeho školstva na Slovensku I. II. (2007, 2009), state v zborníkoch, časopisoch, kapitoly o dejinách škôl v pamätniciach miest a obcí.

Najvýznamnejšia časť výsledkov historicko-pedagogického bádania smeruje predovšetkým do výchovnovzdelávacieho procesu na stredných, ale predovšetkým na vysokých školách. Tu je na mieste povedať aj to, že samotní historici pedagogiky by mali aktívnejšie vyhľadávať témy a problémy, ktoré by viac rezonovali v pedagogickej teórii a výchovnej praxi. Za pokus by stálo presnejšie zmapovať ako sú dejiny pedagogiky (všeobecné i národné) zastúpené v učebných plánoch učiteľskej prípravy a aká je ich náplň. Kým autor článku v 70. rokoch 20. storočia absolvoval týždenne dve hodiny prednášok a dve hodiny seminára z dejín pedagogiky (v druhom ročníku všeobecné dejiny, v treťom ročníku národné dejiny), dnes už takáto časová výmera sa dejinám nedostáva, a to je zrejmý nedostatok.³ Ako uviedla v jednej svojej práci B. Kudláčová, stále platí výrok českého historika pedagogiky Otakara Kádnera, že „... dejiny duchovnej vedy sú stále a napriek všetkým námietkam a hlasom odporcov najlepším úvodom k príslušnej disciplíne.“⁴

Pravda, uvedené myšlienky sú len časťou otázok a problémov, ktoré súvisia s mapovaním súčasného stavu vedeckej pedagogickej disciplíny dejiny pedagogiky. Budeme povďačný, ak tieto úvahy, zamýšľané ako vstup do diskusie, vyvolajú odozvu.

³ Dávam na zváženie spracovať prehľad, na ktorých študijných odborov univerzít a vysokých škôl sú dejiny pedagogiky zaradené do učebného plánu.

⁴ Kudláčová, B.: Dejiny pedagogického myslenia I. (Počiatky vedomej výchovy a pedagogickej teórie). Trnava: Typi Universitatis Tyrnaviensis a Bratislava: Veda, 2008, s. 12. ISBN 978-80-808230-3-0.

Počiatky kresťanskej paideie

Lucia Bokorová

Abstrakt: V článku sú predstavené niektoré názory na výchovu dvoch zaujímavých predstaviteľov kresťanstva 4. storočia Jána Chryzostoma a Hieronyma. Obidvaja, okrem toho, že mali veľmi solídne klasické vzdelanie, boli v svojom čase uznávanými cirkevnými autoritami, na ktorých sa ľudia obracali aj s otázkami týkajúcimi sa výchovy svojich detí. Predmetom analýzy sú zachované texty, ktoré obsahujú ich pedagogické názory – u Hieronyma ide o listy, u Chryzostoma o dielo nazvané *O výchove detí*.

Kľúčové slová: paidea, Ján Chryzostom, Hieronymus, *O výchove detí*

V kontexte klasickej gréckej kultúry, ktorá bola úzko spojená s pohanstvom, stále nové náboženstvo - kresťanstvo pred výzvou utvorenia vlastnej koncepcie výchovy a vzdelávania človeka.

Hoci kresťanstvo začiatkom 4. storočia (Milánsky edikt z roku 313) získalo status povoleného kultu, kresťanské školy v skutočnosti na elementárnej a strednej úrovni neexistovali a kresťania základné aj vyššie vzdelanie získavali výlučne v klasických školách.

Keďže kresťanská formácia sa neuskutočňovala v školách, zabezpečovala ju hlavne rodina a cirkev (formou homílií a liturgie). Špecifickou formou vzdelávania a výchovy kresťanov bol katechumenát¹.

Kresťanská výchova a formácia detí bola teda považovaná za prvoradú povinnosť rodičov. Rodičia sa často s výchovnými problémami obracali na cirkevné autority. Výchovné rady sa zachovali od Jána Chryzostoma a Hieronyma. Ich názory na výchovu môžeme považovať za počiatky formovania kresťanskej koncepcie výchovy.

Pedagogické názory Jána Chryzostoma obsiahnuté v diele *O výchove detí* a v listoch Hieronyma

Ján Chryzostom sa narodil okolo roku 350 v Antiochii. Pochádzal zo zámožnej rodiny. Hoci štúdium a nadanie by mu bolo zaručilo úspešnú advokátsku kariéru, do dejín vošiel ako najznámejší staroveký kazateľ s prívlastkom *Zlatoústý* (gr. chrysostomos). Rétoriku študoval u známeho Libania, ktorý ho mal na smrteľnej posteli označiť za svojho nástupcu, s pripomienkou – *ak ho ovšem ešte nestiahli kresťania*. Ján zvaný Zlatoústý čerpal vo svojich kázňach z vlastných štúdií rétoriky. V tomto smere sa jeho homílie považujú za vzor skutočného rečníckeho umenia.

Ján Chryzostom prispel svojimi pedagogickými myšlienkami ku kresťanskej koncepcii výchovy. Prvoradú úlohu vo výchove pripisoval rodičom, pretože majú vplyv na dieťa v období, ktoré je veľmi vhodné na formáciu. V krátkej rozprave nazvanej *O výchove detí* napomína rodičov, že často sa radšej a viacej starajú o to, aby dieťa malo pekné a drahé šaty a ozdoby, ako o to, aby dieťa naučili ísť v živote správnou cestou. Vystríha rodičov, aby popri úsilí, ktoré venujú tomu, aby bolo ich dieťa vzdelané v rôznych oblastiach, nezanedbávali vo výchove dušu dieťaťa.² Ak dieťa dostane v rodine dobrú výchovu, bude podľa Chryzostoma vedieť v živote rozlišovať medzi dobrom a zlom. *To, čo je mäkké, môže ešte dostať inú formu,*

¹ Prvotná cirkev prijímala nových členov až po období prípravy, ktorá musela predchádzať prijatiu krstu. Aby sa človek mohol stať kresťanom, musel byť nielen poučený o kresťanskej náuke, ale aj preukázať, že vedie život v súlade s kresťanskými morálnymi zásadami a normami.

² Jan Chryzostom: *O vychovaní dieťaťa*. s. 163.

*kým forma nie je tvrdá, môže dostať inú podobu. To, čo ale raz stvrdne, zostane také a zmeniť sa už nebude dať. Ako maliari pri obraze a sochári pri soche pracujú s veľkým úsilím, tak aj vy – otec a matka, musíte vynaložiť veľké úsilie pri výchove svojich detí, tých obdivuhodných obrazov. Maliari deň čo deň vylepšujú obraz podľa potreby štetcom, podobne ako sochári, odstraňujú to, čo je zbytočné a vylepšujú nedostatky. Tak aj vy rodičia ako autori nádherných obrazov, musíte vynaložiť všetok trud, aby ste svoje deti vychovali na pekný obraz Boha. Odstraňujte to, čo je nepotrebné, vylepšujte nedostatky, zo dňa na deň dozeraajte na dispozície svojich detí, na dobré, aby sa rozvíjali, na zlé, aby sa vykorenili*³.

Chryzostom rodičov upozorňuje, že každý z piatich zmyslov človeka predstavuje pre dieťa riziko. Každý zmysel – zrak, sluch, hmat, chuť i čuch Chryzostom chápe a vysvetľuje obrazne ako bránu, ktorá človeku umožňuje spoznávať a prijímať okrem vhodných vecí aj veci, ktoré ho môžu viesť do záhuby. Dieťa má byť vychovávané tak, aby tieto „brány“ malo pod kontrolou. Rodičia majú preto dbať o to, aby sa v prostredí, v ktorom je ich dieťa vychovávané, pohybovali len vhodné osoby, to sa týka aj služobníctva a pod. Tým mali zabezpečiť, aby dieťa nepočulo žiadne nevhodné veci, ktoré by na jeho citlivú dušu mohli mať negatívny vplyv. Chryzostom vidí pre rozvoj dieťaťa riziko dokonca aj v tom, že si dieťa nájde obľubu v príjemných vôňach: *Nič tak veľmi neodoberá duši horlivosť a nečiní ju tak ospalou, ako záľuba v príjemných vôňach. (...) Možno sa niekto zasmieja, že hovoríme o maličkostiach a prikazujeme veľkú opatrnosť. Nie sú to však drobnosti, ale ide o silu, zdravie a výchovu ľudského rodu*⁴.

Pre „bránu“ zraku videl Chryzostom veľké nebezpečenstvo v divadle. Prísne zakazoval rodičom dovoliť svojim deťom chodiť do divadla, v ňom podľa neho číhala pre uši i oči dieťaťa úplná záhuba. Pre dieťa typická citlivosť má rodičom stále pripomínať, že ho majú chrániť pred všetkými zlými vplyvmi. *Vedz, že ak by v divadle neboli mohli počuť a vidieť nevhodné veci, mohlo by sa tam ísť. Ale tam sa dajú počuť len nevhodné veci a to, čo sa tam deje, nie je hodné tvojich očí*⁵. Ustrážiť „bránu“ očí Chryzostom považuje za obzvlášť náročné, pretože na svete je veľa krásy, ktorou sa človek môže tešiť – príroda, hviezdy a pod., ale aj veľa vecí, ktoré človeku, a osobitne dieťaťu, môžu škodiť.

Chryzostom správne poukazuje na to, že k tomu, aby dieťa vedelo správne konať, nestačia len zákazy a príkazy. Potrebuje hlavne pozitívne príklady. Najlepším zdrojom pozitívnych príkladov je podľa neho Písmo alebo príklady konkrétnych ľudí z blízkeho okolia dieťaťa, ktorí vedú dobrý život.

Za základnú a opornú časť formácie mladých kresťanov boli považované Žalmy a tzv. Múdroslovná literatúra. Ján Chryzostom vo svojej rozprave *O výchove detí* vysvetľuje aj využitie biblických príbehov vo výchove. Odporúča nahradiť vo výchove rozprávanie pohanských mýtov a bájak príbehmi z Biblie. Prvý príbeh, o ktorom hovorí, je príbeh Kaina a Ábela z knihy Genezis. Rozprávanie príbehov, hovorí Chryzostom, by malo byť pre deti zaujímavé, živé, mali by sa z toho tešiť, nemôžu sa pri počúvaní nudiť. Chryzostom radí rodičom prerozprávať biblický príbeh jazykom, ktorý je pre dieťa zrozumiteľný. Teda príbeh nemá byť čítaný z Písma, ale prerozpráváný. Dieťa si ho má vypočuť niekoľko krát, aby bolo schopné príbeh samo prerozprávať. Dôležité je dieťaťu ukázať, čo z príbehu vyplýva pre život človeka, ako ho ono samo môže aplikovať vo svojom živote. Keď je príbeh zafixovaný v pamäti, majú rodičia naučiť dieťa ďalší príbeh. Ďalší príbeh, ktorý spomína Chryzostom, príbeh o bratoch Jakubovi a Ezauovi môže deťom dobre ilustrovať prikázanie o tom, že si je treba ctiť rodičov⁶.

³ Jan Chryzostom: *O wychowaniu dzieci*. s. 164.

⁴ Jan Chryzostom: *O wychowaniu dzieci*. s. 175.

⁵ Jan Chryzostom: *O wychowaniu dzieci*. s. 181.

⁶ Jan Chryzostom: *O wychowaniu dzieci*. s. 169 - 172.

Rodičia by mali byť prvými nielen učiteľmi, ale hlavne príkladmi kresťanského života. Chryzostom radí rodičom opustiť v rodine všetky zvyky spojené s pohanstvom. Dokonca aj pri výbere mena pre svoje dieťa sa majú inšpirovať menami apoštolov, mučeníkov alebo biskupov. Výberu mena pripisuje Chryzostom podstatný význam. Meno má byť pre dieťa v živote výzvou pre dobrý život⁷.

Rola otca rodiny v chápaní Chryzostoma zhodne s chápaním role otca v tom čase, bola rola pána a sudcu, pri prehreškoch dieťaťa nekompromisného a prísneho. V kontexte súčasných poznatkov z psychológie znie paradoxne rada, že dieťa má v rodine zažiť veľa podnetov k hnevu, aby sa učilo svoj hnev ovládať. Ján Chryzostom neodporúča využívať vo výchove telesné tresty. Dieťa má byť poslušné, má rešpektovať príkazy a zákazy rodičov. V prípade neposlušnosti dieťaťa si však musí byť vedomé, že bude potrestané. Podľa neho výchovnejšie pôsobí strach pred trestom ako samotný trest.

Hieronym (347 – 419) bol veľkým čitateľom klasickej literatúry a kultúry, veľa času venoval knihám a štúdiu. Známy je jeho sen, v ktorom sa mu malo zdať, že sa ocitol pred Kristom a počul od neho vetu, že klame, ak tvrdí, že je kresťanom: *Ciceronianus es, non Christianus!* Pre Hieronyma to bol taký silný zážitok, že na istý čas sa zriekol čítania klasickej literatúry a dlho sa zmietal v pochybnostiach, ako zosúladiť jeho záľubu v klasickej kultúre s kresťanstvom. Na základe jeho ďalšej činnosti sa dá predpokladať, že dospel k záveru, že kresťania sa nemajú zriekať hodnotnej klasickej vzdelanosti. Dôkazom je list Magnusovi, v ktorom Hieronym odpovedá a vysvetľuje adresátovi, prečo využíva vo svojich dielach príklady zo svetskej literatúry.

Hieronymove listy *List Lete o výchove dcéry*, *List Gaudentiusovi o výchove malej Pakatuly* a *List Salvine*, sú zdrojom pedagogických princípov a rád, týkajúcich sa výchovy, ktoré poskytuje rodičom – kresťanom. Jeho výchovné rady sú určené vždy jednému konkrétnemu človeku, ale vďaka nim je možné poznať a vyvodiť aj všeobecné názory Hieronyma na kresťanskú výchovu.

Je evidentné, že mnohé jeho rady a výchovno – vzdelávacie metódy sú inšpirované a prebrané z diela Quintiliána *O výchove rečníka*. V názoroch Hieronyma je okrem Quintilianových zásad jasný kresťanský rozmer výchovy. Podľa slov Hieronyma *kresťanom sa človek nerodí, ale sa ním stáva*⁸. V tomto procese významnú úlohu podľa neho zohráva prostredie, v ktorom človek žije a výchova v rodine, preto jej pripisuje veľký význam. Hoci sa Quintilián vo svojom diele *O výchove rečníka* prejavil ako znalec detskej psychiky a jej špecifik, na rozdiel od Hieronyma vplyv rodinného prostredia na vývoj dieťaťa práve nespomína. Aj keď Hieronym napísal len krátke pripomienky a rady týkajúce sa výchovy a vzdelávania detí, patrí k prvým kresťanským autorom, ktorí sa tejto problematike venovali a vychádzali z kresťanskej koncepcie morálky.

Hieronymove pedagogické rady sa týkajú hlavne výchovy dievčat, konkrétne Pauly, dcéry Lety, a Pakatuly, dcéry Gaudentia. Hieronymov záujem a starosť o výchovu dievčat pochádza z obdobia jeho pôsobenia v Ríme, kde mal kontakt s niekoľkými ženami z vyšších vrstiev a plnil úlohu ich duchovného poradcu⁹.

Pre Hieronymovu výchovnú koncepciu sú charakteristické dva aspekty – dieťa treba chrániť pred všetkými negatívnymi vplyvmi prostredia a nad každým zlom víťaziť dobrom¹⁰. Dieťa sa má bez sprievodu rodiča vyhýbať verejným miestam¹¹. Rodičia majú dozerať na to,

⁷ Jan Chryzostom: *O wychowaniu dzieci*. s. 173.

⁸ Hieronym: *List Lete*. List CVII. 1.

⁹ Stępniewska, A.: *Wychowanie rodzinne dziewcząt w pedagogice św. Hieronima*. VOX Patrum. z. 8 – 9. KUL, Lublin 1985. s. 152.

¹⁰ Stępniewska, A.: *Wychowanie rodzinne dziewcząt w pedagogice św. Hieronima*. VOX Patrum. z. 8 – 9. KUL, Lublin 1985. s. 156.

¹¹ Hieronym: *List Lete*. List CVII. 9.

aby sa v blízkosti dieťaťa pohybovali len absolútne dôveryhodné a cnostné osoby, ktoré môžu byť pre dieťa príkladom kresťanského života. Rodina má dieťaťa zabezpečiť príkladné morálne prostredie. Hoci Hieronym priznáva potrebu dieťaťa udržiavať kontakty s rovesníkmi, rodičia sa majú usilovať, aby aj medzi nimi boli len vzorné a vychované deti¹². Množstvo príkazov a zákazov zahrnutých v listoch, týkajúcich sa každodenného života dievčat – stravy, hygieny, ľudí, s ktorými prebývajú, ich malo nielen pripraviť na život v kláštore, ale chrániť ich pred škodlivými vplyvmi prostredia a morálnym úpadkom¹³.

Hoci v listoch *Lete* a *Gaudentiovi* radí rodičom, ako vychovávať dcéry, ktoré predurčili na život v kláštore, jeho výchovné odporúčania sa dajú chápať ako univerzálne odporúčania pre výchovu dieťaťa. Napriek tomu, že rady boli smerované dievčatám, pozoruhodné je, že Hieronym nevynecháva ani ich intelektuálnu formáciu. V listoch radí rodičom, ako majú s dieťaťom začať náuku čítania a písania. V súlade s metódami starovekého vzdelávania, zameraného na mechanické zapamätávanie, Hieronym radí náuku čítania a písania začať od naučenia abecedy naspamäť. Ako pomôcku pre dieťa odporúča mu vyrobiť jednotlivé písmená napríklad zo slonovinej kosti. Až po zvládnutí a poznaní všetkých písmen nasledovalo štádium spájania ich do slov. Upozorňuje, že na tomto stupni vzdelávania by malo byť učenie pre dieťa zábavou. Hieronym odporúča rodičom, aby s dieťaťom pri učení postupovali tak, aby učebné činnosti boli pre dieťa zábavné a aby ich dieťa vykonávalo dobrovoľne. Učitelia aj rodičia majú k dieťaťu a k jeho povinnostiam pri učení pristupovať tak, aby učenie nebolo pre dieťa činnosťou, ku ktorej by cítilo a získalo odpor. Hieronym radil dieťa pri učení motivovať a odmeňovať nejakými drobnosťami, ktoré sú primerané veku a dieťa potešia. Nezanedbateľný význam pripisuje výberu slov a mien, na ktorých sa dieťa učí skladat', písať a čítať slová. Tieto slová nemajú byť vyberané náhodne. Počiatočnú náuku skladania slov sa má dieťa učiť na menách prorokov, apoštolov a patriarchov. Svetské pesničky a verše majú byť nahradené veršami Žalmov. Podobne ako Quintilián vidí výhodu v tom, ak učenie neprebíha individuálne, ale dieťa má pri učení aspoň jedného spoločníka. Pri učení v páre alebo v skupine vidí pozitívnu rolu napríklad v snahe predbehnúť v náuke druhého. Hieronym dokonca doceňuje význam pochvaly a vidí v nej spôsob, ako podnietiť dieťa k väčšiemu úsiliu, a tým k rozvoju svojich schopností¹⁴.

Hieronym radí rodičom dbať o to, aby ich dieťaťu zabezpečili vhodného a vzdelaného učiteľa už od elementárnej úrovne vzdelávania. Tento fakt neodporúča zanedbať, pretože považuje za dôležité, aký dieťa získa v tomto období fundament. Rodičia majú dbať o správnu výslovnosť dieťaťa. Upozorňuje na to, že ak tu dieťa získa zlé návyky, nielen vo výslovnosti, ale aj v morálnych návykoch, neskôr je ich ťažko sa odučiť: *Kto je schopný navrátiť purpurovo zafarbenej vlne jej pôvodnú belosť?*¹⁵

Za povinnú súčasť vzdelávania dieťaťa považoval Hieronym okrem Biblie aj grécku literatúru a latinčinu: *Nech každý deň robí úlohu z Písma. Nech pozná rytmus gréckych veršov. Súčasne s tým má ísť náuka latinčiny...*¹⁶. V čítaní Biblie odporúča, kvôli efektívnosti a náročnosti textov, zachovať určitú chronológiu. Odporúča začať od knihy Žalmov. Ďalším krokom majú byť Šalamúnove príbehy, ktoré považuje a odporúča ako veľmi poučné pre život. Nasledujúcou knihou má byť kniha Kohelet, ktorá naučí človeka získať náležitý vzťah k pozemským veciam. V knihe Jób má človek hľadať príklady sily a trpezlivosti. Keď si postupne osvojí aj obsah a zmysel Evanjelií, má prejsť na ďalšie knihy Starého zákona. Kniha

¹² Hieronym: *List Lete*. List CVII. 9., 11.

¹³ Stępniewska, A.: *Wychowanie rodzinne dziewcząt w pedagogice św. Hieronima*. VOX Patrum. z. 8 – 9. KUL, Lublin 1985. s. 173.

¹⁴ Hieronym: *List Lete*. List CVII. 4. *List Gaudentiovi*. List CXXVIII. 1.

¹⁵ Hieronym: *List Lete*. List CVII. 4.

¹⁶ Hieronym: *List Lete*. List CVII. 9.

Pieseň piesní má prísť na rad ako posledná, aby bol človek schopný nájsť v nej jej duchovný rozmer. Ako ďalšiu literatúru odporúča čítať diela Cypriana, Atanáza, Hilaryho¹⁷. Biblia mala byť pre deti kresťanov základom ich nábožensko-morálnej formácie. Hoci program vzdelávania, ktorý Hieronym odporúča rodičom pre svoje deti, je dosť obšírny a pravdepodobne zahŕňa aj roky stredného vzdelávania, Hieronym okrem gréckej a latinskej gramatiky v listoch nespomína žiadnu inú svetskú disciplínu ani svetských autorov.

Hieronym vystríha rodičov dovoliť svojej dcére inklinovať k ženským záľubám, akými sú kozmetika, ozdoby, zlato a oblečenie. Rodičia majú dieťa chrániť pred všetkými vecami, ktoré sa mu v jeho nezrelom veku zdajú byť príťažlivé alebo dobré, pretože sú za dieťa zodpovední a dieťa ešte nie je schopné rozlišovať medzi dobrom a zlom. Hieronym hovorí, že hoci niektorí za väčšiu cnosť považujú schopnosť odolať prístupnej rozkoši, on za menej riskantnú považuje zdržanlivosť, spočívajúcu v tom, že človek vôbec nepríde do kontaktu s objektom svojich žiadostí¹⁸. Na inom mieste tvrdí, že ak sa človek raz nasýti pozemských vecí, ľahšie sa ich neskôr zriekne a opovrhne nimi. Naopak človeka, ktorému boli od detstva niektoré veci odopierané, môže dlho trápiť túžba vlastniť ich. Hieronym vzápätí upozorňuje, že nevidí riešenie v tom, aby človek získal odstup a primeraný vzťah k pozemským dobrám, mal by ich najskôr všetky skúsiť¹⁹.

Rodičia a osoby zodpovedné za výchovu majú byť pre dieťa vzorom a príkladom. Pre dievča má byť vzorom hlavne matka: *Teba nech má za učiteľku, teba nech nasleduje vo svojej detskej prostoduchosti. Nech u teba ani u otca nevidí nič, čoho činenie by bolo hriechom. Vy rodičia pamätajte, že viacej ju naučíte príkladmi ako slovami*²⁰. Do výchovy dieťaťa majú byť, podľa Hieronyma, zaangażovaní aj ďalší príbuzní – starí rodičia, tety a pod²¹. Ak majú rodičia obavu, že nezvládnu takéto nároky na výchovu svojho dieťaťa, Hieronym im radí odovzdať dieťa radšej na výchovu do kláštora²².

Záver

V prvých storočiach prebiehalo svetské vzdelávanie v škole a náboženská formácia mimo školy. Výchovu a formáciu dieťaťa v súlade s vyznávanou kresťanskou vierou mala zaistiť rodina a cirkev. Ján Chryzostom aj Hieronym žili v čase, keď kresťania považovali grécku kultúru (literatúru, zvyky, vzdelávanie a pod.) za nebezpečnú pre kresťanské náboženstvo. Hoci boli medzi kresťanskými intelektuálmi aj snahy o syntézu kresťanstva a všetkého hodnotného, čo grécka kultúra ponúkala, evidentné sú stále obavy pred mnohými pohanskými zvykmi pretrvávajúcimi v spoločnosti. Rodičia – kresťania zodpovední za výchovu svojich detí v súlade s kresťanskou vierou, potrebovali rady, ako svoje deti vychovávať v dobe a kultúre, v ktorej žili. Z rád udeľovaných Chryzostomom a Hieronymom je vidieť snahu o prísnu až rigoróznú výchovu a dodržiavanie kresťanskej morálky (napr. zákazy návštev divadla a pod.). Ďalším typickým znakom je nahradenie pohanskej literatúry

¹⁷ Hieronym: *List Lete*. List CVII. 12.

¹⁸ Hieronym: *Lete o výchove dcéry*. List CVII. 8.

¹⁹ *Niektoré matky majú zvyk obliekať dcéry určené na zasvätený život do tmavých tuník, tmavého pláštá bez akýchkoľvek ozdôb na krku aj na hlave. V skutočnosti to robia s dobrým zámerom, aby si v mladosti nezvykali na niečo, čoho sa budú musieť v budúcnosti vzdať. Iní majú odlišný názor, hovoria: čo z toho, že ona nebude mať, veď či nebude vidieť, že iné majú? Ženy sú také, že majú rady ozdoby a veľa dievčat, hoci aj veľmi kromných, sa rado strojí, ak aj nie kvôli nejakému mužovi, tak aspoň pre seba. Teda, nech sa radšej nasýti tým, že má a nech vidí, že iné sú chválené, hoci tie veci nemajú. A je lepšie, aby sa vecí nasýtila a potom nimi pohrdla, ako keby ich nemala a túžila mať.* Hieronym: *Gaudetiovi o výchove*. List CXXXVIII. 2 – 3.

²⁰ Hieronym: *List Lete*. List CVII. 9.

²¹ Por. Hieronym: *List Lete*. List CVII. 4.

²² Por. Hieronym: *List Lete*. List CVII. 13.

a príbehov textami z Biblie. Po stáročia boli základom gréckej paidei diela gréckej literatúry. V literatúre bol predstavený ideál človeka, v literatúre našli trvalé miesto normy, ktoré mali usmerňovať život človeka. Grécka paideia zahŕňala diela gréckej literatúry, kresťanskou paideiou sa mala stať Biblia.

Použitá literatúra:

Hieronym: *Listy*. PAX, Warszawa 1954.

Jan Chryzostom: *Wybór pism: Pisma o charakterze wychowawczym*. Texty starovekých autorov, zväzok 13. ATK, Warszawa 1974.

Stępniewska, A.: *Wychowanie rodzinne dziewcząt w pedagogice św. Hieronima*. Vox Patrum, z. 8/9. KUL. Lublin 1985. s. 151–175.

Mgr. Lucia Bokorová (nar. 1976), ukončila magisterské štúdium v odbore pedagogika na Vysokej škole filozoficko-pedagogickej Ignatianum v Krakove (ukončené v r. 2000), doktorandské štúdium s titulom doktorka humanitných vied v oblasti história, špecializácia dejiny pedagogiky na Fakulte dejín a kultúrneho dedičstva na PAT v Krakove (ukončené v r. 2008). Pôsobí na Pedagogickej fakulte TU v Trnave, Katedra pedagogických štúdií, prednáša pedagogiku a dejiny výchovy a vzdelávania.

Prefekti školy trenčianskeho jezuitského gymnázia v rokoch 1650-1773.

Libor Bernát

Jesuitic's high school prefects of school in Trenčín in years 1650-1773

V štúdiu analyzujeme na základe prameňov a pomocou prosopografickej metódy pôsobenie 53 prefektov školy na trenčianskom jezuitskom gymnázii v rokoch 1650-1773, teda od prvého funkcionára až po prevzatie školy piaristickým rádom. Po stručnej charakteristike jezuitského školstva a funkcie prefekta školy, nasleduje rozbor prefektov školy z aspektu národnosti, miesta absolvovania noviciátu, štúdia na vysokých školách, miesta absolvovania tretej probácie, „statu“, dĺžky pôsobenia vo funkcii a dosiahnutého veku. V závere štúdie analyzujeme najvýznamnejších prefektov školy. Žiaľ, slovenská historiografia nemá ešte doteraz takto spracované ostatné jezuitské gymnázia a iste by bola zaujímavá komparácia s nimi. Čiastočne porovnáme postavenie protestantského rektora a prefekta školy, ale je nutné si uvedomiť z toho, že nešlo o identické inštitúcie a aj personálne obsadenie sa výrazne odlišovalo.

Key words:

Gymnázium, pedagogika, prefekt školy, jezuiti, školský poriadok, štúdiá.

V minulom článku sme sa zaoberali predstavenými trenčianskeho rehoľného domu (rektormi).¹ V tomto článku nadvižeme na predchádzajúcu štúdiu a pozornosť sústredíme na prefektov školy. Analyzujeme prefektov školy z aspektu dĺžky pôsobenia, miesta pôvodu, národnosti, absolvovania noviciátu, štúdií, tretej probácie, „statu“ v ráde, veku, atď. Aby sme lepšie charakterizovali prefektov školy použijeme prosopografickú metódu. Ak sa niektorí prefekti školy stali neskôr rektormi, tak už boli spracovaní v spomínanom článku a venujeme im okrajovú pozornosť.

Postavenie a povinnosti prefekta školy (prefectus scholarum) určovalo „*Ratio atque institutio studiorum Societatis Iesu*“.

Jezuitské gymnázium v Trenčíne začalo vyučovanie v roku 1649. Prvým učiteľom bol Moravan Tomáš Vulpianus. Prvým prefektom školy sa stal v rokoch 1650-1651 František Nedecký,² pochádzajúci z Nedece pri Žiline. Pôsobil tu aj v iných funkciách od roku 1649. Doložení sú už dvaja pedagógovia-jezuiti Ľudovít Döring (vyučoval kurzy gramatistov a principistov) a Juraj Gulik (učil kurz parvistov).

Nedeckého nástupcom sa stal Daniel Mitturovicz,³ ktorý sem prišiel z Banskej Bystrice. Potom nasleduje do roku 1664 deväť prefektov za sebou. Posledným bol Martin Lancmar.⁴ V školskom roku 1663/1664 sa vyučovanie nekonalo z dôvodu tureckého vpádu.

¹ BERNÁT, L. Rektori jezuitského gymnázia v Trenčíne v rokoch 1649-1773. In: Historicko pedagogické fórum, 1, 2012, č. 1, s. 14-32.

² F. Nedecký (Nedecsky, Nedeczki, Nedeczky, 1616 – 1691). Do jezuitského rádu vstúpil 16. 11. 1637 vo Viedni, kde v nasledujúcich dvoch rokoch absolvoval noviciát. Študoval na teologickej fakulte v rokoch 1643- v Trnave, v roku 1645 v Pasove a v roku 1646 opäť v Trnave. Do Trenčína prišiel z Judenburgu, kde absolvoval tretiu probáciu. Z Trenčína odišiel do Banskej Bystrice v nasledujúcom roku za misionára, špirituála, kazateľa, administrátora, prokurátora a svedníka. Potom pôsobil na rôznych miestach v pastoraľnej práci. Posledným pôsobiskom F. Nedeckého bol v rokoch 1685-1691 Trenčín, kde zastával funkciu arbitra sporných prípadov a svedníka. *Annuae collegii... ab anno 1686 - usque 1727*, fol. 1, 16, 22, 26a, 30, *Dejiny Spoločnosti Ježišovej...*, s. 112, *Historia et annuae collegii societatis Jesu Trenchiniensis ab anno 1645...*, fol. 50, 110, 124a, 131a, KÁDÁR, Z., KISS, B., PÓKA, A. *A Nagyszombati Egyetem...*, s. 59.

³ D. Mitturovicz (Mitturovich, Mitturovich, 1620–1669). Po štúdiách na filozofickej fakulte v Trnave vstúpil do rádu. Noviciát absolvoval vo Viedni a teológiu študoval v Štajerskom Hradci. Potom účinkoval v Banskej

Od roku 1665 opäť výučba pokračovala, keď bol rektorom kolégia a prefektom školy Jakub Hanula, až do roku 1706, kedy bol prefektom školy Štefan Ladislav Szylagyi.⁵

Až v štyroch prípadoch došlo k výmene prefektov počas školského roka. V roku 1675 Juraja Lakyho,⁶ ktorý odišiel prednášať na Trnavskú univerzitu, vymenil Mikuláš Ďurčáni⁷ a toho o rok neskôr Juraj Jankovič.⁸ Ďurčáni odišiel do Kláštora pod Znievom za kazateľa, spovedníka a poradcu. Posledná výmena sa uskutočnila v roku 1684, kedy Leopolda Millera⁹ vystriedal F. Theodati. Miller odišiel za misionára do Kurlandie.

Bystrici. Z Trenčína odišiel v roku 1653 do Spišskej Kapituly. Ďalej pôsobil v Bratislave, opäť v Trenčíne, v Šali, v Bratislave a v Trnave. Posledným pôsobiskom D. Mitturovicza boli v rokoch 1666–1669 Košice, kde účinkoval ako prokurátor, spovedník a poradca. BOGNÁR, K., KISS, J. M., VARGA, J. *A Nagyszombati Egyetem...*, s. 128, *Historia et annuae collegii societatis Jesu Trenchiniensis ab anno 1645...*, fol. 13a, 38a, 42, LUKÁCS, L. *Catalogus generalis... Pars II. I–Q*, s. 1034.

⁴ M. Lancmar (Lanczmar, Lanczmair, Lanczmayer, 1628–1677) vstúpil do jezuitského rádu 3. 11. 1646 vo Viedni, kde v rokoch 1647–1648 absolvoval noviciát. Po štúdiách filozofie v Štajerskom Hradci učil v Rábe, v Trenčíne a v Trnave. Po absolvovaní teológie v Trnave a tretej probácii v Judenburgu prišiel do Trenčína.

Z Trenčína odišiel do Šoprone a ďalej pôsobil v Košiciach, v Trnave, opäť v Košiciach a opäť v Trnave. *Dejiny Spoločenosti Ježišovej...*, s. 102, *Historia et annuae collegii societatis Jesu Trenchiniensis ab anno 1645...*, fol. 19a, 53a, LUKÁCS, L. *Catalogi personarum... III. (1641–1665)*, s. 195, 221, 240, 269, 290, 319, 348, 423, 461, 499, 537, 577, 617, 679, 692, 744, 787 a 811, 517 a 595, *Matricula Scholasticae...*, fol. 26, MÉSZÁROS, O. *Školská filozofia...*, s. 177.

⁵ Š. Szilagyi (Sillaghi, Szilaghi, Szilagi, 1669–1732) do jezuitského rádu vstúpil po absolvovaní filozofickej fakulty v Trnave a noviciát absolvoval v Trenčíne. Teologickú fakultu navštevoval v Štajerskom Hradci a v Judenburgu absolvoval tretiu probáciu. Potom pôsobil v Skalici, odkiaľ prišiel do Trenčína. Z Trenčína odišiel do Bratislavy. Potom účinkoval ako poľný kňaz, ďalej v Trenčíne, v Košiciach, v Rožňave, v Blatnom Potoku, v Târgu Mureș, v Baia-Mare, v Satmári, v Stoličnom Belehrade, v Päťkostolí, v Jágri, v Rožňave a v Užhorode. Posledným pôsobiskom Š. Szylagyiho bola v roku 1732 Satmár, kde účinkoval vo funkcii predstaveného rezidencie. *Annuae collegii... ab anno 1686 - usque 1727*, fol. 30a, *Catalogus Personarum...*, *Pro Anno M. DCC. XVII.*, s. 36, *Pro Anno M. DCC. XVIII.*, s. 39, *Pro Anno M. DCC. XIX.*, s. 35, *Pro Anno M. DCC. XXV.*, s. 36, LUKÁCS, L. *Catalogus generalis... Pars III. R–Z*, s. 1665, *Matricula Scholasticae...*, fol. 305, PETRUCH, A. *A Trencsén jezsuita...*, s. 55.

⁶ J. Laky (Lacki, Lacky, Laki, 1634–1685) do jezuitského rádu vstúpil 5. 11. 1652 na Spiši a noviciát absolvoval vo Viedni. Na filozofickej fakulte študoval v Trnave a na teologickej v Trnave a v Štajerskom Hradci. Po absolvovaní tretej probácie v Judenburgu prednášal v Košiciach, potom pôsobil v Blatnom Potoku a v Levoči, odkiaľ odišiel do Trenčína. Potom pôsobil v Pasove, v Košiciach a v Štajerskom Hradci. Posledným pôsobiskom J. Lakyho boli v rokoch 1684–1685 Košice, kde zastával funkcie predstaveného kolégia a rektora univerzity. HAVRAN, J. *Historia domus*, s. 52, *Historia et annuae collegii societatis Jesu Trenchiniensis ab anno 1645...*, fol. 19a, 96, 99a, *Matricula Scholasticae...*, fol. 3 a 83, MÉSZÁROS, O. *Školská filozofia...*, s. 176, RADVÁNI, H. *Kníhtlačiareň Trnavskej univerzity 1646–1777...*, s. 52 a nasl.

⁷ M. Ďurčáni (Ďurčanský, Giurchanj, Giurczani, 1639–1679), do jezuitského rádu vstúpil 11. 10. 1658 v Trnave a noviciát absolvoval v Trenčíne. Na filozofickej fakulte študoval v Trnave a Košiciach, teologickú fakultu študoval v Košiciach. Tretiu probáciu absolvoval v Judenburgu, odkiaľ odišiel do Trenčína. Ďalej pôsobil v Košiciach, v Spišskej Kapitule. *Historia et annuae collegii societatis Jesu Trenchiniensis ab anno 1645...*, fol. 99a, *Dejiny Spoločenosti Ježišovej...*, s. 157 a 217, HORVÁTH, P. *Trenčín v období novoveku*, s. 111, REKEM, J. *Štefan Dubnicay a jeho doba : z dejín polemickéj literatúry na Slovensku*. Trenčín : V. Čelko, 1944, s. 21.

⁸ J. Jankovič (Janckovich, Janhoviez, Jankouich, 1638–1696) do jezuitského rádu vstúpil 10. 10. 1657 v Trnave a noviciát absolvoval v Trenčíne. Filozofickú fakultu študoval v Košiciach a teologickú v Štajerskom Hradci a Trnave. Po absolvovaní tretej probácie v Judenburgu odišiel do Trenčína. Z Trenčína odišiel do Košíc, ďalej účinkoval v Spišskej Kapitule, v Banskej Bystrici, v Skalici, v Bratislave, v Trnave, v Žiline, v Banskej Štiavnici, v Spišskej Kapitule a v Trnave. Do Trenčína sa vrátil v roku 1696 ako administrátor, špirituál, kazateľ, examinátor kandidátov a spovedník. *Dejiny Trnavskej univerzity...*, s. 226, HAVRAN, J. *Historia domus*, s. 52, *Historia et annuae collegii societatis Jesu Trenchiniensis ab anno 1645...*, fol. 42, 103a, 108, *Dejiny Spoločenosti Ježišovej...*, s. 180, 185 a 240, *Matricula Scholasticae...*, fol. 15, 30, 90 a 98, WEISER, F. *A katholikus iskolaiügy Magyarországon...*, s. 245.

⁹ L. Miller (Müller, 1652–1730) vstúpil do jezuitského rádu 18. 10. 1670 v Bratislave a noviciát absolvoval v Leobene. Študoval na filozofickej fakulte vo Viedni a na teologickej fakulte v Štajerskom Hradci a vo Viedni. Do Trenčína prišiel po absolvovaní tretej probácie v Judenburgu. Potom účinkoval v pastorálnej práci v

Roky 1715-1773, teda spolu 59 rokov sú obdobím pokoja a rozvoja trenčianskeho jezuitského gymnázia. Účinkovalo tu 18 prefektov školy (pozri prílohu - tabuľka č. 2). V roku 1773 bol prefektom školy Ján Baptista de Zsambég, ktorý už nebol členom jezuitského rádu. Najdlhšie zo všetkých prefektov školy – 15 rokov pôsobil J. Hunyadi. Po šesť rokov tu pôsobili M. Frigeri¹⁰ a O. Jonáš,¹¹ štyri roky tu účinkoval J. Liptai.¹² Aj to svedčí o stabilizácii inštitúcie. Pritom len deväť prefektov tu účinkovalo po jednom roku.

V tomto období došlo len k jednej výmene počas školského roka, kedy O. Jonáš, ktorý zomrel 14. 9. 1770 vystriedal Š. Hriankaj.¹³ M. Frigeri, O. Jonáš a I. Palič zastávali funkciu prefekta školy v dvoch samostatných obdobiach.

Piati z nich (J. Hanula, G. Kapi, F. Lipai, L. Permai a J. Šupka) sa stali v Trenčíne rektormi ešte v skúmanom období rokov 1649-1714, F. Kiriš v nasledujúcom období. Prvýkrát bola spojená funkcia rektora a prefekta školy za F. Lipaia v rokoch 1653-1654.

Prešove, v Bratislave, opäť v Prešove, v Budíne, v Stoličnom Belehrade, vo Viedni, v Banskej Bystrici, v Šoproni, v Leopoldove, vo Varaždíne, v Bratislave, opäť vo Varaždíne, v Štajerskom Hradci, v Kremži. Posledným pôsobiskom L. Millera v rokoch 1717-1730 bola Bratislava, kde účinkoval ako špirituál, examinátor kandidátov, administrátor, operarius a spovedník. *Catalogus Personarum...*, *Pro Anno M. DCC. XVII.*, s. 19 a 43, *Pro Anno M. DCC. XVIII.*, s. 19 a 43, *Pro Anno M. DCC. XIX.*, s. 18 a 42, *Pro Anno M. DCC. XXV.*, s. 19, *Pro Anno M. DCC. XXVI.*, s. 19, *Pro Anno M. DCC. XXVII.*, s. 18, *Pro Anno M. DCC. XXVIII.*, s. 19, *Pro Anno M. DCC. XXIX.*, s. 18, *Pro Anno M. DCC. XXX.*, s. 18, *Pro Anno M. DCC. XXXI.*, s. 44, LUKÁCS, L. *Catalogus generalis... Pars II. I-Q*, s. 1021, *Matricula Scholasticae...*, fol. 173.

¹⁰ M. Frigeri (Friggeri, 1703 Prešov – 1790 Spišská Kapitula) vstúpil do jezuitského rádu 17. 10. 1721 v Banskej Bystrici a noviciát absolvoval v Trenčíne. Filozofickú a teologickú fakultu študoval v Trnave. Tretiu probáciu absolvoval v Banskej Bystrici tretiu. Zo Španej Doliny prišiel do Trenčína. Z Trenčína odišiel do Leopoldova, potom účinkoval v Španej Doline, v Banskej Štiavnici, v Bratislave, v Ostrihome, v Trnave, v Skalici, v Bratislave, v Prešove, v Trenčíne a nakoniec v Spišskej Kapitule. *Annuae collegii... ab anno 1686 - usque 1727*, fol. 157a, KACSKOVICS, V. *Catalogus defunctorum...*, *Appendix 9*. nestr., LUKÁCS, L. *Catalogi personarum... VII. (1718-1733)*, s. 235, 289 a 345, LUKÁCS, L. *Catalogus generalis... Pars I. A-H*, s. 372-373, *Matricula Scholasticae...*, fol. 357, 359, 481, 482, 487 a 490, PETRUCH, A. *A Trencsén jezsuita...*, s. 95.

¹¹ O. Jonáš (Janas, Jonas, Jonás, 1704 Žilina – 1770 Trenčín) vstúpil do jezuitského rádu 9. 10. 1724 v Trnave a noviciát absolvoval v Trenčíne. Filozofickú a teologickú fakultu navštevoval v Trnave. Tretiu probáciu absolvoval v Banskej Bystrici. Potom pôsobil v pastorálnej činnosti v Temešvári, v Belehrade, v Spišskom Štiavniku, na Liptove, v Skalici a nakoniec v Trenčíne. *Annuae collegii... ab anno 1686 - usque 1727*, fol. 164, *Catalogus Personarum...*, *Pro Anno M. DCC. LXVII.*, s. 26 a 53, *Pro Anno M. DCC. LXVIII.*, s. 26 a 54, *Pro Anno M. DCC. LXIX.*, s. 27, *Pro Anno M. DCC. LXX.*, s. 27, *Pro Anno M. DCC. LXXI.*, s. 56, *Dejiny Spoločenosti Ježišovej...*, s. 120, LUKÁCS, L. *Catalogi personarum... VII. (1718-1733)*, s. 397, LUKÁCS, L. *Catalogus generalis... Pars II. I-Q*, s. 661, *Matricula Scholasticae...*, fol. 376, 530, 532, 533, 534 a 543, PETRUCH, A. *A Trencsén jezsuita...*, s. 99.

¹² J. Liptai (Lapitai, Libtai, Liptaj, 1677–1733) vstúpil do jezuitského rádu 20. 10. 1695 a noviciát absolvoval vo Viedni. Filozofickú fakultu navštevoval v Trenčíne a teologickú fakultu v Štajerskom Hradci. Tretiu probáciu absolvoval v Judenburgu. Potom pôsobil v Banskej Bystrici, v Španej Doline a v Skalici. Odtiaľ prišiel do Trenčína a z Trenčína odišiel do Spišskej Kapituly a nakoniec účinkoval v Blatnom Potoku a v Baia Mare. *Annuae collegii... ab anno 1686 - usque 1727*, fol. 114a, 121, 126a, 132a, 137a, 141, *Catalogus Personarum...*, *Pro Anno M. DCC. XXVIII.*, s. 35, *Pro Anno M. DCC. XXIX.*, s. 34 a 44, *Pro Anno M. DCC. XXX.*, s. 34 a 44, *Pro Anno M. DCC. XXXI.*, s. 34 a 44, *Pro Anno M. DCC. XXXII.*, s. 35 a 44, *Pro Anno M. DCC. XXXIII.*, s. 36 a 44, *Pro Anno M. DCC. XXXV.*, s. 45, *Dejiny Spoločenosti Ježišovej...*, s. 265, LUKÁCS, L. *Catalogus generalis... Pars II. I-Q*, s. 893, *Matricula Scholasticae...*, fol. 225, 231, 237, 264, 326, 342, 350, 355 a 360.

¹³ Š. Hriankaj (Hrankay, Hrianckai, Hriankai, 1731–1795) vstúpil do jezuitského rádu v Rábe. Noviciát absolvoval v Trenčíne. Teologickú fakultu študoval v Košiciach. Potom pôsobil v Spišskej Novej Vsi, na Liptove, v Spišskej Kapitule a v Trenčíne. Z Trenčína odišiel do Skalice. *Catalogus Personarum...*, *Pro Anno M. DCC. LII.*, s. 27, *Pro Anno M. DCC. LIII.*, s. 25, *Pro Anno M. DCC. LIV.*, s. 17, *Pro Anno M. DCC. LV.*, s. 17, *Pro Anno M. DCC. LVI.*, s. 5, *Pro Anno M. DCC. LVII.*, s. 5, *Pro Anno M. DCC. LVIII.*, s. 5, *Pro Anno M. DCC. LIX.*, s. 5, *Pro Anno M. DCC. LX.*, s. 44, *Dejiny Spoločenosti Ježišovej...*, s. 120, 157 a 471, LUKÁCS, L. *Catalogus generalis... Pars I. A-H*, s. 611, *Matricula Scholasticae...*, fol. 543, PETRUCH, A. *A Trencsén jezsuita...*, s. 158.

Prefekti školy, podobne ako predstavení rehoľných domov, zriedkakedy učili. Na trenčianskom gymnáziu učili počas výkonu funkcie prefekta školy štyria jezuiti (Ondrej Jankovič,¹⁴ Martin Lancmar, Mikuláš Obadalič,¹⁵ František Theodati). Predtým, ako vykonávali funkciu prefekta školy v Trenčíne, tak na trenčianskom jezuitskom gymnáziu učili ôsmi pátri Daniel Benutio,¹⁶ Juraj Jankovič, Daniel Mitis, Ján Ladislavský, Juraj Laky, Mikuláš Obdalič,¹⁷ František Theodati, František Wilhelmb.¹⁸ M. Obadalič učil pred výkonom funkcie prefekta školy (v rokoch 1703-1704) a aj počas výkonu tejto funkcie v roku 1711.

Prvou otázkou je, akej národnosti boli prefekti školy. Jezuitský rád dával dôraz na to, aby učitelia, hoci výučba bola v latinskom jazyku, sa vedeli dohovoriť so svojimi žiakmi,

¹⁴ O. Jankovič (Jankovich, Jancovich, Jankovitsch, 1621 Ľubľana–1674), vstúpil do rádu 21. 10. 1637 v Ľubľani a noviciát absolvoval vo Viedni. Študoval na filozofickej fakulte vo Viedni a na teologickej fakulte v Štajerskom Hradci. Po absolvovaní tretej probácie v Judenburgu účinkoval v Rábe, odkiaľ prišiel do Trenčína. Z Trenčína odišiel do Klagenfurtu, ďalej pôsobil v Šoproni, v Pletrii, v Trieste a opäť v Pletrii. Posledným pôsobiskom O. Jankoviča bola v roku 1674 Ľublaň, kde účinkoval ako kazateľ a spovedník. LUKÁCS, L. *Catalogi personarum... II. (1601-1640)*, s. 490, 510, 515 a 628, LUKÁCS, L. *Catalogi personarum... IV. (1666-1683)*, s. 15, 230, 352, a 440, *Matricula Scholasticae...*, fol. 3.

¹⁵ M. Obdalič (Obadalich, Obadalick, Obadalics, 1678–1733 Skalica) 27. 10. 1696 v Košiciach a noviciát absolvoval v Trenčíne. Študoval na filozofickej fakulte v Košiciach a na teologických fakultách v Štajerskom Hradci a vo Viedni. Tretiu probáciu absolvoval v Linci, odkiaľ prišiel do Trenčína. Z Trenčína odišiel do Žiliny a potom účinkoval v pastorálnej práci v Španej Doline, v Prešove, v Bratislave, v Banskej Bystrici, v Trenčíne, opäť v Bratislave, v Kláštore pod Znievom, v Spišskej Kapitule, v Rožňave, v Banskej Štiavnici, v Levoči, v Spišskej Kapitule a v Žiline. Posledným pôsobiskom M. Obadaliča bola v roku 1733 Skalica, kde účinkoval ako kazateľ,... V. (1684-1699), s. 758 a 836, LUKÁCS, L. exhortátor a kronikár kolégia. *Dejiny Spoločenosti Ježišovej...*, s. 264, HAVRAN, J.

Historia domus, s. 53, LUKÁCS, L. *Catalogi personarum Catalogus generalis... Pars II. I–Q*, s. 1107, *Matricula Scholasticae...*, fol. 300, 305 a 311, PETRUCH, A. *A Trencsén jezsuita...*, s. 67.

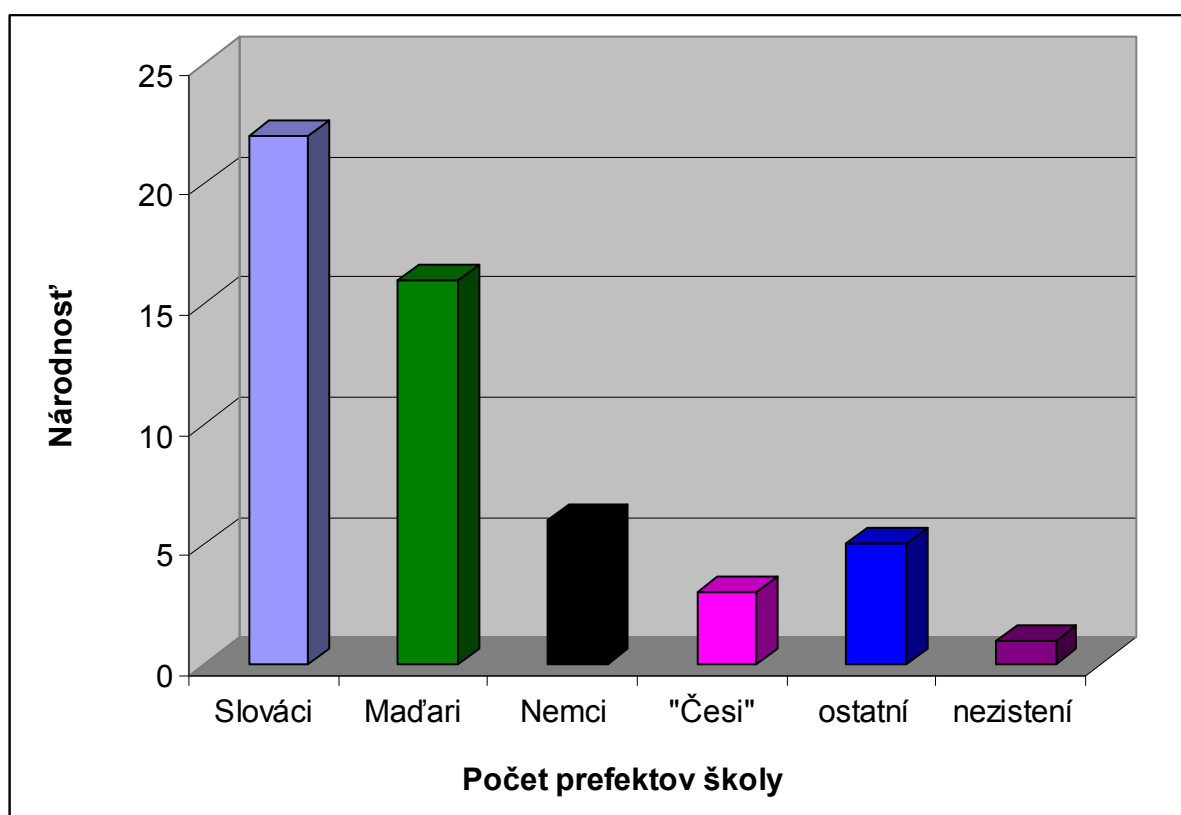
¹⁶ D. Benutio (Benucius, Benutio, Denutius, 1653 Brno – 1699 Viedeň) do jezuitského rádu vstúpil 21. 10. 1669 v Štajerskom Hradci. Noviciát absolvoval v Leobene. V Štajerskom Hradci študoval na filozofickej fakulte a teologickej fakulte. Po tretej probácii v Leobene pôsobil v Trnave, v Šali nad Váhom, v Trenčíne, vo Viedni, vo Varažďine, v Banskej Štiavnici, v Schurzi, v Krežmi. V roku 1687 pôsobil na trenčianskom jezuitskom gymnáziu ako prefekt školy. Z Trenčína odišiel do Bratislavy a jeho pôsobiskom bola v rokoch 1698-1699 Viedeň, kde v dome profesorov účinkoval ako kronikár kolégia, exhortátor, operarius, prézes kongregácie a spovedník. LUKÁCS, L. *Catalogus generalis... Pars I. A–H*, s. 84-85, *Matricula Scholasticae...*, fol. 180 a 244, SOMMERVOGEL, C. *Bibliothèque... Tome I. Abad – Boujart*, s. 1312, ZELLINGER, A. *Pantheon Tyrnaviense...*, s. 25.

¹⁷ M. Obdalič (Obadalich, Obadalick, Obadalics, 1678 Valašské Klobouky – 1733 Skalica) do jezuitského rádu vstúpil v Košiciach a noviciát absolvoval v Trenčíne. Filozofickú fakultu navštevoval v Košiciach, teologické fakulty v Štajerskom Hradci a vo Viedni. Tretiu probáciu absolvoval v Linci. Potom učil v Trenčíne, v Skalici a v Žiline. Ďalej účinkoval v Španej Doline, v Prešove, v Bratislave, v Banskej Bystrici, v Trenčíne, v Bratislave, v Kláštore pod Znievom, v Spišskej Kapitule, v Rožňave, v Banskej Štiavnici, v Levoči, v Spišskej Kapitule, v Žiline a nakoniec v Skalici. *Annuae collegii... ab anno 1686 - usque 1727*, fol. 64, 68a, 93, 144a, *Catalogus Personarum...* Pro Anno M. DCC. XXVIII., s. 37, Pro Anno M. DCC. XXIX., s. 14, Pro Anno M. DCC. XXX., s. 15, Pro Anno M. DCC. XXXI., s. 38, Pro Anno M. DCC. XXXII., s. 39, Pro Anno M. DCC. XXXIII., s. 21, Pro Anno M. DCC. XXXIV., s. 46, LUKÁCS, L. *Catalogus generalis... Pars II. I–Q*, s. 1107, *Matricula Scholasticae...*, fol. 300, 305 a 311.

¹⁸ F. Wilhelmb (Bilhelm, Wilhelm, 1673 Špania Dolina – 1749 Košice) vstúpil do jezuitského rádu v Banskej Bystrici. Filozofickú fakultu študoval vo Viedni a teologickú fakultu v Štajerskom Hradci. Tretiu probáciu absolvoval v Rábe. Potom pôsobil v Trnave, v Banskej Bystrici a v Košiciach, odkiaľ prišiel do Trenčína. Z Trenčína sa vrátil do Banskej Bystrice a ďalej účinkoval v Banskej Štiavnici, opäť v Trenčíne, v Trnave, v Prešove a nakoniec v Košiciach. *Annuae collegii... ab anno 1686 - usque 1727*, fol. 30, 34a, 114a, 121, 126a, 157, 161, 163a, *Catalogus Personarum...* Pro Anno M. DCC. XLV., s. 5 a 43, Pro Anno M. DCC. XLVI., s. 4 a 43, Pro Anno M. DCC. XLVII., s. 4 a 45, Pro Anno M. DCC. XLVIII., s. 4, Pro Anno M. DCC. XLIX., s. 4, Pro Anno M. DCC. L., s. 51, LUKÁCS, L. *Catalogus generalis... Pars III. R–Z*, s. 1846, *Matricula Scholasticae...*, fol. 218, 326, 367, 396 a 403.

resp. s domácim obyvateľstvom. Pri rozbere národností musíme zobrať do úvahy, že členovia rádu zapisovali lokalitu, odkiaľ pochádzali. „Gens hungarica“ označuje obyvateľa Uhorska v zmysle stavovskom a štátne politickom, nie teda národnostnom alebo jazykovom. Málokto sa identifikovali s národnosťou, resp. s materinským jazykom. Národnosť bola zostavená na základe jazykovej znalosti, resp. ktorý jazyk ovládal pri vstupe do rádu novíc najlepšie. Ten je možné považovať za jeho materinský jazyk, hoci to neplatí absolútne. Otázkou zostáva, ku ktorej národnosti by sa daná osoba prihlásila, alebo kým sa z aspektu národnosti cítila sama. Diskutabilné je tiež, ku ktorej národnosti sa daná osoba hlásila, pokiaľ pochádzala z národnostne zmiešaného manželstva. Prevažovalo právne stanovisko – postavenie otca, alebo výchova a vzťah k matke, či iný faktor? Ani na práce popredného jezuitského historika maďarského pôvodu Ladislava Lukácsa sa nedá v tomto prípade úplne spoľahnúť, pretože niekedy prirodzene uprednostňuje svoju príslušnosť k maďarskému národu.

Graf č. 1: Národnosť prefektov trenčianskeho jezuitského gymnázia

Z 53 prefektov školy sa nepodarilo zistiť národnosť len v jednom prípade – Juraja Lakyho. Najviac bolo 22 Slovákov (t. j. 41,5 %), potom 16 „Maďarov“ (t. j. 30,2 %) a šesť Nemcov (t. j. 11,3 %). Skupinu Nemcov tvorili prefekti školy, ktorí uvádzali národnosť „Germanus“ (František Theodati, František Wilhelmb), pochádzajúci v tomto prípade z Uhorska, alebo „Austriaticus“ (Leopold Miller, Klement Podl,¹⁹ Juraj Schneider, Ján Krištof

¹⁹ K. Podl (Podel, Posl, 1635 „Eberndorffensis“ – 1694 Košice) vstúpil do jezuitského rádu 13. 10. 1652 v Klagenfurte a noviciát absolvoval v Leobene. Filozofickú a teologickú fakultu študoval v Štajerskom Hradci. Po absolvovaní tretej probácie v Judenburgu pôsobil v Záhrebe, v Klagenfurte a v Leopoldove. Potom prišiel do Trenčína, odkiaľ odišiel do Košíc, ďalej účinkoval v Spišskej Kapitule, v Rožňave, opäť v Spišskej Kapitule, Satmári, v Linci, vo Viedni, v Komárne, v Jágri. Posledným Podlovým pôsobiskom v roku 1694 bol Varaždín, kde účinkoval ako predstavený kolégia, operarius a kazateľ. *Historia et annuae collegii societatis Jesu Trenchiniensis ab anno 1645...*, fol. 94, LUKÁCS, L. *Catalogi personarum... V. (1684-1699)*, s. 15, 72,

Wagner²⁰). Jezuiti pochádzajúci z Rakúska sa označovali podľa jednotlivých lokalít, z ktorých pochádzali. Ako Rakúšan „Austriaticus“ sa uvádzajú tí, ktorí pochádzali z Arcikniežatstva Rakúskeho (Viedeň, Horné a Dolné Rakúsko), „Tirol“, pochádzajúci z grófstva Tirolského (severnú, južnú a východnú Tirolsko), Štajerčan (Steiermark), Korutánsko („Carthinus“, Kärnten, Koroška) a Salcbursko (arcibiskupstvo salcburské). L. Miller pochádzal z Horného Rakúska, K. Podl z Korutánska a J. Schneider zo Štajerska. „Rakúšanom“ v tomto členení by bol len Miller.

„Česi“ sú zastúpení Čechom Danielom Mitisom²¹ z Mladej Boleslavi a Moravanmi Alojzom Mathaeidom z Brna a Mikulášom Obadaličom z Valašských Klobouk. V tejto skupine je diskutabilné, kam zaradiť jezuitov, ktorí sa narodili v Uhorsku, ale ich rodičia prišli pravdepodobne z Moravy. Tak napr. V. Kubici sa narodil v Skalici,²² ale jeho rodičia pochádzali asi z Moravy, preto on uvádzal svoju národnosť „Moravus“.

V „kategórii“ ostatní sú zahrnutí: Chorvát Daniel Mitturovicz, Litovčan Krištof Krzyzewich, Poliak Stanislav Gažecký, Slovinec Ondrej Jankovič a Talian Pavol Remich.²³

Z 53 prefektov školy až 43 (t. j. asi 81,1 %) pochádzalo z Uhorska. Pri dvoch J. Hunyadi a Jurajovi Nad'sombatym²⁴ sa nepodarilo zistiť, z ktorej stolice pochádzajú. Najviac

119, 178, 228, 284, 336, 390, 444, 500, 558, 615 a 676, LUKÁCS, L. *Catalogus generalis... Pars II. I–Q*, s. 1251, *Matricula Scholasticae...*, fol. 68.

²⁰ J. K. Wagner (1650–1711 Trauenkirchen) do jezuitského rádu vstúpil v Leobene, kde absolvoval noviciát. Teologickú fakultu navštevoval vo Viedni a tretiu probáciu v Judenburgu. Ďalej pôsobil v Košiciach, v Šoproni, v Bratislave, v Trnave, v Banskej Štiavnici, v Komárne, v Prešove a potom prišiel do Trenčína. Z Trenčína odišiel do Ľubľane, ďalej účinkoval v Štajerskom Hradci, v Päťkostolí, opäť v Štajerskom Hradci, v Traunkirchene, v Pasove a nakoniec opäť v Traunkirchene. *Annuae collegii... ab anno 1686 - usque 1727*, fol. 70a, LUKÁCS, L. *Catalogi personarum... IV. (1666-1683)*, s. 411, 472, 524, 576, 653, 741 a 808, LUKÁCS, L. *Catalogi personarum... V. (1684-1699)*, s. 20, 64, 115, 183, 234, 282, 333, 386, 445, 500, 557, 613, 670, 726-727, 780 a 813, LUKÁCS, L. *Catalogi personarum... VI. (1700-1717)*, s. 15, 120, 212, 268, 286, 369, 394, 441, 489 a 607, LUKÁCS, L. *Catalogus generalis... Pars III. R–Z*, s. 1797, *Matricula Scholasticae...*, fol. 271.

²¹ D. Mitis (Mitik, Mittis, 1629 Mladá Boleslav – 1683 Blatný Potok) vstúpil Viedni 16. 11. 1648 do rádu, kde absolvoval noviciát. Filozofickú a teologickú fakultu študoval v Trnave. Tretiu probáciu absolvoval v Judenburgu. Po pôsobení v Spišskej Kapitule prišiel do Trenčína za prefekta školy. Z Trenčína odišiel do Bratislavy, ale po dvoch rokoch sa vrátil opäť do Trenčína. Ďalej účinkoval v Rožňave, v Trnave, v Skalici, v Ružomberku, opäť v Trenčíne a nakoniec v Blatnom Potoku. *Historia et annuae collegii societatis Jesu Trenchiniensis ab anno 1645...*, fol. 25a, 66a, 80, 110, HAVRAN, J. *Historia domus*, s. 52, HORVÁTH, P. Trenčín v období novoveku, s. 111, LUKÁCS, L. *Catalogi personarum... V. (1684-1699)*, s. 43, LUKÁCS, L. *Catalogus generalis... Pars II. I–Q*, s. 1030-1031, *Matricula Scholasticae...*, fol. 7 a 35.

²² ŠA MV SR Bratislava, inv. č. 2003, *matrika narodených 1629-1728 r. kat. farský úrad Skalica*, fol. 14. [On line] [citované 3. júna 2011] Matrika je uložená <<https://familysearch.org/pal:/MM9.3.1/TH-1-14326-8249-5?cc=1554443&wc=10601023>>.

²³ P. Remich (1674 „Mediocoronensis“ – Veľký Varadín) do jezuitského rádu vstúpil vo Viedni, kde absolvoval noviciát a študoval na filozofickej fakulte. Teologickú fakultu študoval v Štajerskom Hradci. Tretiu probáciu absolvoval v Judenburgu. Ďalej pôsobil v Gorici, v Požege, v Sibiňi, v Brašove, v Košiciach, v Kőszegu, v Kluži a v Belehrade. Potom prišiel do Trenčína. Z Trenčína odišiel do Kőszegu, potom do Varaždína a naposledy pôsobil vo Veľkom Varadíne. *Catalogus Personarum...* Pro Anno M. DCC. XVII., s. 38, Pro Anno M. DCC. XVIII., s. 3, Pro Anno M. DCC. XIX., s. 7 a 41, Pro Anno M. DCC. XXV., s. 38, Pro Anno M. DCC. XXVI., s. 22, Pro Anno M. DCC. XXVII., s. 8 a 43, Pro Anno M. DCC. XXVIII., s. 8 a 43, Pro Anno M. DCC. XXIX., s. 8, LUKÁCS, L. *Catalogi personarum... VII. (1718-1733)*, s. 110, 162, 213, 266, 291 a 319, LUKÁCS, L. *Catalogus generalis... Pars III. R–Z*, s. 1361, *Matricula Scholasticae...*, fol. 410.

²⁴ J. Nad'sombati (Nagyszombathi, Nagyszombati, Nagyszómbati, 1710–1775) vstúpil do jezuitského rádu 10. 10. 1726 a noviciát absolvoval v Trenčíne. Filozofickú a teologickú fakultu študoval v Košiciach. Tretiu probáciu absolvoval v Banskej Bystrici. Potom účinkoval v Levoči, v Liptovskom Mikuláši, v Jágri, v Španej Doline, v Bratislave, v Pezinku a v Trenčíne. Z Trenčína odišiel do Liptovského Mikuláša, potom účinkoval v Levoči, v Banskej Bystrici, v Košiciach a v Skalici. Nemáme detailnejšie informácie o jeho živote po zrušení rádu. *Annuae collegii... ab anno 1686 - usque 1727*, fol. 170a, *Dejiny Spoločenosti Ježišovej...*, s. 165 a 225, KACSKOVICS, V. *Catalogus defunctorum...*, fol. 4, LUKÁCS, L. *Catalogi personarum... VII. (1718-1733)*,

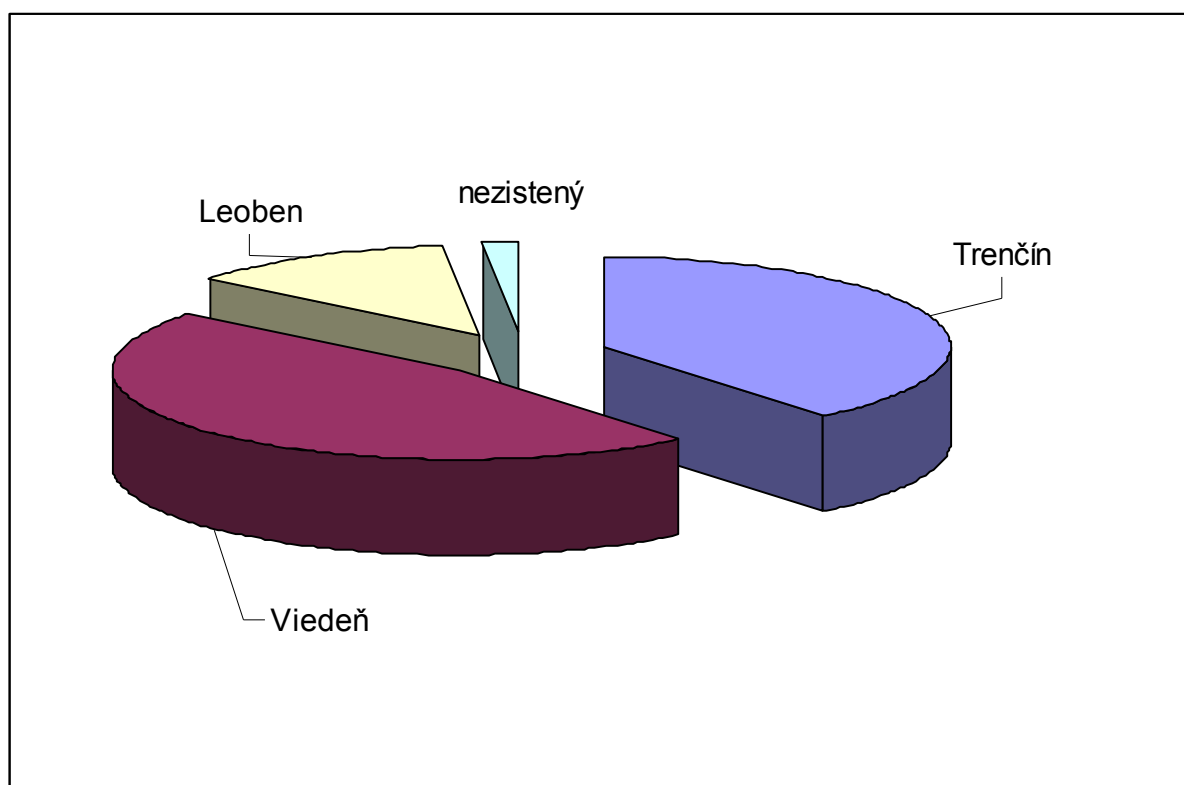
prefektov školy, pochádzajúcich z Uhorska, sa narodilo v Bratislavskej stolici (13), potom ôsmi v Trenčianskej stolici, siedmi v Nitrianskej stolici a traja (Ignác Palič,²⁵ Ján Schvelmer, Ján Krištof Wagner) vo Zvolenskej stolici. Po dvoch prefektoch školy sa narodilo v stolicích Abovskej (J. Laky, F. Theodati) a Šarišskej (M. Frigeri, G. Kapi). Po jednom sa narodili v stolicích Liptovskej (J. Palud'ai), Rábskej (Michal Nagy²⁶), Spišskej (J. Liptai) a Tekovskej (J. Jankovič).

Najviac prefektov školy pochádzalo po štyroch z Bratislavy a Trnavy, potom traja zo Žiliny a po dvoch zo Skalice a z Trenčína.

Ďalšou otázkou, ktorú sme stanovili, je, kde absolvovali prefekti trenčianskeho jezuitského gymnázia noviciát.

Graf č. 2: Miesto konania noviciátu prefektov trenčianskeho jezuitského gymnázia

-
- s. 567, LUKÁCS, L. *Catalogus generalis... Pars II. I-Q*, s. 1077, *Matricula Scholasticae...*, fol. 536.
- ²⁵ I. Palič (Palics, Palios, Pallics, 1700 Banská Bystrica – 1777 Banská Bystrica) vstúpil do jezuitského rádu 22. 11. 1718 v Banskej Bystrici a noviciát absolvoval vo Viedni. Filozofickú fakultu študoval v Trnave a teologickú fakultu vo Viedni a v Košiciach. Tretiu probáciu absolvoval v Banskej Bystrici. Potom pôsobil v Žiline, v Liptovskom Mikuláši, v Bratislave, v Banskej Bystrici, v Trenčíne, opäť v Liptovskom Mikuláši, v Košiciach, v Bratislave, v Levoči, v Košiciach, v Prešove, opäť v Levoči, v Banskej Bystrici, až prišiel do Trenčína za prefekta školy. Z Trenčína odišiel do Spišskej Kapituly. *Catalogus Personarum...*, *Pro Anno M. DCC. LXX.*, s. 27, *Pro Anno M. DCC. LXXI.*, s. 27 a 54, *Pro Anno M. DCC. LXXII.*, s. 45, *Pro Anno M. DCC. LXXIII.*, s. 45, *Dejiny Spoločnosti Ježišovej...*, s. 109 a 166, KACSKOVICS, V. *Catalogus defunctorum...*, fol. 6, LUKÁCS, L. *Catalogi personarum... VII. (1718-1733)*, s. 180, 238, 292 a 345, LUKÁCS, L. *Catalogus generalis... Pars II. I-Q*, s. 1138, *Matricula Scholasticae...*, fol. 541.
- ²⁶ M. Nagy (1614 Ráb – 1664 Ráb) do jezuitského rádu vstúpil 12. 4. 1636 vo Viedni, kde absolvoval noviciát. Filozofickú fakultu navštevoval v Trnave a teologickú fakultu v Trnave, Pasove a Štajerskom Hradci. Tretiu probáciu absolvoval v Judenburgu. Potom pôsobil v Užhorode, odkiaľ prišiel do Trenčína. Z Trenčína odišiel do Trnavy a ďalej účinkoval v Bratislave, v Šoproni a naposledy ako misionár u Nádašdyovského dvora. *Austriae necrologia 1615-1665*, no. 386, *Historia et annuae collegii societatis Jesu Trenchiniensis ab anno 1645...*, fol. 23, KÁDÁR, Z., KISS, B., PÓKA, A. *A Nagyszombati Egyetem...*, s. 60, LUKÁCS, L. *Catalogi personarum... II. (1601-1640)*, s. 473, 481, 498, 527, 572 a 687, LUKÁCS, L. *Catalogi personarum... III. (1641-1665)*, s. 22, 45, 76, 98, 132, 150, 176, 205, 251, 297, 321, 370, 402, 433, 459, 498, 532, 613, 760 a 854.

Z celkového počtu 53 prefektov školy sa nepodarilo zistiť, kde absolvoval noviciát len jeden pedagóg-jezuita – Litovčan Krištof Krzyzewich.²⁷ Traja prefekti školy – Stanislav Gažecký²⁸ (Leoben a Viedeň), Juraj Huňádi²⁹ (Viedeň a Trenčín) a Juraj Schneider³⁰ (Trenčín

²⁷ K. Krzyzewich (Czizewski, Cziczewski, Czizowicz, 1617 – ?) do jezuitského rádu vstúpil vo Vilniuse. V rokoch 1638-1655 ho nenachádzame medzi jezuitami pôsobiacimi na území Rakúskej provincie. Pravdepodobne pôsobil mimo jej územie. Ďalšie správy o ňom máme až z roku 1656, kedy učil v Rábe kurzy rétorov a poetistov. V roku 1657 bol na jezuitskom gymnáziu v Trenčíne prefektom, prézesom kongregácie a vyučoval kurzy rétorov a poetov. 20. 5. 1657 zložil v Trenčíne posledné sľuby (profes). Z Trenčína odišiel do Bratislavy za učiteľa kurzu rétorov a katechéty. Viac správ o ňom nemáme. V zozname zomretých jezuitov Rakúskej provincie v rokoch 1615-1665 sa nenachádza. Buď prešiel do inej provincie, opustil rád, alebo zomrel. *Historia et annuae collegii societatis Jesu Trenchiniensis ab anno 1645...*, fol. 25a, LUKÁCS, L. *Catalogi personarum... III. (1641-1665)*, s. 452, 496 a 532, LUKÁCS, L. *Catalogus generalis... Pars II. I-Q*, s. 816, *Matricula Scholasticae...*, fol. 7.

²⁸ S. Gažecký (Casezki, Gasecki, Gaseczki, 1610–1687) vstúpil do jezuitského rádu 24. 10. 1633 v Leobene po absolvovaní filozofickej fakulty. Teologickú fakultu študoval v Trnave a v Štajerskom Hradci. Potom pôsobil v Záhrebe, absolvoval tretiu probáciu v Judenburgu, ďalej účinkoval v Bratislave, v Trnave, v Košiciach, opäť v Trnave a v Užhorode. Potom prišiel do Trenčína, odkiaľ odišiel prednášať na viedenskú teologickú fakultu. Potom pôsobil najmä na akademickej pôde. LUKÁCS, L. *Catalogi personarum... III. (1641-1665)*, s. 22, 33, 61, 102, 140, 158, 188, 242, 271, 300, 330, 392, 424, 460, 510, 537, 551, 586, 615, 700, 746, 795 a 839, LUKÁCS, L. *Catalogi personarum... IV. (1666-1683)*, s. 26, 72, 119, 196, 246, 346, 401, 499, 551, 600, 648, 700, 748 a 795, LUKÁCS, L. *Catalogi personarum... V. (1684-1699)*, s. 7, 51, 96, 146 a 237, MÉSZÁROS, O. *Školská filozofia...*, s. 130.

²⁹ J. Hunyadi (Huniadi, Hunyady, 1693–1770) do jezuitského rádu vstúpil 9. 10. 1711 v Trnave. Potom študoval na filozofickej fakulte a teologickej fakulte v Trnave. Tretiu probáciu absolvoval v Banskej Bystrici a potom pôsobil v Odorheji, v Kluži, v 1727 v Trnave, v Rožňave, v Temešvári, v Užhorode, v Kőszegu, opäť v Kluži, v Sibíni, v Levoči a nakoniec v Trenčíne. *Annuae collegii... ab anno 1686 - usque 1727*, fol. 138, 148a, *Catalogus Personarum...* *Pro Anno M. DCC. XVII.*, s. 22, *Pro Anno M. DCC. XVIII.*, s. 24, *Pro Anno M. DCC. XXV.*, s. 38, *Pro Anno M. DCC. XXVI.*, s. 6, *Pro Anno M. DCC. XXVII.*, s. 24, LUKÁCS, L. *Catalogus generalis... Pars I. A-H*, s. 622, *Matricula Scholasticae...*, fol. 355, 493, 497, 500, 503, 506, 509, 512, 515, 519, 522, 523, 525, 526, 528 a 529, PETRUCH, A. *A Trecsén jezuita...*, s. 77.

a Viedne) - absolvovali noviciát na dvoch miestach – uvádzame ich v grafe v oboch lokalitách, preto nesúlad celkového počtu. V roku 1655 bol v Trenčíne zriadený noviciát, do ktorého prišli novici z Viedne a Leobenu. Najviac prefektov školy absolvovalo noviciát, aspoň jeden rok vo Viedni 26 (t. j. 46,4 %), potom v Trenčíne 22 (t. j. asi 39,3 %) a najmenej sedem v Leobene (t. j. asi 13,2 %). Prevala Viedne je pochopiteľná, jednak tam vznikol noviciát skôr a jednak vychovával takmer vždy vyšší počet novicov ako Trenčín. V Leobene nefungoval noviciát vždy počas skúmaných rokov.

Po absolvovaní noviciátu študovali školastici na filozofickej a teologickej fakulte, pokiaľ nevstúpili do rádu po ich absolvovaní. Najviac študentov študovalo na filozofickej fakulte v Trnave 18 jezuitov, vo Viedni 13 jezuitov a v Štajerskom Hradci dvanásť jezuitov, v Košiciach sedem jezuitov a jeden (J. Garajský) v Leobene. Po šiestich jezuitoch (11,3 %) z 53 prefektov školy (S. Gažecký, Š. Hriankaj, K. Krzyzewich, A. Mathaeides, F. Nedecký a J. K. Wagner) sa nám nepodarilo zistiť, kde navštevovali filozofickú fakultu. Do rádu vstúpili ako absolventi filozofickej fakulty, ale v zoznamoch študentov filozofickej fakulty ich nenachádzame. Miesto vstupu však ešte neznamenaá, že tam museli tiež študovať filozofickú fakultu.

Vyšší počet ako 53 jezuitov je spôsobený tým, že štyria študenti (7,5 %) navštevovali dve filozofické fakulty. M. Ďurčani v Trnave a v Košiciach, J. Garajský v Leobene a v Štajerskom Hradci, F. Peči³¹ vo Viedni a v Štajerskom Hradci, J. Soller³² vo Viedni a v Trnave.

Z 53 prefektov školy sa nepodarilo zistiť fakultu len pri K. Krzyzewichovi (t. j. asi 1,9 %). Najviac prefektov školy študovalo v Štajerskom Hradci (24, t. j. asi 38 %), v Trnave (20, t. j. asi 31,2 %), vo Viedni (12 t. j. asi 19) a v Košiciach šiesti, t. j. 9,5 % (M. Ďurčani, Š. Hriankaj, J. Naď'sombaty, I. Palič, J. Tainaj a F. Theodati). Len po jednom študentovi navštevovali teologické fakulty v Benátkach (G. Kapi), Pasove (M. Nagy) a v Prahe (J. Ladislavský).

³⁰ J. Schneider (Schainder, Schaittner, Scheibner, 1655 Hartberg – 1716 Trnava) do jezuitského rádu vstúpil 21. 10. 1678 vo Viedni. Filozofickú a teologickú fakultu absolvoval vo Viedni a tretiu probáciu absolvoval v Judenburgu. Potom pôsobil v Banskej Štiavnici a v Košiciach, odkiaľ prišiel do Trenčína. Z Trenčína odišiel do Viedne a ďalej pôsobil v Linci, opäť v Trenčíne, v Kremži, v Leobene, v Kremži, v Pasove a opäť v Kremži. Posledným pôsobiskom J. Scheidnera bola v rokoch 1714-1717 Trnava, kde prednášal kazuistiku a zastával funkcie spovedníka, špirituála, examinátora kandidátov, administrátora a spovedníka. *Annuae collegii... ab anno 1686 - usque 1727*, fol. 63a, LUKÁCS, L. *Catalogus generalis... Pars III. R–Z*, s. 1451, *Matricula Scholasticae...*, fol. 253, MÉSZÁROS, O. *Školská filozofia...*, s. 222, PETRUCH, A. *A Trencsén jezsuíta...*, s. 43, SZINNYEI, J. *Magyar írok élete és munkái. XII. kötet Saád-Steinensis*, s. 348.

³¹ F. Peči (Beczi, Pechy, Pécsi, 1661-1724) do jezuitského rádu vstúpil 16. 10. 1676 a noviciát absolvoval v Trenčíne. Teologickú fakultu študoval v Štajerskom Hradci a tretiu probáciu absolvoval v Judenburgu. Prednášal v Trnave, Košiciach, opäť v Trnave a pôsobil v pastorálnej činnosti v Skalici, v Žiline, v Trnave, v Leopoldove, opäť v Trnave, v Záhrebe, v Banskej Bystrici, v Košiciach a prišiel do Trenčína. Z Trenčína odišiel do Banskej Bystrice, kde v rokoch 1723-1724 bol inštruktorom tretej probácie, administrátorom, examinátor kandidátov, arbiter sporných prípadov, špirituálom, dozeral na čítanie a dišputácie pri spoločnom stolovaní. BUCHTA, J. *Žiaci skalického jezuitského gymnázia...*, s. 27, *Historia et annuae collegii societatis Jesu Trenchiniensis ab anno 1645...*, fol. 110, LUKÁCS, L. *Catalogus generalis... Pars II. I–Q*, s. 1171, *Matricula Scholasticae...*, fol. 173, 367, 371, 376 a 381, ZSOLDOS, A. *Matricula universitatis...*, s. 245.

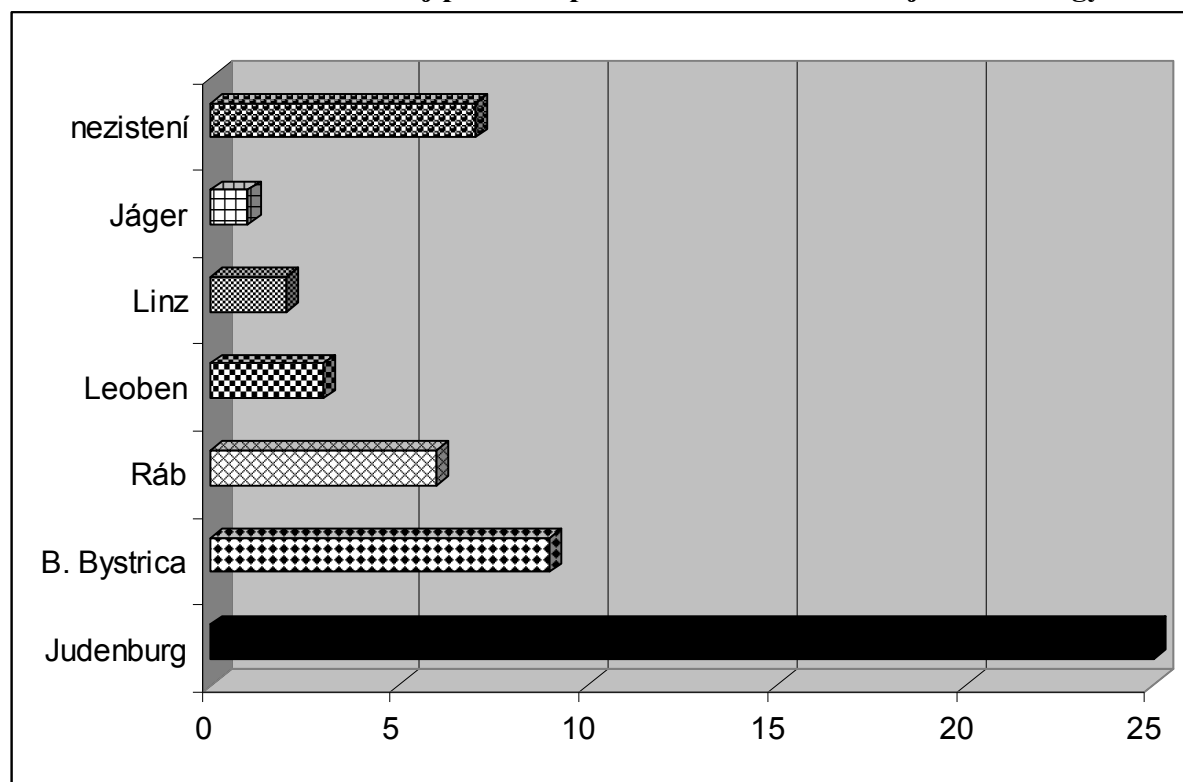
³² J. Soller (Söller, Szeller, Szoler, 1668 Bratislava – 1721 Satmár) vstúpil do jezuitského rádu 9. 11. 1687 a noviciát absolvoval v Trenčíne. Teologickú fakultu navštevoval v Trnave a tretiu probáciu absolvoval v Rábe. Pôsobil v pastorálnej práci v Šoporoni, v Banskej Bystrici, opäť v Banskej Bystrici, v Žiline a v Banskej Štiavnici. Potom prišiel do Trenčína, odkiaľ odišiel do Levoče, ďalej účinkoval v Prešove, v Banskej Bystrici, opäť v Levoči. Posledným pôsobiskom J. Sollera bol v rokoch 1720-1721 Satmár, kde zastával funkciu kazateľa a operaria. *Annuae collegii... ab anno 1686 - usque 1727*, fol. 92a, *Catalogus Personarum...*, *Pro Anno M. DCC. XVII.*, s. 15 a 43, *Pro Anno M. DCC. XVIII.*, s. 15 a 43, *Pro Anno M. DCC. XIX.*, s. 15 a 42, LUKÁCS, L. *Catalogus generalis... Pars III. R–Z*, s. 1568, 1669-1670, *Matricula Scholasticae...*, fol. 308, PETRUCH, A. *A Trencsén jezsuíta...*, s. 51-52.

Až ôsmi prefekti školy navštevovali teologickú fakultu v dvoch mestách Praha a Štajerský Hradec (J. Ladislavský), Štajerský Hradec a Trnava (J. Jankovič), Štajerský Hradec a Viedeň (M. Obadalič), Trnava a Štajerský Hradec (S. Gažecký, K. Jankovič, J. Laky), Viedeň a Benátky (G. Kapi), Viedeň a Košice (I. Palič). Traja prefekti teologickú fakultu navštevovali na troch miestach L. Miller (Viedeň, Trnava, Viedeň), M. Nagy (Trnava, Pasov a Štajerský Hradec) a P. Zamaróczy³³ (Viedeň, Štajerský Hradec a Trnava).

Dvanásť prefekti školy navštevovali filozofické aj teologické štúdiá na rovnakej univerzite v Košiciach (J. Nad'sombaty), v Štajerskom Hradci (F. a J. Lipaiovci, L. Permai, K. Podl) a v Trnave (M. Frigeri, O. Jonáš, V. Kubici, D. Mitis, J. Semberi, J. Schvelmer) a vo Viedni (J. Schneider).

Po úspešnom štúdiu a ordinácii za kňaza musel každý jezuita absolvovať tretiu probáciu.

Graf č. 3: Miesto konania tretej probácie prefektov trenčianskeho jezuitského gymnázia

Z 53 prefektov trenčianskeho jezuitského gymnázia sa nám nepodarilo zistiť pri siedmich (t. j. 13,2 %) mieste absolvovania tretej probácie. Najviac prefektov trenčianskeho jezuitského gymnázia absolvovalo tretiu probáciu v Judenburgu 25 (t. j. asi 47,2 %), potom

³³ P. Zamaróczy (Szamalocsi, Szamaroczi, Szamaróczi, 1674–1754) do jezuitského rádu vstúpil 14. 10. 1692 a noviciát absolvoval vo Viedni. Filozofickú fakultu študoval v Trnave a tretiu probáciu absolvoval v Judenburgu. Potom pôsobil v Kluži, v Trenčíne, v Bratislave, v Kőszegu, v Prešove, v Trenčíne a v Trnave. Ďalej účinkoval v Trenčíne ako prefekt školy. Z Trenčína odišiel do Žiliny, potom pôsobil v Košiciach, v Spišskej Kapitule a v Žiline. *Annuae collegii... ab anno 1686 - usque 1727*, fol. 92a, 157, *Catalogus Personarum...*, Pro Anno M. DCC. XL., s. 36, Pro Anno M. DCC. XLI., s. 36, Pro Anno M. DCC. XLII., s. 35, Pro Anno M. DCC. XLIII., s. 36, Pro Anno M. DCC. XLIV., s. 38, Pro Anno M. DCC. XLV., s. 37, Pro Anno M. DCC. XLVI., s. 38, Pro Anno M. DCC. XLVII., s. 39, Pro Anno M. DCC. XLVIII., s. 40, Pro Anno M. DCC. XLIX., s. 41, LUKÁCS, L. *Catalogus generalis... Pars III. R–Z*, s. 1646–1647.

v Banskej Bystrici deväť (t. j. asi 17 %), v Rábe šiesti (t. j. asi 11,3 %), v Leobene Ondrej Bornemisza,³⁴ František Lippai, Štefan Vysočáni³⁵ (traja - t. j. 5,6 %), v Linzi iba Mikuláš Obadalič a Ján Paluďai³⁶ (dvaja, t. j. asi 3,8 %) a v Jágri len Jonáš Tajnai³⁷ (t. j. 1,9 %).

Všetci prefekti školy trenčianskeho jezuitského gymnázia boli absolventmi teologickej fakulty a funkciu vykonávali po absolvovaní tretej probácie. V čase luteránskych rektorov, sa stretávali len niekedy s absolventmi filozofickej fakulty. Akonáhle vyštudovali teologickú fakultu, odchádzali čo najskôr zo školy, aby nemuseli hľadať prach školy.

„Konštitúcia“ rozdeľovala členov jezuitského rádu do štyroch skupín (tried) koadjutorov a profesorov. Koadjutori (coadiutores spirituales) boli duchovní pomocníci, označovaní Csp alebo C. S. Malá časť z nich boli „profesi trium votorum“. Boli to zaslúžilí jezuiti, ktorí nemali predpoklady stať sa profesmi štvrtej skúšky alebo neboli dostatočne vzdelaní. Neskladali štvrtý sľub a nemohli tak zaujať najvýznamnejšie posty v ráde.

Profesi so štyrmi sľubmi (professi quattuor votorum /solemnium/) tvorili najmenej početnú skupinu v jezuitskom ráde. Tiež bývali označovaní ako „praví“ jezuiti. Skladali posledné sľuby - chudoby, čistoty, úplnej poslušnosti a štvrtý sľub absolútnej poslušnosti pápežovi. Nie každý jezuita sa tam hlásil, a nie každý bol pripustený k posledným sľubom. Bývali označovaní skratkou P4v alebo Pr4v. Ako profesi so štyrmi sľubmi, tak i koadjutori, skladali slávnostné sľuby najčastejšie 2. februára na sviatok Obetovania Pána (pred liturgickou reformou sviatok Očisťovania Preblahoslavenej Panny Márie – na Hromnice) alebo 15. augusta na sviatok Nanebovstúpenia Panny Márie.

Z 53 jezuitov sa nám nepodarilo zistiť „status“, u dvoch jezuitoch, t. j. asi 3,8 %) – V. Kubicim a D. Mitisovi. Desiati sa stali koadjútormi (t. j. asi 18,9 %) a až 41 bolo profesorov (asi 77,4 %, čo je pomerne vysoké percento).

³⁴ O. Bornemisza (Bornemisa, 1610–1672) vstúpil do jezuitského rádu 24. 10. 1628 v Leobene, kde absolvoval noviciát. Filozofickú fakultu študoval v Štajerskom Hradci a teologickú fakultu vo Viedni. Potom pôsobil v Trnave a v Košiciach, odkiaľ prišiel do Trenčína. Z Trenčína sa vrátil do Trnavy, ďalej pôsobil v Spišskej Kapitule, v Užhorode, v Košiciach a nakoniec v Bratislave. LUKÁCS, L. *Catalogi personarum... IV. (1666-1683)*, s. 36, 47, 113, 161, 209, 259, 391 a 756, SZENTPÉTERY, I. *A Bölcsészettudományi Kar Története 1635-1935*. Budapest : Péter-Tudományegyetem, 1935, s. 115 a 664, ZSOLDOS, A. *Matricula universitatis Tyrnaviensis 1635-1701*. Budapest, 1990, s. 34, 52 a 57.

³⁵ Š. Vysočáni (Viczcocani, Visochani, Visoczani, 1611-1662) vstúpil do jezuitského rádu 23. 10. 1630 vo Viedni, kde absolvoval noviciát. Filozofickú fakultu navštevoval vo Viedni a teologickú fakultu v Štajerskom Hradci. Tretiu probáciu absolvoval v Leobene. Potom účinkoval v Rábe, v Bratislave, v Trnave, v Skalici, v Gyöngyösi a v Trenčíne. Z Trenčína odišiel do Banskej Bystrice, kde v rokoch 1654-1662 pôsobil vo funkciách kazateľa, operaria, spovedníka a poradcu. *Austriæ necrologia 1615-1665*, no. 347, *Dejiny Spoločenosti Ježišovej...*, s. 112, 117 a 217, *Dejiny Spoločenosti Ježišovej...*, s. 112, *Slovenský biografický slovník... VI. zväzok T-Ž*, s. 331, VARSÍK, B. *Národnostný problém...*, s. 84 a 103.

³⁶ J. Paluďai (Balugyay, Pallugyai, Pallugyay, 1665–1764) do jezuitského rádu vstúpil 9. 10. 1694 v Košiciach a noviciát absolvoval v Trenčíne. Filozofickú fakultu navštevoval v Košiciach a teologickú fakultu vo Viedni. Potom pôsobil v Kluži, vo Varaždíne, opäť v Kluži, v Prešove, v Levoči, v Jágri, v Prešove, v Levoči, v Skalici a prišiel do Trenčína. Z Trenčína odišiel opäť do Prešova, ďalej účinkoval v Levoči, v Prešove, v Maia-Mare, v Rožňave, v Spišskej Kapitule, v Jágri, opäť v Spišskej Kapitule a nakoniec v Levoči. HAVRAN, J. *Historia domus*, s. 53, LUKÁCS, L. *Catalogi personarum... V. (1684-1699)*, s. 591, 647, 679, 734 a 788, LUKÁCS, L. *Catalogi personarum... VII. (1718-1733)*, s. 172, 224, 278 a 356, LUKÁCS, L. *Catalogus generalis... Pars II. I-Q*, s. 1141, *Matricula Scholasticae...*, fol. 285, 471, 474 a 477, PETRUCH, A. *A Trencsén jezsuita...*, s. 63.

³⁷ J. Tajnai (Tainai, Tajnay, Taynay, 1730–1791) do jezuitského rádu vstúpil 1746 a noviciát absolvoval vo Viedni. Teologickú fakultu študoval v Trnave a v Košiciach. Tretiu probáciu absolvoval v Jágri. Potom pôsobil v Trnave, v Bratislave, v Banskej Štiavnici, v Košiciach, v Trnave a v Košiciach. Potom prišiel do Trenčína a po zrušení rádu bol riaditeľom trenčianskeho piaristického gymnázia. *Catalogus Personarum...*, *Pro Anno M. DCC. XLVII.*, s. 33, *Pro Anno M. DCC. XLVIII.*, s. 32, *Pro Anno M. DCC. L.*, s. 29, *Pro Anno M. DCC. LII.*, s. 29, KERESTEŠ, P. *Lexikón erbov šľachty na Slovensku IV...*, s. 235-236, LUKÁCS, L. *Catalogus generalis... Pars III. R-Z*, s. 1679-1680, *Matricula Scholasticae...*, fol. 542, 548, 550-551, MÉSZÁROS, O. *Školská filozofia...*, s. 241, SZENTPÉTERY, I. *A bölcsészettudományi kar...*, s. 600.

Prefekti školy zotrvali vo svojich funkciách dlhšie ako iní členovia pedagogického zboru. V rokoch 1650-1714 tu pôsobilo až 37 prefektov školy.

Tabuľka č. 1 Vek prefektov škôl na trenčianskom gymnáziu v rokoch 1650–177

Funkcia	Vek														
	do 36	37	38	39	40	41	42	43	44	45	46	47	48	49	50 a viac
Prefekt školy	20	7	6	10	5	4	5	1	1	4	1	1	2	3	54

V skúmanom období rokov 1649-1714 pôsobilo v jednotlivých rokoch až 68 prefektov. V rokoch 1664, 1680 a 1707-1709, teda celkom v piatich rokoch, nebola funkcia obsadená. Vek prefektov bol od 30-ročného Martina Čeleša³⁸ až po 55-ročného Františka Theodata.³⁹ Najviac ich pôsobilo vo veku 37 a 39 rokov - po šesť osôb. Dvanásť prefektov školy tu účinkovali viac ako jeden rok.

Dvanásť prefektov školy tu pôsobili viac ako jeden rok. Najdlhšie pôsobil už zmienený F. Theodati deväť rokov (od roku 1684 až do roku 1694), potom po štyri roky Ján Garažský⁴⁰ a Štefan Ladislav Szylagyi, po tri roky Alojz Mathaeides⁴¹ a Václav Kubici.⁴² Štyria prefekti

³⁸ M. Čeleš (Celess, Cseles, Cseless, 1641 Ružindol – 1709 Blatný Potok) do jezuitského rádu vstúpil 10. 10. 1657 v Trnave. V rokoch 1658-1659 absolvoval v Trenčíne noviciát. V rokoch 1661-1663 študoval vo Viedni na filozofickej fakulte a v rokoch 1667-1670 študoval vo Viedni na teologickej fakulte. Z fakulty prišiel do Trenčína. Z Trenčína odišiel prednášať na univerzity v Trnave, v Linci, v Štajerskom Hradci, opäť v Trnave. Potom účinkoval v Štajerskom Hradci, v Bratislave, v Trnave, v Ríme, v Rábe a svoju bohatú pracovnú činnosť pre rád ukončil v roku 1706 opäť v Trnave vo funkciách špirituála, administrátora, examinátora kandidátov a spovedníka. *Biografický lexikón Slovenska. II. C-F*. Martin : SNK a Národný biografický ústav, 2004, s. 123-124, HORÁNYI, A. *Memoria Hynarorum et provincialium scriptis editis notorum. I*. Viennae, impensis Antonii Leowii, 1775, s. 444-445, *Matricula Scholasticae...*, fol. 58 a 62.

³⁹ F. Theodati (Deodati?, Thedati, Theodatus, 15. 8. 1639 Košice- 22. 2. 1708 Ráb). Do jezuitského rádu vstúpil ako magister filozofie 12. 10. 1660 v Košiciach. V rokoch 1661-1662 absolvoval v Trenčíne noviciát. V roku 1664 študoval v Štajerskom Hradci na filozofickej fakulte a v rokoch 1667-1670 v Košiciach na teologickej fakulte. V roku 1671 bol ordinovaný za kňaza v Košiciach. Potom učil a pôsobil v pastorálnej práci na rôznych miestach. Do Trenčína prišiel z Kőszegu, kde v roku 1685 pôsobil ako kazateľ, katechéta, operarius a spovedník.

Z Trenčína sa vrátil späť do Kőszegu. Ďalej účinkoval v Rábe, v Kőszegu, v Trnave a nakoniec pôsobil v rokoch 1707-1708 v Rábe ako poradca. Záznam obsahuje správu o jeho chorobe. LUKÁCS, L. *Catalogus generalis... Pars III. R-Z*, s. 1704-1705, *Matricula Scholasticae...*, fol. 180, 186, 195, 201, 209, 218 a 231, PETRUCH, A. *A Trencsén jezsuita...*, s. 20.

⁴⁰ J. Garažský (Garaiski, Garaiskj, Garaisky, 1643–1702) do jezuitského rádu vstúpil v roku 1661 v Trnave a noviciát absolvoval v Trenčíne. Potom študoval na filozofickej fakulte v Leobene a v Štajerskom Hradci. Teológiu študoval v Štajerskom Hradci a tretiu probáciu absolvoval v Judenburgu. Potom pôsobil v Košiciach a v Skalici, odkiaľ prišiel do Trenčína. Z Trenčína odišiel v roku 1684 do Leopoldova za kazateľa. Ďalej účinkoval v Trnave, v Žiline, v Bratislave, v Banskej Bystrici, opäť v Bratislave v Kőszegu, v Bratislave a v Žiline. V rokoch 1701-1702 bol opäť v Trenčíne prefektom školy, ďalej správcom konviktu, prézesom kongregácie, kazateľom, poradcom a spovedníkom. *Annuae collegii... ab anno 1686 - usque 1727*, fol. 74a, 79, 116a, BUCHTA, J. *Žiaci skalického jezuitského gymnázia...*, s. 27, LUKÁCS, L. *Catalogus generalis... Pars I. A-H*, s. 394-395, *Matricula Scholasticae...*, fol. 131, 135, 285 a 293, PETRUCH, A. *A Trencsén jezsuita...*, s. 21.

⁴¹ A. Mathaeides (Matthaeider, Matthaeides, Matthaides, 1630–1698), vstúpil do jezuitského rádu 12. 10. 1652 vo Viedni, kde v rokoch 1653-1654 absolvoval noviciát. V rokoch 1657-1659 študoval v Trnave na teologickej fakulte a v roku 1660 bol ordinovaný na kňaza a absolvoval v Judenburgu tretiu probáciu. Potom odišiel do Trenčína, prednášal na univerzite v Trnave, v Klagenfurte, opäť v Trnave. Potom pôsobil opäť v Trenčíne a z Trenčína odišiel prednášať do Trnavy, Lublane, Klagenfurtu, Ríma a do Lincu. Ďalej pôsobil v pastorálnej práci v Štajerskom Hradci, vo Viedni, v Bratislave a nakoniec v Pasove, kde zastával funkcie administrátora, špirituála, examinátora kandidátov, arbitra sporných prípadov a spovedníka. *Historia et*

školy Alojz Mathaeides, Václav Kubici, Ján Garajský a Ján Ladislavský⁴³ tu pôsobili v dvoch pobytoch.

Prefekti školy pôsobiaci na trenčianskom jezuitskom gymnáziu zastávali svoje funkcie od 34 (J. Köszezy⁴⁴) až po 68 rokov (I. Palič). Priemerný vek prefektov školy, keď vykonávali svoju funkciu, bol takmer 53 rokov (presne 52,9). J. Hunyadi, J. Liptai, J. Palud'ai a F. Peči pôsobili ako pedagógovia na trenčianskom jezuitskom gymnáziu a potom ako prefekti školy.

Ako do funkcií prefektov školy, tak i rektorov, provinciál dosadzoval erudovaných a spoľahlivých mužov. Z toho vyplýva, že starších a zoslabnutých členov rádu nepoverovali funkciou rektora. Buď sa venovali len určitej činnosti, alebo žili v dome profesov, alebo boli chorými. Prebendy, udeľovanie funkcií za zásluhy, alebo po známosti v ráde nemalo miesto. Preto bola dôležitá funkcia poradcu, ktorý tiež informoval o činnosti a zvládaní problémov provinciála.

Mnohí z prefektov školy trenčianskeho jezuitského gymnázia zastávali neskôr významné funkcie v ráde. Rektormi univerzít sa stali J. Laky (v Košiciach), M. Lancmar (v Košiciach) a kancelárom univerzity v Trnave bol napr. S. Gažecký.

Predstavenými rehoľných domov sa stali napr. O. Bornemisza (v Spišskej Kapitule a v Užhorode), M. Čeleš (v Bratislave, v Rábe), O. Jankovič (v Pletrii), J. Köszezy (v Ostrihome, v Pät'kostolí), J. Laky (v Blatnom Potoku, v Levoči) J. Liptai (v Spišskej Kapitule), A. Mathaeides (v Pasove, v Bratislave), L. Miller (v Stoličnom Belehrade, v Leopoldove, v Bratislave – v dome sv. Martina), D. Mitturovicz (v Šali), J. Palud'ai (v Prešove, v Levoči, v Jágri, v Skalici) I. Palič (Levoča, Liptovský Mikuláš), J. Nad'sombati (v Španej Doline, v Pezinku, v Liptovskom Mikuláši), F. Peči (v Skalici, v Leopoldove,

annuae collegii societatis Jesu Trenchiniensis ab anno 1645..., fol. 50, 73a, 75a, 80, L. *Catalogi personarum...* V. (1684-1699), s. 39, 84, 108, 159, 213, 260, 308, 363, 404, 486, 543, 586, 642, 698, 752 a 843, LUKÁCS, L. *Catalogus generalis... Pars II. I-Q*, s. 956, *Matricula Scholasticae...*, fol. 22, 48 a 53.

⁴² V. Kubici (Cubei, Cubiei, Cubinej, 1631–1691) vstúpil do jezuitského rádu 17. 11. 1648 vo Viedni, kde absolvoval noviciát. Potom študoval v Trnave na filozofickej a neskôr na teologickej fakulte. Po absolvovaní tretej probácie v Judenburgu pôsobil v pastorálnej práci v Banskej Štiavnici a v Trnave, odkiaľ prišiel do Trenčína. Z Trenčína odišiel do Košíc, potom účinkoval v Bratislave, v opäť v Bratislave, v Kláštore pod Znievom a v Skalici. Vrátil sa do Trenčína za prefekta školy a odišiel do Kláštora pod Znievom, kde účinkoval ako kazateľ a spovedník. BERNÁT, L. Konvertoval Mikuláš Drabík v roce 1671? In *Vlastivědný věstník Moravy*, 53, 2001, č. 3, s. 263-273, BUCHTA, J. *Žiaci skalického jezuitského gymnázia...*, s. 27, ŠÁTEK, J., DAMBORÁK, F., BUCHTA, J. *Tristo rokov...*, s. 19, ŠPIČKA, P. Po stopách Drabíkových proroctví : příspěvek k dějinám české emigrace. In *Sborník historického kroužku vlasti*, 4, 1895, s. 81, WEISER, F. *A katolikus iskolaügy Magyarországon...*, s. 243.

⁴³ J. Ladislavský (Ladislavski, Ladislausky, Ladislauzsky, 1656–1729) do jezuitského rádu vstúpil v kurze rétorov 16. 10. 1676 v Trnave a noviciát absolvoval v Trenčíne. Filozofickú fakultu študoval v Trnave a teologickú fakultu v Prahe a v Štajerskom Hradci. Po tretej probácii v Judenburgu účinkoval v Skalici, odkiaľ prišiel do Trenčína. Z Trenčína odišiel do Žiliny a potom pôsobil v Skalici, v Užhorode, opäť v Trenčíne, v Šoproni, v Levoči, v Prešove, v Košiciach a nakoniec opäť v Prešove ako špirituál, operarius a prézes kongregácie, administrátor, examinátor kandidátov, spovedník a poradca. *Annuae collegii... ab anno 1686 - usque 1727*, fol. 41a, 45, 50a, 63a, 68, 71, 72a, 92a, CHALUPECKÝ, I. K začiatkom jezuitského školstva..., s. 172, LUKÁCS, L. *Catalogus generalis... Pars II. I-Q*, s. 831-832, *Matricula Scholasticae...*, fol. 120, 236 a 279, PETRUCH, A. *A Trencsén jezsuita...*, s. 41.

⁴⁴ J. Koszögy (Koszögi, Kösseghi, Köszeghi, 1696-1750) vstúpil do jezuitského rádu 27. 10. 1713 a noviciát absolvoval v Trenčíne. Filozofickú fakultu navštevoval vo Viedni a teologickú fakultu v Trnave. Treťou probáciu absolvoval v Banskej Bystrici. Potom pôsobil v Trenčíne, odkiaľ odišiel do Rábu, potom účinkoval v Kluži, v Jágri, v Žiline, v Ostrihome, v Pät'kostolí, v Skalici a nakoniec v Šoproni. *Annuae collegii... ab anno 1686 - usque 1727*, fol. 121a, 126a, *Catalogus Personarum...*, Pro Anno M. DCC. XXX., s. 20, Pro Anno M. DCC. XXXI., s. 12, Pro Anno M. DCC. XXXII., s. 6, Pro Anno M. DCC. XXXIII., s. 5, Pro Anno M. DCC. XXXIV., s. 6, Pro Anno M. DCC. XXXV., s. 34, Pro Anno M. DCC. XXXVI., s. 41, Pro Anno M. DCC. XXXVII., s. 40, Anno M. DCC. XXXVIII., s. 41, Pro Anno M. DCC. XXXIX., s. 40, LUKÁCS, L. *Catalogus generalis... Pars II. I-Q*, s. 778, *Matricula Scholasticae...*, fol. 434.

v Záhrebe), K. Podl (v Jágri), Š. L. Szilagyi (v Blatnom Potoku, v Târgu Mureș, v Baia-Mare, v Satmári, v Stoličnom Belehrade, v Pät'kostoli), J. K. Wagner (v Prešove), F. Wilhelmb (v Banskej Bystrici a v Prešove), P. Zamaróczy (v Kőszegu, v Prešove, v Spišskej Kapitule, v Žiline).

Funkciu inštruktor tretej probácie zastávali M. Čeleš v Rábe a F. Peči v Banskej Bystrici. Iní zastávali funkcie dekanov – napr. J. Laky filozofickej fakulty, S. Gažecký filozofickej a teologickej fakulty v Trnave, bol tiež dekanom teologickej fakulty v Štajerskom Hradci, F. Peči filozofickej fakulty v Trnave, atď.

Ďalší z prefektov školy sa postavili za katedry na rôznych univerzitách – O. Bornemisza (v Košiciach), M. Čeleš (v Linci, v Štajerskom Hradci, v Trnave, vo Viedni), S. Gažecký (v Trnave, v Košiciach, vo Viedni), J. Kőszegy (v Košiciach, v Kluži, v Jágri), J. Laky (v Košiciach, v Trnave, v Pasove, v Štajerskom Hradci), M. Lancmar (v Košiciach), F. Lippai (v Trnave, v Pasove, v Štajerskom Hradci), A. Mathaeides (v Trnave, v Klagenfurte, v Ľublani, v Linci), F. Peči (v Trnave, v Košiciach), J. Schneider (v Košiciach, v Linci, v Trnave), J. Tajnai (v Košiciach a v Trnave). Asi najvýznamnejšiu katedru získal A. Mathaeides, ktorý v rokoch 1677-1686 prednášal na kolégiu Germanicu v Ríme.

Niektorí prefekti školy boli tiež literárne činní – napr. M. Ďurčáni spolu so Štefanom Landovičom (Landovich) vydali v Trnave v roku 1676 pohrebné kázne nad Zuzanou Jakušičovou *Elvászott Iuh, mellyet a Halál, mint Farkas a Nyáj közül el-ragadott...*, podobne F. Lippai *Oratio ad dni Joannis Telegdini...* (Pohrebný príhovor o Jánovi Telegdim, Bratislava 1647), F. Theodati napísal *Certam ante coronam* (Levoča 1675), *Corona Stellarum XII. Sive Orationes XII.* (Trnava 1682) a iné spisy,⁴⁵ J. Nad'sobmati bol autorom diel *Elegiae suplices...* (Kluž 1734) a *Doloris in gaudium metamorphosis...* (1735), P. Zamaróczy napísal dielo *Vidiciae illibati conceptus Mariani* (Trnava 1705). Logikou a filozofiou sa zaoberal J. Tajnai napr. v diele *Assertiones logicae et metaphysicae* (Košice 1766).

V oblasti histórie vynikol už niekoľkokrát spomínaný M. Čeleš dielami *Elucidatio historico-chronologica de episcopatu Transylvaniae* (Historicko-chronologický pohľad na Sedmohradské biskupstvo, Rím, 1702), *Decennium Georgii Szécsényi metropolitae Strigoniensis* (Desať rokov pôsobenia ostrihomského metropolitu Juraja Sečéniho, Trnava 1721), ďalšie diela zostali v rukopise.⁴⁶ Historicko-panegyrické dielo napísal D. Benutius *Felicia Josephi I. Apostolici Hungariae Regis auspicia, oratione soluta et ligata* (Trnava 1686).

Z demografického hľadiska je zaujímavá otázka, akého veku sa dožili prefekti školy. Vek sa nepodarilo zistiť len u K. Krzyzewicha. Prefekti školy dosiahli priemerný vek asi 62 rokov, čo je na danú dobu pomerne vysoký vek. Najnižšieho veku 40 rokov sa dožili M. Ďurčáni, V. Kubici, 46 rokov J. Semberí⁴⁷ a 47 rokov J. Schvelmer. Naopak najvyšší vek dosiahli 87 rokov (M. Frigeri a J. Palud'ai), 80 rokov P. Zamaróczy a 78 rokov (L. Miller).

⁴⁵ SOMMERVOGEL, C. *Bibliothèque...*, Tome VII. Roeder - Thonhauser, s. 1964, STOEGER, J. N. *Scriptores...*, s. 364, ZELLINGER, A. *Pantheon Tyrnaviense...*, s. 22.

⁴⁶ HORVÁTH, P. Slovenská historiografia v období pred národným obrozením. In *Historický časopis*, 31, 1983, č. 2, s. 245, SENTIVÁNI, M. *Continuatio...*, s. 41, ZEMPLÉNOVÁ, J. *Dejiny fyziky...*, s. 70.

⁴⁷ Semberi, Semberj, Sembery, 1629–1675) do jezuitského rádu vstúpil 21. 10. 1650 vo Viedni, kde absolvoval noviciát. Filozofickú aj teologickú fakultu navštevoval v Trnave. Tretiu probáciu absolvoval v Judenburgu. Potom pôsobil v Banskej Bystrici, v Skalici, v Trenčíne, v Košiciach a opäť v Trenčíne, kde bol aj prefektom školy. Z Trenčína odišiel do Skalice. *Historia et annuae collegii societatis Jesu Trenchiniensis ab anno 1645...*, fól. 71, 80, 91a, KÁDÁR, Z., KISS, B., PÓKA, A. *A Nagyszombati Egyetem...*, s. 70, LUKÁCS, L. *Catalogi personarum... III. (1641-1665)*, s. 309, 338, 462, 510, 577, 618, 660, 703, 746, 766, 780 a 848, LUKÁCS, L. *Catalogi personarum... IV. (1666-1683)*, s. 70, 94, 167, 213, 263, 314, 388, 425, 438 a 490, LUKÁCS, L. *Catalogus generalis... Pars III. R–Z*, s. 1532.

Krstné meno zohrávalo v 17. a 18. storočí významnejšiu funkciu ako dnes. Pokrstený nový člen cirkvi sa dával pod ochranu svojho svätého, alebo sa tu premietala rodinná tradícia. Najfrekvencovanejším krstným menom bol Ján (desať prefektov školy), potom František (šesť prefektov školy), ďalej Juraj a Štefan (päť prefektov školy). Ostatné krstné mená sa vyskytovali zriedkavejšie: Jakub a Ondrej (po troch prefektoch školy), Daniel, Martin, Michal a Mikuláš (po dvoch prefektoch školy), Alojz, Gabriel, Jonáš, Karol, Klement, Krištof, Ladislav, Leopold, Pavol, Stanislav, Václav (po jednom prefektovi školy). Po zakladateľovi rádu niesol len Ignác Palič krstné meno.

Prefekti školy trenčianskeho jezuitského gymnázia predstavujú zaujímavú vzorku 53 členov jezuitského rádu. Boli to skúsení muži, ktorých provinciál poveril náročnou úlohou, aby dokázali vzdelávať kresťanskú mládež. Svoje úlohy a povinnosti splnili aj vďaka systému jezuitského školstva a predpisom v *Ratio atque educationis*... Mnohí z nich sa potom stali významnými funkcionármi v ráde – predstavenými rehoľných domov, rektormi univerzít, dekanmi, spisovateľmi, atď.

Tabuľka č. 2: Prefekti trenčianskeho jezuitského gymnázia v rokoch 1650-1714

Roky	Prefekt školy
1650-1651	F. Nedecký
1652	D. Mitturovicz
1653-1654	F. Lipai
1655	O. Jankovič/A. Bornemisza
1656	M. Nagy
1657	K. Krzyzewich
1658-1659	Š. Tatai
1660	S. Gažecký
1661-1662	A. Mathaeides
1663	M. Lancmar
1664	funkcia neobsadená
1665	J. Hanula
1666	D. Mitis
1667-1668	V. Kubici
1669-1670	A. Mathaeides
1671-1672	M. Čeleš
1673	K. Podl/J. Semberi
1674	J. Laky
1675	J. Laky/M. Ďurčáni
1676	M. Ďurčáni/J. Jankovič
1677	J. Jankovič
1678-1680	L. Permai
1681-1682	J. Garajský
1683	V. Kubici
1684-1685	J. Markievič
1686	L. Miller/F. Theodati

1687-1694	F. Theodati
1695	J. Ladislavský
1696	D. Benutio
1697	J. Scheidner
Roky	Prefekt školy
1698	F. Kiriš
1699	J. K. Wagner
1700	J. Ladislavský
1701-1702	J. Garajský
1703-1706	S. Szylagyi
1707-1709	funkcia neobsadená
1710	J. Soller
1711	M. Obadalič
1712	G. Kapi/J. Šupka
1713	F. Wilhelmb
1714-1718	J. Liptai
1719-1722	F. Peči
1723-1725	F. Wilhelmb
1726	P. Remich
1727-1729	Š. Havor
1730	J. Kőszegy
1731-1734	P. Zamarócy
1735	K. Jankovič
1736-1738	J. Palud'ai
1739-1742	M. Frigeri
1743-1757	J. Hunyadi
1758-1762	O. Jonáš
1763	J. Skober
1764-1765	J. Nad'sombati
1766-1767	M. Frigeri
1768	I. Palič
1769	J. Tajnai
1770	O. Jonáš/Š. Hriankaj
1771	I. Palič/J. Schvelmer
1772	J. Schvelmer
1773-1775	J. B. de Zsambeg

Collegium & Domus Probationis
Trenchiniensis.

R. P. Martinus Preindl, Rector, Mag. Nov.
Gub. a. 28. Octob. 1767.

P. Josephus Sándor, Minist. Præf. Eccl. &
San. Corr. Lect. Mens. 2. Oper.

P. Franc. Xav. Barver, Prof. Synt. & Gram.
Hist. Dom.

P. Franc. Xav. Tarnóczy, Soc. Mag. Nov.
Conf. Dom. Corr. Lect. Mens. 1. Bibl.
Conf. 3.

P. Georgius Olsavszky, Dec. Cas. Oper. Conf. 2.

P. Joannes Knyezik, Mission.

P. Joannes Schwelmer, Præf. Schol. Exb.
Dom. Oper. Conf. 2.

Annus 1770.

Sub Rectore Collegij R. P. Nicolao Rutkay.

Præfecto Scholarum R. P. Aloysio Matthæides.

Juventutem Scholasticam excoluerunt. In Sytari & Gram.,
matia P. Ignatius Mihes. In Principijs & Parva Schola.
M. Andreas Csangeli.

Gustáv Kordoš: Slovák v službách uhorskej školy

Vladimír Michalička

Abstrakt: Štúdia po prvý raz obširnejšie mapuje život a pedagogické dielo slovenského stredoškolského profesora druhej polovice 19. a začiatku 20. storočia - G. Kordoša. Popri jeho životnej ceste sa sústreďuje na analýzu jeho pedagogického diela, učebníc a metodík vyučovania matematiky, fyziky, prírodopisu a niektorých jeho výchovných názorov. K štúdiu je pripojená aj bibliografia Gustáva Kordoša.

Kľúčové slová: Gustáv Kordoš, metodika počtov, bibliografia.

Druhá polovica 19. storočia sa v našich, ale aj v uhorských školských a pedagogických dejinách, charakterizuje ako obdobie narastajúceho pedagogického ruchu, v ktorom sa zakladali nové školy, vznikli tzv. matičné slovenské gymnáziá a v radoch učiteľstva stredných škôl sa sformovala silná generácia tvorivých teoretikov pedagogiky. Historiografii pedagogiky sa podarilo za posledné desaťročia sprístupniť obraz mnohých takýchto tvorivých učiteľov a pedagógov, ktorí vniesli vynikajúci vklad do dejín nášho školstva a pedagogiky (J. Kadavý, J. Kožehuba, P. P. Zgúth a i.). Tieto výskumy však zároveň naznačili, že mnohé osobnosti našich pedagogických dejín ešte stále čakajú na to, aby sme ich „vyniesli na svetlo sveta“ a zaľudnili tak našu pedagogickú históriu.

Jedným z takýchto učiteľov a pedagógov je bezosporu aj liptovský rodák Gustáv Kordoš (1836 – 1908), stredoškolský profesor, pedagóg, metodik matematických predmetov a neúnavný propagátor prírodovedných a technických poznatkov. Pochádzal z liptovskej Magurky (dnes súčasť Partizánskej Ľupče), prešiel kvalitnou prípravou na nemeckých univerzitách a celý svoj profesný život zasvätil učiteľskej činnosti na levočskej reálke. Svoje bohaté skúsenosti dokázal zovšeobecniť v početných učebniciach, publikáciách a článkoch z oblasti metodiky vyučovania matematiky. Pôsobil v období, keď do slovenskej pedagogiky vstupovali také významné osobnosti ako Samuel Ormis (1824 – 1875), August Horislav Škultéty (1819 – 1892), Ján Zigmundík (1846 – 1938), Ivan Branislav Zoch (1843 – 1921) a rad ďalších. O mnohých z nich máme už spracované samostatné biografické práce, žiaľ,

o Gustávovi Kordošovi takáto monografia alebo aspoň dôkladnejšia štúdia o živote, učiteľskej činnosti a pedagogickom diele dlhodobo chýba.

Jeho činnosť a dielo – napriek tomu, že sa v drobných zmienkach oceňuje jeho prínos – zostávajú zatiaľ nespracované a je teda nepoznané. Vari prvýkrát G. Kordoša a jeho práce rámcovo spomína v biografickom hesle Juraj Čečetka vo svojom Príručnom pedagogickom lexikóne I. z roku 1941, v ktorom vyzdvihuje jeho metodické príspevky z matematiky a prírodných vied, vypočítava obširnejšie jeho teoretickú, metodickú a učebnicovú tvorbu.¹ Rovnako i vo svojom prehľadnom historickom spise Zo slovenskej pedagogiky pripomína jeho prínos zhrňujúc, že vykonal „pre našu pedagogiku i verejnú osvetu ozaj záslužnú činnosť.“² Z novších diel je to Encyklopédia Slovenska, Pedagogická encyklopédia Slovenska a Slovenský biografický slovník, ktoré ho hodnotia v podobnom duchu, ba v mnohom sa opierajú o pôvodnú štylistiku Čečetkových formulácií. Za zmienku stojí aj článok Ľ. Kriškovej o G. Kordošovi ako pedagógovi a osvetárovi.³ Treba pripomenúť aj Hlaváčov rozbor Kordošových učebníc fyziky⁴ a krátku stať o Kordošovom prínose k slovenskému ovocinárstvu.⁵ Je na počudovanie, že len marginálne sa spomína v Dejinách českej a slovenskej pedagogiky (Bratislava 1976) a úplne absentuje v neskoršej učebnici Dejiny školstva a pedagogiky (Bratislava 1981) a nezachytáva ho ani Mátej vo svojich Portrétoch slovenských pedagógov a vlasteneckých učiteľov (Bratislava 1977). Prekvapivo skromný je aj lexikografické heslo v diele Evanjelici v dejinách slovenskej kultúry 1 (A – L).⁶ Malou splátkou dlhu voči Kordošovi je krátke zhrnutie životopisných dát a prínosu Kordoša v najnovšom Pšenákovom diele o školstve a pedagogike 20. storočia na Slovensku.⁷ Zaujímavosťou je aj beletristická spomienka na Gustáva Kordoša. Zaznamenala ju Terézia Vansová na základe spomienok Jána Vansu a vypovedá o študentskej epizódke z roku 1863 s prof. Kordošom na levočskom evanjelickom gymnáziu.⁸

Predkladaná štúdia chce tento nespravodlivý dlh splatiť. Chceme zachytiť najvýznamnejšie medzníky Kordošovho života a podať základnú charakteristiku jeho pedagogického diela. Opierame sa pritom o publikované drobné práce, spomenuté články a heslá. Dobrým vodidlom pre poznanie Kordošovho diela sú bibliografie Ľ. V. Ríznera a M. Fedora,⁹ ktoré podrobne mapujú jeho knižnú a časopiseckú produkciu. Nápomocné nám boli aj archívne materiály Biografického ústavu a Archívu literatúry a umenia Slovenskej národnej knižnice v Martine a v neposlednom rade aj autentické vydania Kordošových knižných, časopiseckých a novinových prác.

Gustáv Kordoš sa narodil 15. augusta 1836 v baníckej obci Magurka v Liptovskej stolici. Otcom mu bol Jozef Kordoš (1812 - 1886), baník v miestnom železnorudnom baníckom revíre, ale veľa informácií o ňom nemáme. Pochádzal z nemecko-lupčianskeho meštianskeho rodu Kordošovcov, ktorí sem prišli v časoch nemeckej kolonizácie.¹⁰ Nekrológ k jeho úmrtiu v Národných novinách ho vyzdvihuje „ako otca rodolúbých našich

¹ Čečetka, J.: Príručný pedagogický lexikón I. Liptovský Sv. Mikulár: Kompas, 1943, s. 353.

² Čečetka, J.: Zo slovenskej pedagogiky. Turčiansky Sv. Martin: MS, 1940, s. 69.

³ Krišková, Ľ.: Pedagóg a osvetár Gustáv Kordoš. IN: Kniha '97 – 98. Martin: MS, 2000, s. 257 a nasl.

⁴ Hlaváč, A.: Desať vetiev slovenského fyzikálneho stromu v 2. polovici 19. storočia. Bratislava: SAP, 1994, s. 98 a nasl.

⁵ Slovenské ovocinárstvo kedysi a dnes. Bratislava: Pôdohospodárske vydavateľstvo, 1970, s. 48 a nasl.

⁶ Evanjelici v dejinách slovenskej kultúry 1 (A-L). Liptovský Mikuláš: Transciscus, 1997, s. 140. ISBN 80-7140-143-9.

⁷ Pšenák, J.: Slovenská škola a pedagogika 20. storočia. Ružomberok: Verbum, 2011. 307 s. + obr. príl. ISBN 978-80-8084-704-3.

⁸ www.zlatý.fond.sme.sk.

⁹ Fedor, M.: Bibliografia slovenských kníh 1901 – 1918. Martin: MS, 1964; Rízner, Ľ. V.: Bibliografia slovenského písničtva. Martin: MS, 1929.

¹⁰ Vitek, P.: Dejiny Partizánskej Ľupče. Poprad: Marnonta press, 2002, s. 46. ISBN 80-967055-4-7.

Kordošovcov, člena Matice slovenskej, verného syna národa.“¹¹ Ešte skromnejšie informácie máme o jeho matke, Zuzane Kordošovej, rod. Groszerovej. (dievčenské meno jeho matky sa vyskytuje v troch variantoch: Groszerová a Grosnerová a Groserová).¹² Krstnými rodičmi pri narodení Gustáva Kordoša boli nám neznámi Martin Rumann a Anna Lutocká. Obaja rodičia boli evanjelického a. v. vierovyznania.¹³

Kordošovci mali podľa Slovenského biografického slovníka len troch synov: nášho Gustáva, Jána (1845 – 1918, učiteľa a národno kultúrneho pracovníka) a tretieho, o osudoch ktorého neprináša slovník nič bližšieho.¹⁴ Ján Gallo na základe rozprávania Anny Homolovej, dcéry Jána Kordoša uvádza, že okrem spomenutého Gustáva a Jána mali Kordošovci aj syna Andreja (bol učiteľom v Medovarciach), Daniela (bol inšpektorom pôšt a telegrafov) a dcéru Zuzanu, vydatú Gašpierikovú.¹⁵ Máme zachytené, že Andrej Kordoš (1850) a Daniel (1853) navštevovali v rokoch 1867/68 a 1868/69 Slovenské ev. a. v. gymnázium v Revúcej.¹⁶ Z uvedeného je zrejmé, že deti Kordošovcov vyrastali v podnetnom prostredí, prajnom aj rozvoju ich národného vedomia, ktoré ich podnietilo k starostlivosti o získanie vzdelania a neskoršej práci na poli školstva a osvety.

Rodina Jozefa Kordoša podľa všetkého nebola v sociálnej núdzi. Magurka bola v čase narodenia Gustáva Kordoša samostatnou obcou (neskôr bola a aj v súčasnosti je súčasťou Partizánskej Ľupče v okr. Liptovský Mikuláš) s bohatou baníckou minulosťou. Banské tradície tu boli staršieho dáta a obec ešte v stredoveku získala od kráľa právo dolovanie drahých kovov; na Magurke sa ťažilo predovšetkým zlato a antimón. Aj keď v 19. storočí malo miestne baníctvo „zlaté časy“ za sebou, stále poskytovalo možnosti slušnej obživy.¹⁷ Rodina Kordošovcov teda iste nepochádzala – ako to naša historiografia v minulosti paušálne označovala – z chudobných pomerov. Navyše, to, čo dnes považujeme za chudobu, nedostatok, v tej dobe mohol byť štandard, navyše, platí tu predpoklad iného ponímania hodnôt, nazerania na bohatstvo a chudobu. Nepriamo to dokazuje aj skutočnosť, že aj keď bola početnejšia, pre dvoch synov bola schopná im (zrejme za podpory ev. cirkvi a širšej rodiny) zabezpečiť financovanie kvalitného univerzitného vzdelávania na nemeckých univerzitách.

O detstve a mladosti Gustáva Kordoša nemáme veľa spoľahlivých informácií, čo nám znemožňuje vytvoriť si o jeho školovaní a štúdiu jasnejší obraz. Možno ho v útlom detstve pripravoval na školskú dochádzku otec tak ako v prípade jeho brata Jána.¹⁸ V neďalekej Partizánskej Ľupči navštevoval miešanú školu (schola mixta) označovanú v dokumentoch ako „schola capitalis“, t. j. koedukovanú, pre chlapcov i dievčatá bez rozdielu vierovyznania. V čase, keď Kordoš navštevoval školu, slúžila jej nová drevená budova postavená v roku 1842. Učiteľom bol Matej Bohuš, ktorý tu pôsobil v rokoch 1829 – 1857.¹⁹ Bohuš (nar. 1808) bol národne orientovaný učiteľ, vzdelaný, prispieval do Starého a Nového vlasteneckého kalendára, Slovenských národných novín i Orla tatranského.²⁰ Od začiatku 19. storočia pôsobili na Ľupčianskej škole aspoň traja učitelia a popri základných vyučovacích predmetoch sa vyučovali aj biblické dejiny, Starý a Nový zákon, dejiny Uhorska, prírodopis, zemepis,

¹¹ Národné noviny, 17, 1886, s. 4.

¹² Výpis z rodného listu. Archív Biografického ústavu Slovenskej národnej knižnice, Martin.

¹³ Tamže.

¹⁴ Slovenský biografický slovník II. Martin: MS, 1987, s. 175.

¹⁵ Gallo, J.: Pedagogické portréty profesorov revúckeho gymnázia. Prešov: Dominanta, 2009, s. 126.

¹⁶ Tamže, s. 165.

¹⁷ Majerčiak, V.: Partizánska Ľupča, najstaršie mestečko na Liptove. Partizánska Ľupča: OÚ, 2002, s. 36. ISBN 80-967055-5-5.

¹⁸ Curriculum vitae, s. 1, sign. 29 K 23. Archív literatúry a umenia SNK, Martin.

¹⁹ Vitek, P.: cit. dielo, s. 83 – 84.

²⁰ Rízner, V. E.: Bibliografia slovenského písomníctva. Martin: MS, 1929, s. 165.

základy latinčiny a maďarčiny a počty. Išlo o školu s náročnejším vzdelávacím obsahom a pod vedením rozhládenejšieho učiteľa než aké boli v tom čase iné dedinské ľudové školy.²¹ Tu možno hľadať korene Kordošovho záujmu o vzdelávanie všeobecne a vzdelávanie v prírodovedných disciplínach a v matematike a možno aj v hľadaní optimálneho spôsobu vyučovania zvlášť.

Z ďalšieho jeho života máme o niečo menej presných informácií. Po absolvovaní ľudovej školy pokračoval po roku 1846 v štúdiu na banskoštiavnickom gymnázii. Táto stredná škola mala v prvej polovici 19. storočia stále pozoruhodnú úroveň a navštevovali ju študenti aj zo vzdialenejších oblastí Slovenska.²²

Po skončení gymnaziálneho štúdia sa rozhodol pokračovať v štúdiu na univerzite a vybral sa najprv do Berlína, neskôr do Göttingenu a Halle a štúdiá ukončil na univerzite vo Viedni.²³ R. Felber uvádza v krátkom spomienkovom článku aj ďalšie študijné pôsobisko G. Kordoša - Stuttgart, ktorý však nikto iný nespomína.²⁴ Z viedenského pobytu sa zachovala zmienka, že Kordoš stál na čele študentov, ktorí navštívili vo Viedni prítomného Štefana Moysesa.²⁵

Po návrate na Slovensko sa pravdepodobne kratší čas zdržoval v rodnej Magurke a usiloval sa nájsť si vhodné učiteľské miesto.²⁶ Iné encyklopedické heslá toto obdobie nespomínajú, ani my sme nenašli informácie, ktoré by bližšie osvetlili toto krátke Kordošovo intermezzo.

V roku 1869 prešiel Gustáv Kordoš do Levoče, kde sa stal profesorom štátnej reálky. V tomto meste pôsobil do odchodu na dôchodok. Levočská reálka bola známou strednou školou druhej polovice 19. storočia. Vyvinula sa z dávnejšieho levočského lýcea, ktoré sa pretvorilo na 6-triedne gymnázium a v roku 1860 na 8-triedne evanjelické štátne gymnázium. V roku 1868 bolo zrušené a miesto neho vznikla Levočská maďarská kráľovská štátna hlavná reálna škola, ktorá čoskoro po svojom vzniku dosiahla solídnu úroveň.²⁷

Podľa spomienky Jána Volku-Starohorského²⁸ býval Gustáv Kordoš neďaleko hlavného levočského námestia na Vysokej ulici. Žil spoločne s manželkou Rozáliou Kordošovou, rod. Feriančíkovou a dcérou.²⁹ V Levoči prežil takmer štyri desaťročia: tu vyučoval na hlavnej reálke prírodopis a matematiku, viacerým ročníkom študentov bol triednym učiteľom, často zastupoval riaditeľa reálky Dr. Demku. Písal učebnice, venoval sa osvetovej činnosti, práci v učiteľských organizáciách a prekladom do nemčiny a maďarčiny. Mnohé prázdniny trávil s rodinou v kúpeľoch Železnô.³⁰ Ján Volko-Starohorský charakterizuje Kordoša ako „veľmi dobrého otcovského učbára“, ktorý ho učil v rokoch 1892 – 1898. V spomienke ďalej uvádza: „Pri vyučovaní bol poriadkumilovný, prísny, spravodlivý, pravdomluvný a statočný, osobné vlastnosti prechádzali i na nás a usilovali sme sa ich osvojiť a podľa nich sa správať a žiť.“³¹ Z toho možno jednoznačne uzavrieť, že Kordoš bol silnou

²¹ Vitek, P.: cit. dielo, s. 83.

²² Pamätnica banskoštiavnického gymnázia. Banská Štiavnica 1983, s. 35 a nasl. Národné noviny, 17, 1886, č. 158, s. 4.

²³ Slovenský biografický slovník II. Martin: MS, s. 175.

²⁴ Felber, R.: Gustáv Kordoš. Učiteľské noviny, 7, 1957, č. 35, s. 6.

²⁵ Evanjelici v dejinách slovenskej kultúry I (A-L). Liptovský Mikuláš: Tranoscius, 1997, s. 140. ISBN 80-7140-143-9.

²⁶ Slovenský biografický slovník II. Martin: MS, s. 175.

²⁷ Dejiny Levoče 2. Košice: Východoslovenské vydavateľstvo, 1975, s. 201.

²⁸ Volko-Starohorský, J.: Profesor Gustáv Kordoš, rodák z Liptovskej Magurky. Archív literatúry a umenia Slovenskej národnej knižnice Martin, sign. 176 K 1.

²⁹ O manželke nemáme nateraz informácie, zomrela skôr ako G. Kordoš. Podľa spomienky J. Volku Starohorského Kordošov syn sa zabil v Tatrách.

³⁰ Tamže, s. 5.

³¹ Tamže, s. 11.

učiteľkou autoritou a svojim morálno-etickým ustrojením pozitívne ovplyvňoval morálny profil svojich študentov, bol pre nich pozitívnym vzorom. Pamätník si všimol aj jeho postoj k národným myšlienkam a uvádza: „Profesor Kordoš, hoc bol v maďarskej službe, nezabúdaj na svoj materinský jazyk a napísal v slovenskej reči i niektoré učebnice... Keď sme ešte ako deti v mnohom chybili, otcovsky nás napomínal a vysvetľoval, ako sa máme chovať, aby s nami i ostatní profesori boli spokojní, aby i aby sme ostali svojiskí, ostali verní svojmu rodu.“³² Z levočského obdobia pôsobenia na reálke je známa aj Kordoša aktivita pri zakladaní Katedry slovenskej reči a vydávaní študentského literárneho zábavníka Vesna.³³ Tieto spomienky potvrdzujú, že hoci Kordoš pôsobil v národnostne neprajnom maďarskom prostredí, na svoj pôvod nezabudol a v daných možnostiach pôsobil národne ako v škole, tak aj mimo nej.

Matematika

Hlavnou oblasťou Kordošovho učiteľského, autorského pedagogického a metodického pôsobenia bola matematika, osobitne rozvíjanie metodiky vyučovania matematiky. V tejto oblasti nielen pedagogicky pôsobil ako mnohoročný učiteľ, ale pracoval aj autorsky, vedecky, ako zručný metodik, keď na základe mnohoročnej praxe spracoval niekoľko učebníc matematiky s dôrazom na práce z oblasti metodiky vyučovania matematiky.

Ako sme uviedli vyššie, Kordoš sa s matematikou stretol už na ľudovej škole, kde v základoch poznal zrejme širšiu ponuku matematických poznatkov ako to bolo v prvej polovici 19. storočia na vidieckych ľudových školách zvykom. Svoj vzťah k matematike a prírodným vedám vôbec cieľavedome rozvíjal aj počas stredoškolského, ale najmä univerzitného štúdia. Vzhľadom na rozsiahlosť Kordošovej tvorby v tejto oblasti zmienime sa o jeho najvýznamnejších knižných publikáciách v podobe obširnejších anotácií podľa rokov vydania.

Návod k methodickému vyučovaniu v počtoch pre národných učiteľov, seminaristov a vychovávateľov. Veľká Revúca: Majetok Nakladateľského spolku, 1872. 47 strán.
Sv. 1.

Kordošova metodická príručka určená predovšetkým učiteľom podáva v úvode niekoľko metodických pokynov smerujúcich k efektívnej výuke. Ich základom je predovšetkým názornosť. Vlastný obsah látky sa zameriava na vysvetlenie a nácvik počítania v okruhu čísiel 1 – 20.

Merník pre školu a dom, menovite pre národných učiteľov, seminaristov, priemyselníkov, hospodárov a obchodníkov, ako i pre priemysel a opakovacie školy. Ružomberok: Tlačou a nákladom K. Salvu, 1893. 198 s.

Táto Kordošova metodická príručka výuky počtov je dnes už len historickým dokumentom a na prvý pohľad pôsobí archaicky a jednoducho. Treba si však uvedomiť, že na prelome 19. a 20. storočia bola výuky matematiky stále len na elementárnom stupni. Základnou črtou metodiky – vyjadrujú to aj heslá na obálke knihy – sú dve zásady: Od fundamentov závisí stavba a Pomaly ďalej zájdeš. Podriadil im – v duchu Komenského didaktických zásad – dôkladnosť nácviku jednotlivých krokov výuky a ich následné

³² Tamže, s. 6.

³³ Slovenský biografický slovník II. Martin: MS, s. 175.

mnohonásobné opakovanie s variatnými príkladmi a pomalý prechod k nácviku ďalšieho kroku postaveného na dokonalom zvládnutí kroku predchádzajúceho. Inou pozitívnou črtou tejto publikácie je prístupný výklad pre najširší okruh používateľov (učitelia, rodičia i samoukovia). Kordoš pri výklade jednotlivých metodických krokov uplatňuje používanie imaginárnej počtovej pomôcky – tzv. klátikov, o ktorých hovorí, že ich používal aj reálne.

Ján Burián v recenzii knihy vyzdvihol práve uplatňovanie princípu názornosti, uplatnenie slovenskej nomenklatúry, ocenil nielen teoretickú úroveň, ale aj praktické zameranie publikácie. Považuje knihu za ojedinelú v dobovej maďarskej či nemeckej spisbe.³⁴

Úlohy k cvičeniu sa v počtovaní pre dietky národných škôl.

Skalica: Tlačou Fr. X. Škarnicla Synov, 1870. 17 s.

Táto práca má tri menšie čiastky, v ktorých preberá postupne nácvik základných početových úkonov od 1 až do 1000. V každej časti na začiatku uvádza Kordoš postup nácviku čítania čísiel a ich označovania, potom prechádza na jednotlivé početové úkony. Pripája cvičenia a príklady, ukážky praktického využitia poznatkov (napr. výpočet ceny tovaru, používanie zlomkov a pod.).

Methodický návod ku počtovaniu v metrických mierach a desatinných zlomkoch pre slov. učiteľov, rodičov a vychovávateľov.

Banská Štiavnica: tlačou a nákl. Augusta Joergesa, 1875. 88 s.

Metodická príručka pre učiteľov ľudových škôl. Obsahuje metodický návod postupu pri výučbe tematiky zlomkov a ich prevodu na metrické miery, resp. ich časti.

Úkoly pre slovenské školské dietky.

Banská Štiavnica: Tlačou a nákl. Aug. Joergesa, 1875. 20 s.

Rozsahom neveľká „zbierka“ príkladov na precvičenie základných početových úkonov. Slúžila zrejme ako pomôcka pre zdokonaľovanie početových zručností v škole, ale aj mimo nej.

Základy počtovania z pamäti pre domácu a školskú potrebu. Skalica: tlačou a nákl. dedičov Jozefa Škarnicla, 1882. 26 s.

Cieľom tejto popularizačne ladenej metodickéj publikácie (v podstate učebnice pre domáce i školské použitie) bolo podať jednoduchú a pritom efektívne spracovanú metódu nácviku násobenia do čísla 10 (a v dodatku aj násobenie väčšími číslami), pri ktorej je možné osvojiť si aj základy delenia. Autor pri výklade postupuje malými krokmi v podobe otázok, napr. 6 x 1 guľka je koľko? a 1 x 6 guľiek je koľko? Takýmto spôsobom postupuje až k desiatke a čitateľovi ukladá slovné úlohy (rozdeliť chlieb na šesť častí) a príklady číselné na precvičenie preberanej látky. Uplatňuje tu jednak princíp postupnosti krokov, využíva princíp názornosti (imaginárne počítanie guľiek, príklady z bežného života), princíp opakovania a dôkladného zvládnutia predchádzajúceho cvičenia (úlohy), čo indikuje aplikáciu Komenského didaktických zásad.

Úkoly ku počtovaniu pre slovenské ľudové školy a ku domácej potrebe. V Uhorskej Skalici: tlačou a nákladom dedičov Jozefa Škarnicla, 1883. 32 s.

Cieľ a poslanie tejto publikácie bolo podobné ako u predchádzajúceho dielka. Je vlastne kombináciou ukážok metodického postupu a batérie úloh na precvičenie osvojovaných početových úkonov v rozsahu čísiel 1 – 20. Autor znovu postupuje systematicky od čísla 1 precvičovaním sčítavania (pridávania) ďalšieho čísla, neskôr jeho násobením a

³⁴ Burián, J.: Merník pre ... Dom a škola, 1893 (roč. 9), č. 9 – 12, s. 326 – 327.

delením. Kniha je obohatená aj grafickou pomôckou v podobe guliek, krížikov, dominových kameňov či paličiek. Každé číslo je uvedené jeho grafickým znázornením, nasledujú metodické kroky v podobe otázok vedúce k získaniu rutiny v pripočítavaní k východzie mu číslu ďalšej jednotky, ich vzájomného vynásobenia (koľko je trikrát tri) a ďalších krokov (delenie a rozklad čísla). Pripojené sú aj príklady na precvičenie uvedeného kroku.

Kto počtuje, ten gazduje, čili Základy jednoduchého účtovníctva pre priemyselníkov, obchodníkov a hospodárov napísal G. K. Magurský.

V Uhorskej Skalici: Tlačou a nákladom dedičov Jozefa Škarnicla, 1883. 32 s.

Toto nevelké dielko je praktickou príručkou základov účtovníctva pre špecifický okruh používateľov v obchodníckej praxi. Popri vysvetlení základných pojmov a základnej metodiky spracovania účtovného výkazníctva podčiarkuje autor v úvode aj význam vedenia účtovníctva v domácnosti či v súkromnom hospodárstve.

Návod ku počtovaniu s obecnými zlomkami pre každého, menovite pre národných učiteľov, seminaristov, rodičov a vychovávateľov.

Liptovský Sv. Mikuláš: tlačou a nákl. Maxa Lowa a Is. Steier, 1885. 76 s.

Metodická príručka pre širší okruh užívateľov v dvoch častiach. Znovu tu predkladá používateľom praktické námety na postup pri vyučovaní látky zlomkov. Autor v metodike kladie dôraz na názornosť, a to takú, ktorá je blízka chápaniu detí. K tejto metodike spracoval autor aj „zbierku“ úloh a cvičení.

Úkoly ku počtovaniu s obecnými zlomkami pre slovenské ľudové a priemyselné školy ako i k domácej potrebe. Časť prvá. Počtovanie na základe názoru.

Liptovský Sv. Mikuláš: Tlačou a nákl. Maxa Löw a Is. Steiner, 1885. 47 s.

Úkoly ku počtovaniu s obecnými zlomkami pre slovenské ľudové a priemyselné školy ako i k domácej potrebe. Časť druhá.

Ide o dvojdielny pendant ku knihe Návod ku počtovaniu obecnými zlomkami. Kordoš v učebnici opätovne spracoval veľmi precízne a s dôrazom na názornosť a pri zachovaní malých postupných krokov základy počtových úkonov so zlomkami (polky, tretiny, štvrtiny...). Názarne približuje spôsob utvárania zlomkov ako častí celku, podáva príklady a cvičenia na osvojenie si danej látky. Pripája aj tabuľku mier, váh, peňazí.

Počtovník pre samoukov, menovite pre hospodárov, priemyselníkov a obchodníkov.

Veľká Paludza: Nákl. Jána Kmetiho, 1888. 154 s.

Opätovne ide o publikáciu s prístupným výkladom metodického návodu počítania s celými číslami a desatinnými zlomkami nazpamäť a písomne. Pozostáva z dvoch častí, keď v prvej sa zameriava na počítanie s celými číslami (znázornenie a označenie celých čísiel, pomenovanie hlavných mier, štyri počtové úkony), v druhej zasa na počítanie so zlomkami (charakteristika zlomkov, štyri počtové úkony). Látku dopĺňa aj objasnením metrických mier, odčítavania z teplomeru, liehomeru a ďalšími znalosťami, s ktorými pracuje človek v každodennom živote. Pripojené sú príklady a cvičenia, ako aj ilustrácie.

Ako vážime lieh či špiritus a ako vypočítame jeho cenu? V Ružomberku: Tlačou a nákl. Karla Salvu, 1892. 55 s.

Táto praktická príručka pre hospodárov, priemyselníkov a obchodníkov mala za úlohu pomôcť pri obchode s liehom, ale Kordoš využil túto látku aj na širšie objasnenie fyzikálnych a matematických poznatkov využiteľných v praktických situáciách komerčnej sféry. Publikácia obsahuje poučenie o výrobe liehu, teplomere a jeho použití pri vážení liehu.

Váženie a výpočet ceny liehu si vyžadovali aspoň základné poznatky o zlomkoch, mierach a váhach, ktoré môže čitateľ precvičiť na celom rade praktických príkladov.

Základné poučenie o metrických a iných mierach. Pre dom a školu. Trnava: Tlačou a nákladom A. Horowitza, b. vr. (1900). 44 s.

Znovu ide v podstate o učebnú pomôcku na zvládnutie základov matematiky (a čiastočne o poznanie niektorých fyzikálnych veličín) pre široké praktické použitie. Autor uvádza charakteristiku a veličiny metrických mier (dĺžkových, plošných, priestorových váhových a pod.), ale aj ďalšie (peňažné časové, percentuálny počet, zmenkovú mieru, miery teplomera, liehomera). Pri každej skupine udáva ich členenie a spôsob prepočítavania. Celý text dopĺňa príkladmi na precvičenie látky a pripája aj prehľadnú tabuľku jednotlivých mier.

Učme naše deti rátať. Trnava: Anton Horowitz, 1904. 151 s.

Táto obsiahlejšia publikácia slúžila učiteľom i žiakom na zvládnutie základných početových úkonov. V úvode autor zdôrazňuje potrebu takého metodického postupu, v ktorom dominuje porozumenie jednotlivým početným úkonom, postupnosť krokov a ich názornosť. Vlastná pracovná časť knihy podáva metodický postup pri osvojovaní si počítania do tisíc v štyroch krokoch: od 1 do 10, od 10 do 20, od 20 do 100 a nakoniec od 100 do 1000. Prvé vydanie tejto práce vyšlo v roku 1901 vo vydavateľstve Karola Salvu.

Náučná početová kniha pre náš ľud, menovite pre našich mladých. Sošit prvý.

Ružomberok: Tlačou Kníhtlačiarne K. Salvu, nákl. spisovateľovým, 1906. 142 s.

Náučná početová kniha pre náš ľud, menovite pre našich mladých. Sošit druhý.

Krupina: Tlačou Antona Ruszináka, nákl. spisovateľovým, 1907. 145 s.

Obe publikácie prinášajú návod na počítanie s celými číslami podľa pravidiel ústneho spôsobu počítania, počítania z pamäti a na papieri. V úvode publikácie autor znovu vyzdvihuje význam počtov v každodennom živote. Kým v prvej časti podáva návod na nácvik základných početových úkonov s celými jedno a viacmiestnymi číslami, v druhej časti zasa návod na nácvik počítania s desatinnými číslami na základe metrických mier, a to v obore čísiel do 1000 a potom nad 1000.

Počtovník malých alebo Ako učia: múdry otec a pečlivá matka svojich maľučkých začiatovníkov doma a svedomitý učiteľ v škole gruntovne rátať. Liptovský Sv. Mikuláš: tlačou a nákladom kníhtlačiarne Klimeša a Pivku, 1908. 50 s.

Kordoš sa v tejto popularizačnej príručke znovu venuje výuke základných početových úkonov podobne ako v publikácii, ktorú vydal v roku 1882 pod názvom Základy počtovania. V tejto pomôcke podáva prístupnou formou podrobnú metodiku vyučovania základov počítania v rozsahu do čísla 10. Na nevelkom priestore municiózne podáva návod, ako postupovať pri osvojovaní si základov počítania. Po krátkom úvode, v ktorom osvetľuje celkovú metodiku výuky počítania do 10, pristupuje v každej kapitole k metodike nácviku štyroch základných početových úkonov s jedným číslom. Najprv uvedie vlastné zadanie paragrafu (kapitolky): nácvik sčítania a odčítania čísla dve, následne podáva návod na nácvik delenia a násobenia čísla dve. Najprv ozrejmuje tieto kroky na tzv. klátnikoch (imaginárnej počtovej pomôcke), potom na ďalších predmetoch bežného života (jablko, oblok, izba a pod.). Následne precvičí tieto kroky formou otázok a odpovedí a nakoniec pripája príslušné príklady a odpovede na ne. V závere svojej metodiky podáva poučenie o označovaní čísiel číslicami a pridáva aj batériu úloh na precvičenie celej látky.

Názorná násobilka či „krát“ pre slovenské elementárne školy napísal Magurský.

V Turčianskom Sv. Martine: KÚS, b. vr. 4 s.

V tomto prípade ide skôr o názornú učebnú pomôcku – tabuľku pre násobilku, ktorá sa v iných krajinách už používala, u nás bola skôr novinkou. Kordoš k jednotlivým násobilkám pripojil aj malú batériu príkladov na precvičenie násobilky. Pomôcka vyšla v druhom vydaní v roku 1911 v senickej tlačiarňi Jána Bežu, v treťom vydaní v roku 1920.

Merník pre školu a dom menovite, pre národ. Učiteľov, seminaristov, priemyselníkov, hospodárov a obchodníkov ako i pre priemyselné a opakovacie školy.

V Ružomberku: Tlačou a nákl. kníhtlačiarne Karla Salvu, 1893. 198 s.

Táto Kordošova publikácia podáva v úvode prostredníctvom radu návodných otázok charakteristiku a vlastnosti telies, ktoré nás obklopujú. Úvodnú kapitolu zaoberá k pochopeniu geometrických vlastností telies, ktoré skúma geometria (merba). V prvej kapitole podáva poučenie o čiaromerbe (longimetrii), v druhej o plochomerbe (planimetrii) a v tretej o telesomerbe (stereometrii). Obsahom každej kapitoly je podrobná charakteristika jednotlivých geometrických útvarov, ich meraní, zostrojovaní, rôznych výpočtov, premietaní a pod. Podáva teda v úplnosti látku všetkých troch oblastí geometrie.

Podobne ako pri iných tematických okruhoch aj matematické otázky riešil v početných časopiseckých článkoch, a to od 80. rokov 19. storočia. Vychádzajúc z vlastných knižných prác publikoval predovšetkým v pedagogickej a osvetovej tlači články s čiastkovými témami, ale aj obsiahlejšie seriály článkov, napr. seriál Aritmetické oriešky (časopis Včelka, 1881), Počtové úkony s desatinnými zlomkami (Dom a škola, 1893) či Úryvky z národnej počtovedy (Rodina a škola, 1903 – 1904). Kým seriály článkov boli určené pre učiteľov ako metodické návody pre vyučovanie počtov, jednotlivé časopisecké články boli zamerané na praktické využitie v každodennom živote (počítanie s úrokmi, prepočítavanie mier a pod.). Podobne to bolo aj s geometriou, kde treba spomenúť seriál článkov pod názvom Úryvky z praktickej geometrie (Dom a škola, 1890) a rad článkov v ďalších periodikách.

Ako doklad hlboké záujmu a inovatívnosti v oblasti matematiky treba ešte uviesť, že Gustáv Kordoš bol autorom „počtovacieho stroja.“ Ako uvádza stručná informácia v periodickej tlači, Kordoš ho predstavil 13. februára 1907 na prednáške pre levočskú učiteľskú verejnosť. Podľa znenia správy Kordošov počtovací stroj svojou jednoduchosťou a cieľaprimieranosťou prevyšuje všetky dovtedy u nás známe pomôcky obdobného druhu. Žiaľ, podrobnosti o ňom nie sú nám nateraz známe.³⁵

Prírodopis

Oblasťou pomerne intenzívneho záujmu Gustáva Kordoša bol **prírodopis**. Je autorom dvojzväzkovej učebnice prírodopisu pre národné školy, niekoľkých menších popularizačných spisov a desiatok štúdií a článkov v kalendároch a periodikách (podrobnejšie pozri pripojenú bibliografiu).

Kordoš ako autor prírodopisných učebníc pre ľudové školy mohol sa v čase ich vzniku opierať len o niekoľko vzorov. Išlo predovšetkým o Ormisov Prírodopis (1851) a niekoľko tzv. školníkov, ktoré zhŕňali látku viacerých predmetov (prírodopis, zemepis, fyzika a pod.), z ktorých najobľúbenejším bol Radlinského Školník (Viedeň 1871).

Učebnica **Stručný prírodopis pre slovenské národné školy, zv. I. O zvieratách vyšla v Skalici u F. X. Škarnicla a synov v roku 1870**. Obsahuje stručný úvod, vlastný učebný text a dodatok autora s metodickými pokynmi k vyučovaniu prírodopisu na slovenskej elementárnej škole. V úvode Kordoš vyzdvihuje bohatosť fauny v okolitej prírode a týmto

³⁵ Slovenský týždenník, 8.3. 1907, s. 6.

líčením sa pokúša motivovať žiakov k poznávaniu zvieracej ríše. Vlastný učebný text (57 strán) venuje autor stručnému popisu jednotlivých zvierat zoskupených do skupín v duchu Linného klasifikačného systému, pre ktoré používa slovenské označenie (tlupa, trieda, rad, t.j. kmeň, trieda, rad): rozoznáva cicavce, vtáky, obojživelníky, hmyz, raky, pavúky, červy, mäkkýše, korály a nálevníky. Pri každom zvieracom druhu podáva jeho názov (aj v nemeckom a maďarskom jazyku) a potom nasleduje krátky (10 – 15 riadkový) výklad o jeho výskyte, vonkajší popis a charakteristika (skúsiť presnejšie a jadrovejšie). V záverečnej časti sa autor venuje všeobecnému opisu tela živočíchov (hlava, ústa, oko, dŕiek a pod.) ako aj vnútorného ústrojenstva. Takto žiak dostával za použitia primeraných jazykových prostriedkov základné poznatky o jednotlivých zvieratách s možnosťou zovšeobecniť v priebehu osvojovania si látky ich všeobecné znaky a vlastnosti, a tak vytvoriť z jednotlivých popisov aj všeobecnejší obraz o živočíšnej ríši.

Súčasťou (krátkym dodatkom) učebnice je aj náčrt autorovej predstavy metodického postupu pri vyučovaní prírodopisu. V prvom rade podáva krátku kritiku dovtedajšieho metodického postupu vo vyučovaní prírodopisu (od neznámeho k známemu) a odporúča ho nahradiť (po vzore dobových nemeckých metodikov, napr. Gabriela, Lutena a Eichelberga) prístupom od známeho k neznámemu, ako to do modernej didaktiky zaviedol J. A. Komenský. Jednoduchým, veku primeraným opisom zvierat sa usiluje podnietiť u žiaka schopnosť zovšeobecňovať, tvoriť skupiny zvierat, t.j. v konečnom dôsledku rozvíjať myslenie a abstrakciu. Rovnako za účelom názornosti nabáda k pozorovaniu prírody, tvorbe zbierok hmyzu a pod. Iným Kordošovym odporúčaním je využívanie zoologických atlasov a obrazov. Paradoxne však učebnica nemá obrázkovú výbavu. Neskôršie hodnotenie tejto učebnice konštatovalo, že Kordošova učebnica zostala úplne v duchu Linného klasifikácie druhov bez pripomenutia ich vývojovej línie.³⁶

Prvý diel Kordošovej učebnice sa dočkal celkovo troch vydaní. Druhé, opravené vydanie vyšlo v roku 1871 v Budíne tlačou Martina Bagó a tretie v roku 1875 v Banskej Štiavnici u Joergesa. Znamená to, že v 70. rokoch 19. storočia išlo vcelku o obľúbenú a hojne používanú učebnicu prírodopisu (zoológie) pravdepodobne na evanjelických ľudových školách.

Kordoš napísal aj druhú časť pod názvom **Stručný prírodopis pre slovenské národné školy, zv. II. O rastlinách a nerastoch. V Skalici: tlačou F. X. Škarnicla a synov, 1871.** Aj táto učebnica je koncipovaná obdobne ako prvý diel. Po jeden a pol stránkovom motivačnom úvode nasleduje výklad látky o rastlinách, a to kvetnatých, zelinách, bylinách a bezkvetých rastlinách. V závere znovu zovšeobecňuje výklad popisom všeobecných znakov rastlín. V časti nerastov približuje žiakom skupinu zemín a kameňov, solí, horľavín a kovov. Každá rastlina i nerast sú označené na prvom mieste slovenským názvom, nasleduje maďarský a nemecký preklad, vonkajší opis, prípadne pôvod, výskyt rastliny či nerastu, chemické zloženie a využitie. V závere pripája metodické pokyny k výkladu látky. Znovu pripomína požiadavku, aby si žiaci osvojovali a rozvíjali znalosť pojmov, čím môžu dosiahnuť vyššie vzdelanie, pripomína požiadavku názorného vyučovania, požaduje, aby učitelia pri výklade rastlinopisu využívali dostupný rastlinný materiál k názornému vyučovaniu, ale zároveň odporúča, aby učitelia prispôbovali výklad látky v učebnici miestnym podmienkam. Miernym vylepšením je aj zaradenie kontrolných otázok v jednotlivých partiách učebnice, čo dokladá, že Kordoš sa nad učebnicou neustále zamýšľal a hľadal jej optimálnu podobu.

Profesor prírodopisu na martinskom nižšom ev. a. v. gymnáziu Gustáv Dérier priaznivo hodnotil opis jednotlivých živočíchov, rastlín a nerastov. Aj autorka krátkej analytickej state o

³⁶ Kővér, A.: Reflexie darwinizmu na Slovensku v prvej polovici 20. storočia. www.dai.fmph.uniba.sk. 20.8.2012.

Kordošovi priraduje jeho prírodovedné učebnice k tomu najlepšiemu, čo vzniklo v období výrazného nedostatku slovenských učebníc na nižších i vyšších ľudových školách.³⁷

Na základe článkov uverejnených v Dome a škole pripravil malú popularizačnú brožúrku O bielom bocianovi v edícii **Obrazy z prírody k nadobudnutiu si vecných, pre život potrebných známostí pre slovenský ľud, zv. 5. Ružomberok: K. Salva, (1894).**

Kordoš pri sprístupňovaní poznatkov zoológie, botaniky a mineralógie uplatňoval aj ďalšie prostriedky vzdelávania. Išlo o bohatú publikačnú činnosť. Z oblasti zoológie publikoval v rokoch 1905 až 1907 v Salvovej edícii Ľudová prednáška popularizačné brožúrky o love na levy, love na veľryby a im príbuzné cicavce, o tigrovi a jemu príbuzných druhoch, o podivných obyvateľoch horúceho pásma (opiciach), ba aj rozprávkovu ladenú stať o domácej a divej mačke a hrejúsovi (rysovi).

Kordoš autorsky pripravil pre edíciu Obrazy z prírody, ktorú vydával Karol Salva v Ružomberku celkovo päť popularizačných brožúrok, z ktorých dve boli venované zoologickým témam: O najväčšom na suchej zemi žijúcom zvierati (zv. 2) a O bielom bocianovi (zv. 5).

K týmto obsiahlejším prácam treba prirátat' aj dve desiatky kratších či dlhších popularizačných článkov, z ktorých hodno spomenúť seriál piatich článkov o včele v rovnomennom periodiku Včela v roku 1879, či seriál pomocných metodických článkov pod spoločným záhlavím Vzorky pre názornú výučbu v prírodopise (o ježovi, netopierovi, rakovi a pod.) s cieľom prispieť k metodike vyučovania prírodopisu (vyšlo v časopise Dom a škola a Evanjelická škola). State sú dokladom Kordošovho záujmu o vzdelávanie učiteľov poskytnutím obsahového materiálu a metodického postupu pri vyučovaní pri známom nedostatku kvalitných učebníc prírodopisu.

To isté sa týka oblasti botaniky a mineralógie. Tu treba spomenúť ďalšie zväzky edície Ľudová prednáška: o opále, drahokame Uhorska, soli kuchynskej, jej upotrebení a dobývaní, o vulkanických zjavoch, z oblasti biológie aj stať o ľudskej koži, jej ustrojení a úkole v zdravotnom ohľade, ako aj vyše 30 článkov v ďalších slovenských časopisoch. Je síce pravda, že viaceré témy a motívy sa opakujú, ale publikovanie článkov je zároveň dokladom Kordošovho záujmu neustále prispievať k popularizácii prírodovedných poznatkov, a to aj o témach exotických (bližšie v bibliografii).

S tematikou botaniky súvisí aj Kordošova publikácia **Niečo o našom ovocí, jeho ustrojení, výzore a upotrebení. Turčiansky sv. Martin: nákl. KÚS, 1911.** V knihe podáva zasvätené poučenie o jednotlivých druhoch ovocia, popisuje ich kvet, kvetenstvo, peľ, plodník, plody, najbežnejšie choroby a škodcov, vrátane poznatkov o ich pôvode, spracovaní a využití. Takto popisuje nielen domáce druhy ovocia, ale aj niektoré druhy exotického ovocia. V publikácii o histórii ovocinárstva na Slovensku sa o nej hovorí ako o poslednej ovocinárskej knižke, ktorá vyšla pred I. svetovou vojnou a ktorá sa na rozdiel od predchádzajúcich orientuje na botanickú stránku problematiky.³⁸ Kniha bola pozitívne recenzovaná po svojom vydaní aj v Dolnozemskej Slovácku.³⁹

Na základe skúseností, ktoré Kordoš získal pri spracovaní učebníc prírodopisu prepracoval učebnicové dielo českého autora A. Pokorného Obrázkový přírodopis živočišstva pro nižší střední a měšťanské školy. Praha: F. Tempský, 1875.

K uvedenej tematike sa vzťahuje aj preklad maďarskej pôvodiny krátkej informačno-propagačnej publikácie **S. Hlaváča: Liečivý kúpeľ Železnô. Ružomberok. K. Salva, 1897.** Ide o charakteristiku kúpeľov Železnô, opis zloženia tamojšej minerálnej vody a priblíženie

³⁷ Krišková, Ľ.: cit. dielo, s. 257.

³⁸ Jurkovič, M.: Gustáv Kordoš 1836 – 1908. IN: Slovenské ovocinárstvo kedysi a dnes. Bratislava: Pôdohospodárske vydavateľstvo, 1970, s. 48.

³⁹ Fedor, M.: Bibliografia slovenských kníh 1900 – 1918. Martin: MS, 1964, s. 192.

jej liečivých účinkov. Krátku informáciu o kúpeľoch v Železnôm uverejnil aj v Slovenskom domovom kalendári. Je známe, že Gustáv Kordoš pravidelne trávil letné prázdniny práve v týchto kúpeľoch.⁴⁰

Veľmi progresívne boli Kordošove state, ktoré publikoval v Dom a škole koncom 90. rokov 19. storočia pod spoločným názvom Vzory pre výučbu prírodopisu a Učebný výstup na základe čítanky, kde metodicky spracoval konkrétnu botanickú, zoologickú, mineralogickú jednotlivinu či predmet.⁴¹

Fyzika

Inou významnou oblasťou vedeckého a pedagogického záujmu Gustáva Kordoša bola fyzika. Aj z tohto odboru napísal dve učebnice a desiatky popularizačných štúdií a článkov v slovenských časopisoch a v dobovo obľúbených kalendároch, ktoré presahovali samotnú teoretickú fyziku a inklinovali k uplatneniu fyzikálnych poznatkov v každodennom živote.

Prostonárodnia fysika či silozpyt pre školu a dom menovite pre nár. učiteľov, seminaristov, rodičov a slov. Mládež dľa induktívnej metódy zostavil Gustáv Kordoš. Levoča: tlačou Martina Bago, 1872. V tejto učebnici nadviazal na staršie príručky s fyzikálnou látkou, ktoré však boli určené pre ľudové vrstvy (J. Michalko, M. Jalovecký, A. Radlinský), ale pravdepodobne poznal aj Zochovu učebnicu Physika, čili silozpyt pre slovenské gymnásia, reálky a domáce poučení (1873). Pri jej tvorbe sa však opieral o podobné učebnice nemeckej a maďarskej proveniencie autorov O. Grugera, A. Berthelda a J. Orbána. Prostonárodná fyzika či silozpyt obsahuje 87 paragrafov (článkov) s výkladom jednotlivých fyzikálnych javov, zahrnul sem mechaniku, termiku, meteorológiu, optiku, akustiku, elektriку a ďalšie oblasti fyziky. Každý paragraf obsahoval krátku charakteristiku fyzikálneho javu a potom nasledoval opis skúšky (pokusu, experimentu), ktorým sa jav bližšie osvetľoval a v závere autor uviedol svoje zhrnutie, často v podobe znenia fyzikálneho zákona. Dôraz na overenie javu je znakom vedeckého prístupu k výkladu fyzikálnej látky. Veľkú časť paragrafov doplnil autor aj vyobrazeniami (celkovo 48), ktorých tvorca však zostal v anonymite. Zaujímavosťou Kordošovej Prostonárodnej fyziky je využívanie matematického vyjadrenia pri popise fyzikálnych javov, vyvodzovanie praktických rád z mnohých fyzikálnych javov, ale aj uplatňovanie nárečových prvkov v používanej terminológii.⁴²

V druhej učebnici **Stručná fysika čili silozpyt pre slovenské národné, nedelné a opakovacie školy dľa induktívnej metódy zostavil Gustáv Kordoš (Turčiansky sv. Martin: KÚS, 1873).** Ide v podstate o stručnejší výťah z predchádzajúcej učebnice, ktorý však bol spracovaný dôslednejšie, jazykovo, štylisticky pozornejšie a terminologicky presnejšie. Aj jednotlivé paragrafy výkladu boli usporiadané (presnejšie: označené) ako kapitoly – Úkazy rovnováhy a pohybu, Úkazy zvuku, Úkazy tepla, Úkazy svetla, Úkazy magnetizmu a Lučebné úkazy. Obsahové zameranie sa v podstate zhoduje s predchádzajúcou učebnicou, oproti pôvodnej učebnici s rozsahom 112 strán, táto mala strán 56 a 45 vyobrazení. Táto učebnica vyšla v roku 1874 u toho istého nakladateľa v druhom vydaní.

Obe učebnice boli napísané po slovensky a podľa dostupných informácií sa používali až do I. svetovej vojny.

⁴⁰ Volko-Starohorský, J.: Profesor Gustáv Kordoš, rodák z Liptovskej Magurky. Archív literatúry a umenia Slovenskej národnej knižnice v Mratine, sign. 176 K 1, s. 5.

⁴¹ Bližšie pozri v bibliografii.

⁴² Hlaváč, A.: Desiat vetiev slovenského fyzikálneho stromu v druhej polovici minulého storočia. Bratislava: SAP, 1994, s. 104 a nasl. ISBN 80-856-652-7-1

Fyzikálna téma bola tiež častou náplňou Kordošových časopiseckých príspevkov. Išlo najmä o články z problematiky meteorológie, zemského magnetizmu, termiky, seriál článkov o elektrine a elektrických javoch v časopise Evanjelická škola, ale aj samostatná brožúrka **O vulkanických zjavoch (Ružomberok: K. Salva, 1905)**. Spoločnou črtou týchto prác bolo úsilie popularizovať fyzikálne javy každodenného života medzi čitateľmi slovenských časopisov.

Tvorba Gustáva Kordoša je charakteristická aj žánrovou a tematickou pestrosťou. Popri spomenutých knižných prácach zahŕňa jeho bibliografia viac ako dve stovky článkov, viaceré z nich v podobe seriálu článkov na rôzne témy. Popri hlavných témach (matematika, fyzika, prírodopis) nájdeme v jeho bibliografii aj ďalšie. Z hľadiska jeho profesie sú zaujímavé jeho články na margo niektorých výchovných problémov. Ide najmä o príspevky v časopise Rodina a škola a Dom a škola s výchovnou problematikou (Cvičenie umu a reči doma, Slovenským rodičom, O pravidlách výchovy k poslušnosti, O poslušnosti a pod.), ktoré sú skôr len postrehmi z výchovnej praxe ako teoretickými úvahami.

Aktuálne pôsobia napríklad takmer dve desiatky článkov venovaných problematike životného štýlu. Tému poňal širšie, komplexnejšie a v článkoch sa vyjadroval nielen k otázkam zdravej výživy (O výžive nášho tela, O pitnej vode, Pozor pri používaní svinského mäsa), ale aj k správne mu odievaniu, zdravému bývaniu, predchádzaniu chorobám a pod.

Z historicko-pedagogického pohľadu je zaujímavý seriál Kordošových článkov pod spoločným názvom Vzorky pre názorné vyučovanie uverejnený v Evanjelickej škole v roku 1878, kde podáva podrobný opis školskej budovy, jej stavby, vnútorného zariadenia a ďalších reálií, ktoré dovedna poskytujú cenný obraz o dobovej škole.

Ak sme hovorili o tom, že Gustáv Kordoš bol súčasťou pedagogického ruchu na Slovensku v druhej polovici 19. storočia, resp. na začiatku 20. storočia, predsa sa odlišoval od skupiny vlasteneckých učiteľov a pedagógov tohto obdobia. Pracoval síce v štátnych (uhorských) službách, a to dokonca na maďarskej strednej škole, ale svojou učiteľskou, vedeckou i osobnou aktivitou zostal slovenským vlastencom. Jeho slovenské vlastenectvo bolo o to cennejšie, že sa prejavovalo priamo v epicentre uhorského prostredia, nezlomilo sa ani v podmienkach zostrenej maďarizácie školstva na Slovensku v kritickom období prelomu 19. a 20. storočia. To implikuje domnienku, že aj v profesorských zboroch maďarských stredných škôl mohli pôsobiť vlastenecky cítiaci profesori a je vecou historicko-pedagogického bádania ich zviditeľňovať.

Gustáv Kordoš vynikol predovšetkým ako metodik vyučovania matematiky na elementárnych školách. Vo svojich početných metodických príručkách – ladených odborne i popularizačne – poučal o dobovo najpríhodnejších spôsoboch sprístupňovania základov matematických znalostí ako aj o ich praktickom využití v bežnom a hospodárskom živote. Jeho príručky vynikali jednoduchým, prístupným výkladom, využívaním názoru, postupnosti krokov vo výuke a neustálym opakovaním a upevňovaním získaných poznatkov, čiže vynikali dobrou metodickou prepracovanosťou.

Podobný charakter mali aj Kordošove práce z oblasti fyziky a prírodopisu. Vo všetkých troch oblastiach svojho záujmu intenzívne propagoval nové poznatky, apeloval na ich využívanie v každodennom živote a hospodárskej praxi, čím vytváral priestor pre prenikanie technických a prírodovedných poznatkov medzi pospolitý ľud.

Kordoš sa sporadicky zaoberal aj otázkami výchovnými, ktoré vyplývali zrejme z jeho každodennej učiteľskej praxe. V nich však neprekročil medze bystrého pedagogického praktika. Bohatý autorský a myšlienkový odkaz Gustáva Kordoša v uvedených oblastiach je trvalým dedičstvom našej pedagogickej minulosti 19. storočia.

BIBLIOGRAFIA PRÁC GUSTÁVA KORDOŠA

1863

1. Meteorologické zlomky.
Sokol, 1863 (roč. 2), č. 1, s. 17 – 18.
2. Prvky vonkajšieho sveta.
Sokol, 1863 (roč. 2), č. 2, s. 36 – 38.
3. Lučebné čiastky atmosféry a jejich povaha.
Sokol, 1864 (roč. 3), č. 4, s. 75.
4. Lučebné čiastky atmosféry a jejich povaha.
Sokol, 1864 (roč. 3), č. 5, s. 92 – 93.
5. Lučebné čiastky atmosféry a jejich povaha.
Sokol, 1864 (roč. 3), č. 6, s. 118.
6. Lučebné čiastky atmosféry a jejich povaha.
Sokol, 1864 (roč. 3), č. 7, s. 128 – 129.

1865

7. Prvky vonkajšieho sveta.
IN: Černý, E.: Slovenská čítanka. Pre nižšie gymnasia. Diel II.
V B. Bystrici: na sklade u E. Krčméryho, 1865, s. 323 – 327.

1866

8. Boj tygra s veľhadom pythonom.
Sokol, 1866 (roč. 5), č. 6, s. 203 – 204.
9. Tuleň obecný.
Sokol, 1866 (roč. 5), č. 1, s. 5.
10. Tuleň obecný.
Sokol, 1866 (roč. 5), č. 4, s. 142 – 143.

1868

11. **Návod k methodickému vyučovaniu v počtoch pre národných učiteľov, seminaristov a vychovávateľov. Sv. 1.**
Skalica: Tlačou F. X. Škarnycla synov, 1868. 54 s.
12. **Úkoly k cvičeniu sa v počtovaní pre dietky národných škôl. Sv. 1.**
Skalica: Tlačou F. X. Škarnycla synov, 1868. 8 s.

1869

13. **Úkoly k cvičeniu sa v počtovaní pre dietky národných škôl. Sv. 2.**
Skalica: Tlačou F. X. Škarnycla synov, 1868. 4 s.

1870

14. **Úkoly k cvičeniu sa v počtovaní pre dietky národných škôl. Sv. 3.**
Skalica: Tlačou F. X. Škarnycla synov, 1870. 17 s.
15. **Kordoš, G.: Stručný prírodopis pre slovenské národné školy. Sv. 1. O zvieratoch.**
Skalica: tlačou F. X. Škarnycla a synov, 1870. 59 + 4 s.
16. **Návod k methodickému vyučovaniu v počtoch pre národných učiteľov, seminaristov a vychovávateľov. Sv. 2.**
Skalica: Tlačou F. X. Škarnycla synov, 1870. S. 57 - 155.
17. Niekoľko slov čo prídavok ku Stručnému prírodopisu pre slov. nár. školy.

Národné noviny, 1870 (roč. 1), č. 47, s. 2.

15. Niekoľko slov čo prídavok ku Stručnému prírodopisu pre slov. nár. školy.
Národné noviny, 1870 (roč. 1), č. 48, s. 2.

1871

16. Niekoľko slov k druhému sväzku Prírodopisu Gustáva Kordoša.
Národné noviny, 1871 (roč. 2), č. 40, s. 2.

1872

17. **Prostonárodná Fysika či Silozpyt pre školu a dom menovite pre nár. učiteľov, seminaristov, rodičov a slov. mládež dľa induktívnej metódy.**
Budín: Martin Bagó, 1872. 111 s. + 48 obr.
18. Levočské varenie piva na málo.
Obzor, 1872 (roč. 10), č. 17, s. 132 - 133.

1873

19. **Stručná fysika čili silozpyt pre slov. národné školy dľa induktívnej metódy.**
Budín: Martin Bagó, 1873. 55 s. + 45 obr.

1874

20. **Stručná fysika čili silozpyt pre slov. národné školy dľa induktívnej metódy.**
Martin: KÚS, 1874. 64 s. + 45 obr.

1875

21. **Úkoly pre slovenské školské dietky.**
Banská Štiavnica: Tlačou a nákl. Aug. Joergesa, 1875. 20 s.
22. **Methodický návod ku počtovaniu v metrických mierach a desatinných zlomkoch**
Pre slov. učiteľov, rodičov a vychovávateľov.
V B. Štiavnici: Tlačou A. Joergesa, 1875. 88 s.

1876

23. Listina z roku 1508.
Slovenský letopis, 1876 (roč. 1), s. 64.
24. **Módszeres útmutatás a tizedes törték tanításához a méter mértékek alapján és az ezekkel való számolási mód tanítók, szülők és nevelők számára.**
Budapest: Franklin Társulat, 1876. 120 s.
25. **Methodische Anleitung zum ersten Unterrichte in den Decimalbrüchen auf Grundlage der Metermaasse sowie auch zum Rechnen mit den Mettermaassen.**
Budapest: Franklin-Vereines, 1876. 119 s.
26. **Példatár a métermértékekkel való számoláshoz az iskolai használatra.**
Budapest: Frantklin társulat, 1876. 54 s.
27. **Aufgaben Sammlung zum Rechnen mit den Matermaassen.**
Budapest: Franklin Verein, 1876. 51 s.
28. Hrobitovy Parsov.
Orol, 1876 (roč. 7), č. 7, s. 203 – 204.

1877

29. Ako povstávajú hlate, čili kryštále.

Evanjelická škola, 1877 (roč. 1), č. 14, s. 157 – 160.

1878

30. Hustota telies a jej miera.
Evanjelická škola, 1878 (roč. 2), č. 4, s. 41 – 43.
31. Hustota telies a jej miera.
Evanjelická škola, 1878 (roč. 2), č. 5, s. 54 – 56.
32. Vzorky pre názorné vyučovanie (O škole).
Evanjelická škola, 1878 (roč. 2), č. 1, s. 9 – 11.
33. Vzorky pre názorné vyučovanie (O školskej triede).
Evanjelická škola, 1878 (roč. 2), č. 3, s. 30.
34. Vzorky pre názorné vyučovanie (Plafón).
Evanjelická škola, 1878 (roč. 2), č. 5, s. 56.
35. Vzorky pre názorné vyučovanie (Dlážka).
Evanjelická škola, 1878 (roč. 2), č. 7, s. 78 – 79.
36. Vzorky pre názorné vyučovanie (Dlážka).
Evanjelická škola, 1878 (roč. 2), č. 8, s. 92 – 93.
37. Vzorky pre názorné vyučovanie (Tabuľa).
Evanjelická škola, 1878 (roč. 2), č. 11, s. 127 – 128.
38. Vzorky pre názorné vyučovanie (Dvere).
Evanjelická škola, 1878 (roč. 2), č. 14, s. 164.
39. Vzorky pre názorné vyučovanie (Okno).
Evanjelická škola, 1878 (roč. 2), č. 16, s. 188 – 189.
40. Vzorky pre názorné vyučovanie (Pec).
Evanjelická škola, 1878 (roč. 2), č. 24, s. 287 – 288.
41. Dvojúrovňové pravidlo v národnej škole.
Evanjelická škola, 1878 (roč. 2), č. 6, s. 62 – 66.
42. Kráľ drahokamov.
Evanjelická škola, 1878 (roč. 2), č. 8, s. 87 – 91.
43. Kráľ drahokamov.
Evanjelická škola, 1878 (roč. 2), č. 9, s. 101 – 103.
44. Novoodkryté tajomstvo.
Evanjelická škola, 1878 (roč. 2), č. 10, s. 113 – 114.
45. Novoodkryté tajomstvo.
Evanjelická škola, 1878 (roč. 2), č. 11, s. 123 – 126.
46. Drahokam Uhorska.
Evanjelická škola, 1878 (roč. 2), č. 19, s. 220 – 224.
47. Nová theória o vulkánach.
Evanjelická škola, 1878 (roč. 2), č. 20, s. 230 – 233.
48. Nová theória o vulkánach.
Evanjelická škola, 1878 (roč. 2), č. 21, s. 241 – 243.
49. Nová theória o vulkánach.
Evanjelická škola, 1878 (roč. 2), č. 22, s. 255 – 257.
50. Ako vzbudzujeme u dieťaťa cit povinnosti.
Evanjelická škola, 1878 (roč. 2), č. 2, s. 18 – 19.

1879

51. Magnetické zjavy.
Evanjelická škola, 1879 (roč. 3), č. 1, s. 4 – 6.
52. Magnetické zjavy.

- Evanjelická škola, 1879 (roč. 3), č. 2, s. 15 – 17.
53. Magnetické zjavy.
Evanjelická škola, 1879 (roč. 3), č. 3, s. 31 – 33.
54. Vzorky pre názorné vyučovanie v nerastopise.
Evanjelická škola, 1879 (roč. 3), č. 4, s. 44 – 47.
55. Vzorky pre názorné vyučovanie v nerastopise.
Evanjelická škola, 1879 (roč. 3), č. 9, s. 102 – 104.
56. Vzorky pre názorné vyučovanie v nerastopise.
Evanjelická škola, 1879 (roč. 3), č. 16, s. 162 – 164.
57. Vzorky pre názorné vyučovanie v nerastopise.
Evanjelická škola, 1879 (roč. 3), č. 18, s. 212 – 214.
58. Rozvrh zemepisnej učebnej látky v národnej škole.
Evanjelická škola, 1879 (roč. 3), č. 10, s. 114 – 116.
59. Rozvrh zemepisnej učebnej látky v národnej škole.
Evanjelická škola, 1879 (roč. 3), č. 11, s. 123 – 125.
60. Elektrické zjavy.
Evanjelická škola, 1879 (roč. 3), č. 14, s. 160 – 162.
61. Elektrické zjavy.
Evanjelická škola, 1879 (roč. 3), č. 20, s. 233 – 235.
62. Elektrické zjavy.
Evanjelická škola, 1879 (roč. 3), č. 23, s. 273 – 276.
63. Elektrické zjavy.
Evanjelická škola, 1879 (roč. 3), č. 24, s. 294 – 297.
64. Zakončujme dielo školskej výchovy.
Evanjelická škola, 1879 (roč. 3), č. 16, s. 186 – 187.
65. Metóda zemepisnej výučby.
Evanjelická škola, 1879 (roč. 3), č. 19, s. 223 – 226.
66. Zemepis čo učebný predmet v národnej škole.
Evanjelická škola, 1879 (roč. 3), č. 5, s. 54 – 57.
67. Cesta na lodi.
Včelka, 1879 (roč. 1), č. 2, s. 25 – 29.
68. Umelkár a jeho podivná truhlička.
Včelka, 1879 (roč. 1), č. 3, s. 40 – 42.
69. Ako umelkár peniaze odratúval.
Včelka, 1879 (roč. 1), č. 4, s. 53 – 56.
70. Malý kreslič.
Včelka, 1879 (roč. 1), č. 4, s. 59 – 61.
71. Ako umelkár násobil.
Včelka, 1879 (roč. 1), č. 5, s. 74.
72. Malý kreslič.
Včelka, 1879 (roč. 1), č. 5, s. 75 – 76.
73. Ako umelkár násobil.
Včelka, 1879 (roč. 1), č. 6, s. 92 – 94.
74. Malý kreslič.
Včelka, 1879 (roč. 1), č. 6, s. 94.
75. Ústrojnosť včielkinho tela.
Včelka, 1879 (roč. 1), č. 7, s. 100 – 102.
76. Ako umelkár delil
Včelka, 1879 (roč. 1), č. 7, s. 109 – 110.

77. Malý kreslič.
Včelka, 1879 (roč. 1), č. 7, s. 110 – 111.
78. Panorama. Druhý obrázok.
Včelka, 1879 (roč. 1), č. 8, s. 115 - 116.
79. Pieseň o slnku.
Včelka, 1879 (roč. 1), č. 8, s. 125 – 126.
80. Panorama. Tretí obrázok.
Včelka, 1879 (roč. 1), č. 9, s. 131 - 134.
81. Včiekin byt a rodina.
Včelka, 1879 (roč. 1), č. 9 s. 141 – 142.
82. Panorama. Štvrtý obrázok.
Včelka, 1879 (roč. 1), č. 10, s. 148 - 150.
83. O majetku.
Včelka, 1879 (roč. 1), č. 10, s. 154 - 156.
84. Malý kreslič.
Včelka, 1879 (roč. 1), č. 10, s. 157 - 159.
85. Malý kreslič.
Včelka, 1879 (roč. 1), č. 11 s. 163 - 164.
86. Panorama. Piaty obrázok.
Včelka, 1879 (roč. 1), č. 11, s. 164 – 166.
87. Miera dĺžky.
Včelka, 1879 (roč. 1), č. 12, s. 185 - 187.
88. Včelkin život a zamestnanie.
Včelka, 1879 (roč. 1), č. 12, s. 187 – 190.
89. Obrovské plazy.
Včelka, 1879 (roč. 1), č. 13, s. 200 – 202.
90. Čo menujeme kapitálom?
Včelka, 1879 (roč. 1), č. 13 s. 202 – 204.
91. Miera dĺžky.
Včelka, 1879 (roč. 1), č. 13, s. 198 – 199.
92. Včelkina výživa z vajíčka a jej vandrovka.
Včelka, 1879 (roč. 1), č. 14, s. 219 - 220.
93. Malý kreslič.
Včelka, 1879 (roč. 1), č. 14, s. 222 – 223.
94. Včelkini nepriatelia.
Včelka, 1879 (roč. 1), č. 15, s. 235 - 236.
95. Miera dĺžky.
Včelka, 1879 (roč. 1), č. 15, s. 237 - 239.

1880

96. Základné cvičenia s obecnými zlomkami.
Priateľ školy evanjelickej, 1880 (roč. 1), s. 44-50.
97. Kde berie sa cukor?
Včelka, 1880 (roč. 2), č. 1, s. 4 – 8.
98. Čo sú úroky či interesy?
Včelka, 1880 (roč. 2), č. 1, s. 12 – 14.
99. Načo sú kováčovi mechy?
Včelka, 1880 (roč. 2), č. 2, s. 21 - 22.
100. Malý kreslič.
Včelka, 1880 (roč. 2), č. 2, s. 23 - 24.

101. Ľahký spôsob vypočítania úrokov.
Včelka, 1880 (roč. 2), č. 2, s. 25 - 26.
102. Zuzkine červené líčka.
Včelka, 1880 (roč. 2), č. 3, s. 44 – 45.
103. Miera peňažná a jej označenie pomocou bodu.
Včelka, 1880 (roč. 2), č. 4, s. 60 – 62.
104. Malý kreslič.
Včelka, 1880 (roč. 2), č. 4, s. 62 – 63.
105. Prečo hreje slnko u nás na jar a v jaseň menej než v lete, a prečo v zime najmenej.
Včelka, 1880 (roč. 2), č. 5, s. 73 – 74.
106. Čo voláme úrokom či kreditom?
Včelka, 1880 (roč. 2), č. 6, s. 86 - 88.
100. Malý kreslič.
Včelka, 1880 (roč. 2), č. 6, s. 93 – 94.
101. Ľahký spôsob vypočítania úrokov z hlavy po desaťnásobných stupňoch.
Včelka, 1880 (roč. 2), č. 6, s. 92 – 93.
102. Čo je povetie, ktoré dýchame?
Včelka, 1880 (roč. 2), č. 7, s. 100 – 103.
103. Voľáčo zo života zemiakov.
Včelka, 1880 (roč. 2), č. 8, s. 123 – 124.
104. Hranice telies.
Včelka, 1880 (roč. 2), č. 9, s. 134.
105. Ktoré telesá sa potopia vo vode a ktoré plávajú?
Včelka, 1880 (roč. 2), č. 10, s. 135 – 140.
106. Jeden podivný jav prírody následkom tlaku povetia.
Včelka, 1880 (roč. 2), č. 11, s. 164 – 167.
107. Výlet na Magurku.
Včelka, 1880 (roč. 2), č. 12, s. 182 - 190.

1881

108. Milióny tečú dolu vodou a my biedu trieme.
Nový priateľ ľudu, 1881 (roč. 1), č. 1, s. 21 – 26.
109. Na čo je človeku odev?
Národný hlásnik, 1881 (roč. 14), č. 10, s. 220 – 224.
110. Ako a z čoho dorábajú sa vonné olejčeky?
Národný hlásnik, 1881 (roč. 14), č. 11, s. 244 – 248.
111. Koľko míľ je z Turč. Sv. Martina do B. Bystrice?
Včelka, 1881 (roč. 3), č. 1, s. 7 – 9.
112. Arithmetické oriešky.
Včelka, 1881 (roč. 3), č. 1, s. 13 - 14.
113. Zlato.
Včelka, 1881 (roč. 3), č. 2, s. 19 - 21.
114. Ako koluje voda na zemi?
Včelka, 1881 (roč. 3), č. 2, s. 28 - 31.
115. Divé svine.
Včelka, 1881 (roč. 3), č. 3, s. 39 - 42.
116. Arithmetické oriešky.
Včelka, 1881 (roč. 3), č. 3, s. 36 - 37.
117. Miera plochy.

- Včelka, 1881 (roč. 3), č. 3, s. 43 - 44.
118. Ako vysoko visí jablko na strome?
Včelka, 1881 (roč.3), č. 4, s. 53 - 55.
119. Prepalovaná voda.
Včelka, 1881 (roč. 3), č. 4, s. 58 - 61.
120. Rozdelenie mier plochy na menšie štvorce.
Včelka, 1881 (roč. 3), č. 5, s. 75 - 78.
121. Striebro.
Včelka, 1881 (roč. 3), č. 5, s. 73 – 75.
122. O peniazoch.
Včelka, 1881 (roč. 3), č. 6 s. 91 - 94.
123. Lienka.
Včelka, 1881 (roč. 3), č. 6, s. 95 - 96.
124. Olovo.
Včelka, 1881 (roč. 3), č. 7, s. 101 - 104.
125. Dvaja malí zememerači.
Včelka, 1881 (roč. 3), č. 8, s. 117 - 120.
126. Premávka a jej prostriedky.
Včelka, 1881 (roč. 3), č. 8, s. 123 - 126.
127. Ako povstáva vietor?
Včelka, 1881 (roč. 3), č.9, s. 137 – 140.
128. Ako rozlúštil Jožko a Miško dve mernícke úlohy?
Včelka, 1881 (roč. 3), č. 9, s. 140 - 141.
129. Či kabát hreje?
Včelka, 1881 (roč. 3), č. 10, s. 151 - 154.
130. Arithmetické oriešky.
Včelka, 1881 (roč. 3), č. 10, s. 150 - 151.
131. Med'.
Včelka, 1881 (roč. 3), č. 11, s. 163 - 166.
132. Uhol a uholnica.
Včelka, 1881 (roč. 3), č. 11, s. 171 - 174.
133. Arithmetické oriešky.
Včelka, 1881 (roč. 3), č. 12, s. 186 – 187.
134. Voľačo zo života zemiakov.
Slovenský obrázkový kalendár, 1881 (roč. 10), s. 60 – 63.
135. Premávkové cesty.
Slovenské pohľady, 1881 (roč. 1), č. 4, s. 374 – 380.

1882

- 136. Základy počtovania z pamäti pre domácu a školskú potrebu.**
Skalica: tlačou a nákl. dedičov Jozefa Škarnicla, 1882. 26 s.
- 137. Kordoš, G.: Základy počtovania z pamäti pre domácu a školskú potrebu.**
Skalica: tlačou a nákladom dedičov J. Škarnicla, 1882. 26 s.
Praktická príručka k precvičeniu základných početových úkonov.
138. Pozor pri požívaní sviňského mäsa.
Národný hlásnik, 1882 (roč. 15), č. 1, s. 5 - 8.
139. Miera dĺžky.
Národný hlásnik, 1882 (roč. 15), č. 2, s. 28 – 31.
140. Miera dĺžky.
Národný hlásnik, 1882 (roč. 15), č. 5, s. 103 - 105.

141. Miera dĺžky.
Národný hlásnik, 1882 (roč. 15), č. 7, s. 154 - 155.
142. Miera dĺžky.
Národný hlásnik, 1882 (roč. 15), č. 9, s. 201.
143. Ako zdvihneme náš priemysel?
Národný hlásnik, 1882 (roč. 15), č. 7, s. 149 – 151.
144. Čo rozumieme pod objemom telies?
Národný hlásnik, 1882 (roč. 15), č. 8, s. 173 – 175.
145. Studené vodové obkladky.
Národný hlásnik, 1882 (roč. 15), č. 98, s. 197– 199.
146. Prečo sú vlhké múry zdraviu škodlivé?
Národný hlásnik, 1882 (roč. 15), č. 10, s. 223 - 224.
147. Ľahký spôsob vypočítavania úrokov.
Národný hlásnik, 1882 (roč. 15), č. 10, s. 227 - 228.
148. Prečo máme na jar a v jaseň nátku?
Národný hlásnik, 1882 (roč. 15), č. 11, s. 246 - 248.
149. Účinky mrznúcej vody.
Národný hlásnik, 1882 (roč. 15), č. 12, s. 271 – 272.
150. O výžive nášho tela.
Národné noviny, 1882 (roč. 13), č. 54, s. 2 – 3.
143. O výžive nášho tela.
Národné noviny, 1882 (roč. 13), č. 55, s. 2 – 3.
144. Prečo zamŕza voda od vrchu a nie od spodku?
Včelka, 1882 (roč. 4), č. 1, s. 9 – 12.
145. Príjem a výdavok.
Včelka, 1882 (roč. 4), č. 1, s. 12 - 14.
146. Potápací zvon.
Včelka, 1882 (roč. 4), č. 2, s. 28 - 31.
147. Ako násobíme desatinné zlomky s 10, so 100 s 1000?
Včelka, 1882 (roč. 4), č. 3, s. 44 - 46.
148. Železo.
Včelka, 1882 (roč. 4), č. 4, s. 60 – 64.
149. Ako určujeme pomocou tieňa strany sveta, čas dňa a výšku predmetov?
Včelka, 1882 (roč. 4), č. 5, s. 73 - 75.
150. Kamčatskí psi.
Včelka, 1882 (roč. 4), č. 5, s. 75 – 78.
151. Čo je centimetro-kubík a ako meriame pomocou neho telesá?
Včelka, 1882 (roč. 4), č. 6, s. 90 – 93.
152. Ortuť či živé striebro?
Včelka, 1882 (roč. 4), č. 6, s. 93 - 94.
153. O obchode.
Včelka, 1882 (roč. 4), č. 7, s.
154. Vypočítanie ceny skrze rozloženie tovaru na čiastky po desiatkach.
Včelka, 1882 (roč. 4), č. 8, s. 117 - 118.
155. Salaš.
Včelka, 1882 (roč. 4), č. 8, s. 125 - 128.
156. Cín.
Včelka, 1882 (roč. 4), č. 10, s. 151 - 152.
157. Čo je decimetro-kubík a ako meriame pomocou neho telesá?
Včelka, 1882 (roč. 4), č. 10, s. 156 - 158.

158. Magnet.
Včelka, 1882 (roč. 4), č. 11, s. 170 – 172.
159. Merná či samováha telies?
Včelka, 1882 (roč. 4), č. 11, s. 174 - 176.
160. Arsenik.
Včelka, 1882 (roč. 4), č. 12, s.
161. Čo je metro-kubík a ako meriame pomocou neho priestorový obsah telies?
Včelka, 1882 (roč. 4), č. 12, s.

1883

162. **Úkoly ku počtovaniu pre slovenské ľudové školy a ku domácej potrebe.**
Uhorská Skalica: tlačou a nákladom dedičov Jozefa Škarnicla, 1883. 32 s.
163. **Kto počtuje, ten gazduje, čili Základy jednoduchého účetníctva pre priemyselníkov, obchodníkov a hospodárov napísal K. G. Magurský.**
V Uhorskej Skalici: Tlačou a nákladom dedičov Jozefa Škarnicla, 1883. 32 s.
164. Kolmá poloha telies.
Národní hlásnik, 1883 (roč. 16), č. 1, s. 5 – 6.
165. Obrázok zimy na ďalekom severe.
Národní hlásnik, 1883 (roč. 16), č. 2, s. 29 - 32.
166. O pitnej vode.
Národní hlásnik, 1883 (roč. 16), č. 3, s. 52 - 54.

1884

167. O petroleji.
Národní hlásnik, 1884 (roč. 17), č. 12, s.
168. Trením povstale teplo.
Národní hlásnik, 1884 (roč. 17), č. 3, s. 56 – 57.
169. O jantáre.
Národní hlásnik, 1884 (roč. 17), č. 4, s. 85 – 87.
170. O dobrých a planých vodičoch.
Národní hlásnik, 1884 (roč. 17), č. 5, s. 110 – 113.
171. O kaučuku čili gummielastike.
Národní hlásnik, 1884 (roč. 17), č. 6, s. 133 – 136.
172. Aké majú byť na našich bytoch obloky?
Národní hlásnik, 1884 (roč. 17), č. 8, s. 184 – 186.
173. O umývaní a kúpaní dietok.
Národní hlásnik, 1884 (roč. 17), č. 12, s. 285 – 287.

1885

174. **Úkoly ku počtovaniu s obecnými zlomkami pre slovenské ľudové a priemyselné školy ako i k domácej potrebe. Časť prvá.**
Liptovský Sv. Mikuláš: Tlačou a nákladom Maxa Löwa a Is. Steier, 1885. 47 s.
175. **Počtovanie číslami od jedného až po tisíc a desatinnými zlomky**
Těšín: J. Feitzinger a spol., nákl. J. Fábryho: Turčiansky Sv. Martin, 1885. 56 s.
176. **Návod k počtovaniu s obecnými zlomkami pre každého, menovite pre národných učiteľov, seminaristov, rodičov a vychovávateľov.**
Liptovský Sv. Mikuláš: Tlačou a nákl. Maxa Löwa a Is. Steier, 1885. 68 s.
177. O vzácnych koraloch.
Národní hlásnik, 1885 (roč. 18), č. 1, s. 5 – 6.
178. O love na veľryby a jich upotrebenie v priemysle.

- Národní hlásnik, 1885 (roč. 18), č. 3, s. 59 – 62.
179. O teplote v našich príbytkoch.
Národní hlásnik, 1885 (roč. 18), č. 6, s. 129 - 132.
180. O utajenom a uvolnenom teple.
Národní hlásnik, 1885 (roč. 18), č. 7, s. 156 – 160.
181. O poslušnosti.
Dom a škola, 1885 (roč. 1), č. 1, s. 8 – 10.
182. O pravidlách výchovy k poslušnosti.
Dom a škola, 1885 (roč. 1), č. 3, s. 67 – 70.
183. O pravidlách výchovy k poslušnosti.
Dom a škola, 1885 (roč. 1), č. 4, s. 101 – 105.
184. O pravidlách výchovy k poslušnosti.
Dom a škola, 1885 (roč. 1), č. 6, s. 162 – 167.
185. O vode a jej upotrebení v domácnosti.
Živena, 1885 (roč. 2), s. 99 – 114.
186. Vzorky pre názornú výučbu v prírodopise: Jež.
Dom a škola, 1885 (roč. 1), č. 5, s. 145 – 148.
187. Vzorky pre názornú výučbu v prírodopise: Netopier obecný.
Dom a škola, 1885 (roč. 1), č. 1, s. 15 – 19.

1887

188. O kamennom uhlí.
Slovenský obrázkový časopis, 1887 (roč. 16), s. 46 – 48.

1888

- 189. Kordoš, G.: Počtovník pre samoukov, menovite pre hospodárov, priemyselníkov a obchodníkov.**
Vo Veľkej Paludzi: Ján Kmeti, 1888. 154 s.

1890

190. O aluminiu ako nástupci železa.
Zora. Kalendár na obyčajný rok 1890.
Senica: Ján Bežo, 1890. s. 93 – 96.
191. Úryvky z praktickej geometrie.
Dom a škola, 1890 (roč. 6), č. 1, s. 13 – 18.
191. Úryvky z praktickej geometrie.
Dom a škola, 1890 (roč. 6), č. 3, s. 75 – 81.
192. Úryvky z praktickej geometrie.
Dom a škola, 1890 (roč. 6), č. 4, s. 109 – 113.
193. Úryvky z praktickej geometrie.
Dom a škola, 1890 (roč. 6), č. 5, s. 142 – 146.
194. Úryvky z praktickej geometrie.
Dom a škola, 1890 (roč. 6), č. 6, s. 181 – 185.
195. Úryvky z praktickej geometrie.
Dom a škola, 1890 (roč. 6), č. 7, s. 211 – 216.
196. Úryvky z praktickej geometrie.
Dom a škola, 1890 (roč. 6), č. 8, s. 245 – 249.
197. Úryvky z praktickej geometrie.
Dom a škola, 1890 (roč. 6), č. 9, s. 273 – 276.
198. Úryvky z praktickej geometrie.

- Dom a škola, 1890 (roč. 6), č. 10, s. 306 – 308.
199. Úryvky z praktickej geometrie.
Dom a škola, 1890 (roč. 6), č. 11-12, s. 349 – 353.

1891

200. Vzory pre výučbu prírodopisu: O ušatom netopierovi.
Dom a škola, 1891 (roč. 7), č. 1-2, s. 20 – 23.
201. Vzory pre výučbu prírodopisu: O krtovi.
Dom a škola, 1891 (roč. 7), č. 3-4, s. 101 – 103.
202. Vzory pre výučbu prírodopisu: O ježovi.
Dom a škola, 1891 (roč. 7), č. 5-6, s. 163-165.
203. Priateľ či nepriateľ.
Národní hlásnik, 1891 (roč. 24), č. 5, s.
204. O jednom z našich myšolovcov.
Národní hlásnik, 1891 (roč. 24), č. 6, s.

1892

- 205. Kordoš, G.: Ako vážime lieh či špiritus? A ako vypočítujeme jeho cenu?**
Ružomberok: K. Salva, 1892. 55 s.
206. Železnô.
Slovenský domový kalendár, 1893 (roč. 10), s. 92 – 94.
207. O pomeroch.
Dom a škola, 1892 (roč. 8), č. 2-3, s. 41-47.
208. Učebné výstupy.
Dom a škola, 1892 (roč. 8), č. 4-5, s. 110-118.
209. O vyhľadávaní pomeru z rovníc a o vyhľadávaní rovníc z pomeru.
Dom a škola, 1892 (roč. 8), č. 4-5, s. 146-149.
210. O úmernosti.
Dom a škola, 1892 (roč. 8), č. 6-7, s. 180-183.
211. Učebný výstup na základe čítanky: O pstruhovi.
Dom a škola, 1892 (roč. 8), č. 6-7, s. 187-193.
212. Učebný výstup na základe čítanky: Soľné bane vo Vieličke.
Dom a škola, 1892 (roč. 8), č. 10-11, s. 294-298.
213. O pomeropároch čili srovnalostiach.
Dom a škola, 1892 (roč. 8), č. 8-9, s. 262-269.
214. O pomeropároch čili srovnalostiach.
Dom a škola, 1892 (roč. 8), č. 10-11, s. 298-306.
214. O jednoduchom trojčlenom počte.
Dom a škola, 1892 (roč. 8), č. 10-11, s. 318-327.

1893

- 215. Merník pre školu a dom menovite, pre národ. učiteľov, seminaristov, priemyselníkov, hospodárov a obchodníkov ako i pre priemyselné opakovacie školy.**
V Ružomberku: Tlačou a nákl. Karla Salvu, 1893. 198 s.
Rec: Burián, J.: Merník pre školu a dom...
Dom a škola, 1893 (roč. 9), č. 9 – 12, s. 326 – 327.
216. O vypočítaní úloh trojčlenného počtu čiarovým spôsobom.
Dom a škola, 1893 (roč. 9), č. 1-2, s. 15-20.
217. Učebný výstup na základe čítanky: O močiarnej žabe.

- Dom a škola, 1893 (roč. 9), č. 1-2, s. 25-31.
218. Počtovanie desatinnými zlomkami.
Dom a škola, 1893 (roč. 9), č. 3, s. 90-94.
219. Počtovanie desatinnými zlomkami.
Dom a škola, 1893 (roč. 9), č. 4-5, s. 121-123.
220. Počtovanie desatinnými zlomkami.
Dom a škola, 1893 (roč. 9), č. 7-8, s. 231-235.
221. Počtovanie desatinnými zlomkami.
Dom a škola, 1893 (roč. 9), č. 9-12, s. 322-326.
219. Učebný výstup na základe čítanky: O dube.
Dom a škola 1893 (roč. 9), č. 4-5, s. 114-121.
220. Učebný výstup na základe čítanky: O železe.
Dom a škola 1893 (roč. 9), č. 7-8, s. 235-239.
221. Učebný výstup na základe čítanky: O Vesuve.
Dom a škola 1893 (roč. 9), č. 9-12, s. 296-301.
222. Ako leží Ľupčiansky kostol? Či ako orientujeme sa na suchu a na mori.
Dom a škola, 1893 (roč. 9), č. 9-12, s. 308-321.

1894

- 223. O bielom bocianovi. Obrazy z prírody k nadobudnutiu si vecných, pre život potrebných známostí pre slovenský ľud, zv. 5.**
Ružomberok: K. Salva, (1894). 8 s.
- 224. Ako leží Ľupčiansky kostol? Či ako orientujeme sa na suchu a na mori? Obrazy z prírody k nadobudnutiu si vecných, pre život potrebných známostí pre slovenský ľud, zv. 1.**
Ružomberok: K. Salva, 1894. 18 s.
225. Učebný výstup na základe čítanky: O knižke.
Dom a škola, 1894 (roč. 10), č. 2, s. 56-59.
226. O najväčšom na suchej zemi žijúcom zvierati.
Dom a škola, 1894 (roč. 10), č. 1, s. 8-15.
227. Rozhovor o zdravom byte, či kto chce dlho žiť, musí mať zdravý byt.
Dom a škola, 1894 (roč. 10), č. 1, s. 15-19.
228. Rozhovor o zdravom byte, či kto chce dlho žiť, musí mať zdravý byt.
Dom a škola, 1894 (roč. 10), č. 2, s. 41-55.
228. Učebný výstup na základe čítanky: O pastierskom psovi..
Dom a škola, 1894 (roč. 10), č. 7, s. 197-200.
229. Učebný výstup na základe čítanky: O psovi na vrchu Sv. Bernhardskom..
Dom a škola, 1894 (roč. 10), č. 9, s. 267-275.
230. O ortuti čili živom striebre.
Dom a škola, 1894 (roč. 10), č. 3, s. 83-87.
231. O ortuti čili živom striebre.
Dom a škola, 1894 (roč. 10), č. 4, s. 113-118.
232. O ortuti čili živom striebre.
Dom a škola, 1894 (roč. 10), č. 5, s. 143-148.
233. Počtovanie desatinnými zlomkami.
Dom a škola, 1894 (roč. 10), č. 4, s. 103-106.
234. Počtovanie desatinnými zlomkami.
Dom a škola, 1894 (roč. 10), č. 7, s. 201-204.

1895

235. Počtovanie desatinnými číslami.
Dom a škola, 1895 (roč. 11), č. 2, s. 55-59.
236. Slávnosť vianočného stromku v Nem. Ľupči.
Dom a škola, 1895 (roč. 11), č. 2, s. 77-79.
237. Učebný výstup na základe čítanky: O bani.
Dom a škola, 1895 (roč. 11), č. 12, s. 405-415.

1896

238. Zjavy nebeské.
Slovenské pohľady, 1896 (roč. 16), č. 1, s. 63-64.
239. Učebný výstup na základe čítanky: O vápenci.
Dom a škola, 1896 (roč. 12), č. 6, s. 167-172.

1897

- 240. Hlavács, S.: Liečivý kúpeľ Železnô.
Ružomberok: K Salva, 1897. 8 s.**
241. Obrazy z prírody: O bielom bocianovi.
Dom a škola, 1897 (roč. 13), č. 8-9, s. 276-282.

1898

- 242. Učme naše deti „rátať“ čili Malý počtovníček.
Ružomberok: Tlačou Kníhtlačiarne K. Salvu, 1898. 4 s.**

1899

243. Niečo o našich pokrmoch a nápojoch.
Slovenské listy, 1899 (roč. 2), č. 43, s. 3 – 4.
243. Niečo o našich pokrmoch a nápojoch.
Slovenské listy, 1899 (roč. 2), č. 44, s. 3 – 4.

1900

244. Niečo o našich pokrmoch a nápojoch.
Slovenský domový kalendár, 1900 (roč. 17), s. 63 – 73.
245. Slovenským rodičom.
Rodina a škola, 1900 (roč. 1), č. 3, s. 37 – 38.
246. Cvičenie umu a reči.
Rodina a škola, 1900 (roč. 1), č. 4, s. 55 – 57.

1901

- 247. Názorná násobilka či „krát“ pre slovenské elementárne školy napísal
Magurský.
Turčiansky sv. Martin: KÚD, b. vr. (1901). 2. vydanie v roku 1911.**
- 248. Učme naše deti rátať čili Malý počtovníček.
Ružomberok: K. Salva, 1901. 8 s.**

1902

- 249. Základné poučenie o metrických a iných mierach. Pre dom a školu.
Trnava: Tlačou a nákladom A. Horovitza, b. vr. (1902). 44 s.**
- 249. Návod k počtovaniu desatinnými zlomky
Trnava: Tlačou a nákl. A. Horovitza, 1902. 89 s.**

1903

250. Úryvky z národnej počtovedy. Úvodné slovo.
Rodina a škola, 1903 (roč. 3), č. 12, s. 187 – 190.
251. Najprv rozlúštiť a len potom vypočítať.
Rodina a škola, 1904 (roč. 4), č. 9, s. 137 – 139.
252. Čo sa Janko nenaučí, to sa Jano učiť musí.
Národný hlásnik, 1903 (roč. 36), č. s. 311 – 312.

1904

- 253. Učme naše deti rátať čiže Návod ku vyučovaniu prvopočiatkov v počtoch.**
Trnava: A. Horowitz, 1904. 151 s.
254. Úryvky z národnej počtovedy. O znázornení a pomenovaní čísiel od jedného až po desať.
Rodina a škola, 1904 (roč. 4), č. 1, s. 5 - 9.
255. Úryvky z národnej počtovedy. O znázornení základných čísiel
Rodina a škola, 1904 (roč. 4), č. 2, s. 30 - 31.
256. Úryvky z národnej počtovedy. O označení základných čísiel číslicami.
Rodina a škola, 1904 (roč. 4), č. 3, s. 45 - 48.
257. Úryvky z národnej počtovedy. O rozkladaní základných čísiel.
Rodina a škola, 1904 (roč. 4), č. 4, s. 63 - 64.
258. Úryvky z národnej počtovedy. O označení základných čísiel číslicami.
Rodina a škola, 1904 (roč. 4), č. 5, s. 76 - 77.

1905

- 259. Magurský: O kráľovi drahokamov.**
Ružomberok: K. Salva, 1905. 31 s. + obr. Ed.: Ľudová prednáška, č. 4.
- 260. Magurský: O ľudskej koži, jej ustrojení a úkole v zdravotnom ohľade.**
Ružomberok: K. Salva, 1905. 31 s. Ed.: Ľudová prednáška, č. 2.
- 261. Magurský: O opále, drahokame Uhorska.**
Ružomberok: K. Salva, 1905. 15 s. Ed.: Ľudová prednáška, č. 5.
- 262. Magurský: O soli kuchynskej, jej upotrebení a dobýjaní.**
Ružomberok: K. Salva, 1905. 15 s. Ed.: Ľudová prednáška, č. 1.
- 263. Magurský: O troch podivných obyvateľoch horúceho pásma.**
Ružomberok: K. Salva, 1905. 36 s. Ed.: Ľudová prednáška, č. 6.
- 264. Magurský: O vulkanických zjavoch.**
Ružomberok: K. Salva, 1905. 39 s. Ed.: Ľudová prednáška, č. 3.

1906

- 265. Magurský: O love na lvi.**
Ružomberok: K. Salva, 1906. 54 s. Ed.: Ľudová prednáška, č. 8.
- 266. Magurský: O love na veľryby a na príbuzné im ssavce studeného pásma.**
Ružomberok: K. Salva, 1906. 47 s. + obr. Ed.: Ľudová prednáška, č. 7.
- 267. Magurský: O tigrovi a príbuzných mu dravcoch – jaguárovi, pantherovi.**
Liptovský Ružomberok: K. Salva, 1906. 37 s. Ed.: Ľudová prednáška, č. 9.
- 268. Náučná počtová kniha pre náš ľud, menovite pre našich mladých. Sošit prvý.**
Ružomberok: Tlačou Kníhtlačiarne K. Salvu, nákl. spisovateľovým, 1906. 142 s.

1907

- 269. Zábavno-poučná rozprávka. O domácej a divej mačke a o hrejúsovi.**
Ružomberok: K. Salva, 1907. 38 s. + 4 obr.

270. Náučná počtová kniha pre náš ľud, menovite pre našich mladých. Sošit druhý. Krupina: Tlačou Antona Ruszináka , nákl. spisovateľovým, 1907. 145 s.

271. Nový počtovací stroj (Vynález G. Kordoša z Levoče – Jednoduchý počítací stroj pre školské vyučovanie).
Slovenský týždenník, 8. 3. 1907, s. 6.

1908

272. Kordoš, G.: Počtovník Malých alebo Ako učia: múdry otec a pečlivá matka svojich maľučkých začiatovníkov doma a svedomitý učiteľ v škole gruntovne rátať.

Liptovský Sv. Mikuláš: Tlačou a nákladom Kníhtlačiarne Klimeša a Pivku, 1908. 50 s.

1911

273. Kordoš, G.: Niečo o našom ovocí, jeho ustrojení, výzore a upotrebení. Turčiansky Sv. Martin: Kníhtlačiarsky účastinný spolok, 1911. 79 s. Ilustr.(portrét).

274. Názorný „krát“.
Senica: tlač Bežo, 1911. 7 s.

PRÍSPEVKY O G. KORDOŠOVI

Nekrológ za Jozefom Kordošom.
Národné noviny, 1886 (roč. 17), č. 158, s. 4

H. J. (Janus, H.): Propagátor prírodných vied.
Matičné čítanie, 1971 (roč. 4), č. 15, s. 6

Felber, R.: Gustáv Kordoš.
Učiteľské noviny, 1957 (roč. 7), č. 35, s. 6

Janus, H.: Gustáv Kordoš – priekopník matematiky a prírodných vied.
Učiteľské noviny, 1970 (roč. 20), č. 26, s. 8.

Janus, H.: Propagátor matematiky a lepšieho hospodárenia.
Technické noviny, 1971 (roč. 19), č. 31, s. 2.

Gustáv Kordoš (1836 – 1908).
IN: Slovenské ovocinárstvo kedysi a dnes.
Bratislava: Pôdohospodárske vydavateľstvo, 1970, s. 48 – 49.

(dva): Levočský popularizátor prírodných vied.
Technické noviny, 1978 (roč. 26), č. 51 – 52, s.

Tkáč, F.: Písal počtovnice pre národné školy.
Technické noviny, 1980 (roč. 28), č. 21, s.

Smrť (Správa o smrti prof. G. Kordoša).
Slovenský týždenník, 1. 1. 1909, s. 5.

Gustáv Kordoš (Práva o smrti).
Cirkevné listy, 1909, č. 1, s. 2.
Gustáv Kordoš (Nekrológ).
Cirkevné listy, 1909, č. 2, s. 24 – 25.

Zosnulí.
Stráž na Sione. 1909, č. 2, s. 17.

PhDr. Vladimír Michalička, CSc. (1950) vyštudoval odbor výchovu a vzdelávanie dospelých na Filozofickej fakulte UK v Bratislave. Od roku 1984 pracuje v Múzeu školstva a pedagogiky a sústavne sa zaoberá slovenskými dejinami pedagogiky 19. a 20. storočia. Publikoval viacero monografií a štúdií.

Štefan Koreň a Ján Kvačala. Vzťah učiteľa žiaka vo svetle korešpondencie Š. Koreňa.

Lubica Vašková, Libor Bernát

Abstrakt: Štúdia sa opiera o bohatú korešpondenciu Jána Kvačalu a jeho učiteľa Štefana Koreňa v 80. rokoch 20. storočia. Zo vzájomnej korešpondencie je zrejмый priateľský a vzájomne žičlivý vzťah týchto dvoch významných osobností školskej a pedagogickej minulosti Slovenska.

Kľúčové slová: Štefan Koreň, Ján Kvačala, korešpondencia

Minulosť, jej pramene a hodnoty, dávajú hektike dneška aspoň na chvíľu červenú. Pochopenie minulého nás učí vysporiadať sa s realitou súčasného sveta jasne ohraničenou mierou zodpovednosti. Zodpovednosti, ktorá hľadájúc v ľudstve a v človeku aj čosi iné ako „racionalitu“, má šance vrátiť človeka človeku. Objaviť dávno zabudnutú harmóniu bytia, ktorá svojou neopakovateľnou jednoduchosťou a nenapodobiteľnosťou núti skloniť hlavu v nemej pokore. Hľadájúc harmóniu, ktorá sprevádza život v akejkoľvek forme jeho prejavu, musíme sa vrátiť späť. Do minulosti, ktorá otvára náruč bezpečia, do minulosti, ktorej dokonalé poznanie je prísľubom budúcnosti.

Identifikácia s ľudsky hodnotnými a vzácnymi jedincami, ich „osobným a národným pozadím“ je nielen svedectvom našej bohatej národnej minulosti, ale aj prostriedkom pochopenia symbiózy vlasteneckej identity a nadnárodných, univerzálnych ľudských hodnôt. Trojnásobného doktora Jána Kvačalu, historika, evanjelického kňaza, pedagóga a svetovo uznávaného koleniológa, ktorého 150. výročie narodenia sme si pripomenuli práve v tomto roku (5. február 1862 – 9. jún 1934), osobitne predstavovať netreba. Štefan Koreň bol učiteľom Jána Kvačalu na gymnáziu v Sarvaši. Poodkrytie každodenných obyčajných radostí a bolestí života učiteľa Štefana Koreňa cez obsah korešpondencie s Jánom Kvačalom, jeho excelentným gymnaziálnym žiakom, s ktorým udržiaval písomný styk až do svojej smrti, sprítomňuje minulé hodnoty dedinského učiteľa. Otvára intelektuálne a citové zázemie gymnaziálneho učiteľa a čiastočne dáva šance pochopiť dobu, v ktorej žil a ideály, ktorým veril.

Štefan Koreň¹ pochádzal z roľníckej rodiny. Narodil sa Martinovi a Barbore Trnovskej 21. decembra 1805 v Domone (Maďarsko). Po štúdiách v rodnej obci a Iklade (1815 – 1816) prešiel na gymnázium do Banskej Štiavnice (1816 – 1825) a na teologickú fakultu do Bratislavy (1825 – 1828). Päť rokov pôsobil ako vychovávateľ detí v rodine Ostrolúckych, v roku 1833 sa stal učiteľom v Banskej Bystrici a profesorom v Aszóde, „kde bol jeho žiakom v rokoch 1836 – 1839 Alexander Petrovič syn turčianskej Maríny Hruzovej a potom Šándor Petefi.“² Z Aszódu prešiel do Sarvaša, kde učil až do penzie v roku 1873. Patril k zakladateľom a konateľom Matice slovenskej.

Štefan Koreň sa oženil sa s Júliou Neumanovou (+ 1866) a mali spolu šesť detí. Z nich vynikol evanjelický farár, senior a spisovateľ Pavol (1845 – 1921) a učiteľ Štefan ml. (+

¹ Štefan Koreň. In: Dom a škola, 4, 1888, s. 321-324, nekrológ Cirkevné listy, 7, 1893, s. 85, Slovenský biografický slovník. (od roku 833 - 1990). III. K-L. Martin, MS 1989, s. 177

² ŠKULTÉTY, J.: + Profesor Ján Kvačala 1862-1934. In: Slovenské pohľady, 50, 1934, č. 6, s. 365

1864). Štefan ml. ukončil štúdium teológie v Bratislave v roku 1859. Potom žil a učil v Nired'háze, nečakane sa však stratil, čo vyvolalo trvalý žiaľ a bolesť v srdci jeho otca.³

Učiteľ Štefan Koreň podporoval Ľudovíta Štúra, ktorý o tom píše v liste Michalovi Miloslavovi Hodžovi 20. novembra 1842 „Kollár, otec náš, Hurban, Kadavý a Koren podpřeli mne posud pomôckami. Já za dvě léta zhospodářených 200 zl. V. č. poslední můj halír – přináším v obět svatě věci naší, a ostatně důvěřuji se v Boha, byť i Slováci nechali mne.“⁴

Bibliofil Štefan Koreň bol tiež literárne činný, napísal *Krátky zeměpis a kratičká historie uherskej zemi* (Szarvas 1856).⁵ Zomrel 17. apríla 1893 v Sarvaši.

V Sarvaši sa jeho žiakom v rokoch 1872 – 1880 stal aj Ján Kvačala, spolu so starším bratom Karolom (1860 – 1918). Tu, na sarvašskom gymnáziu začal vzťah učiteľa a žiaka, vzťah medzi zanieteným pedagógom, vlastencom (panslávom) a neskoršou vedeckou hviezdou, ktorá prekročila hranice svojho milieua.

Objavili sme zatiaľ 25 listov od Koreňa Kvačalovi. Všetky sú uložené na Evanjelickej teologickej fakulte Univerzity Komenského v Bratislave, v škatuli C, vo fascikli XXXI. Nenašli sme ani jeden list od Kvačalu Š. Koreňovi.

Listy písal Štefan Koreň od 11. januára 1884 až do 27. decembra 1892. Najviac ich napísal v roku 1884 a 1885 po štyri. Posielal ich zo Sarvaša. V dvoch listoch, ktoré nie sú datované, nepoznáme ani miesto, odkiaľ listy posielal, ale s najväčšou pravdepodobnosťou asi zo Sarvaša. Kvačala vo svojich spomienkach uvádza, že ročne si vymenili s učiteľom Štefanom Koreňom dva až tri listy.⁶ Kvačala opublikoval fragmenty piatich listov (11. januára 1884, 5. decembra 1884, 1. januára 1886, 6. augusta 1888 a 27. decembra 1892).⁷

Listy sú písané čiernym (tmavohnedým) alebo modrým atramentom. Sú to originály a všetky sú rukopisy. Z korešpondencie vyplýva, že Koreň väčšinou odpovedal na Kvačalove listy, ale málokedy poznáme presný dátum Kvačalových listov. Len v dvoch listoch sú konkrétne dátumy – v liste zo 6. marca 1866 Koreň uvádza, že odpovedá na Kvačalov list z 2. marca toho roku a v liste, ktorý je datovaný 1. januára 1889 Koreň píše, že odpovedá na list z 24. decembra.

V trojstranovom liste z 11. januára 1884, kedy už bol Koreň na dôchodku, reagoval na list, ktorý mu poslal J. Kvačala z Lipska, kde študoval teológiu a filozofiu na miestnej univerzite. Súčasne ho pozýval na návštevu do Sarvaša. Ako však vyplýva zo spomienok J. Kvačalu, už sa viac nestretli.

³ O ňom pozri CHORVÁT, A.: K životopisu Štefana Koreňa. In: Slovenské pohľady, 17, 1897, sošit 2, s. 121-122. Samotný Š. Koreň sa s tým nikdy nevyrovnal, ako vyplýva z listu Š. Koreňa J. Kvačalovi z 5. decembra 1884, s. 2. Zdôveril sa s tým Kvačalovi, vracajúc sa k danej udalosti a opisujúc svojho syna ako „môj miláčok“. Spomínal na jeho detstvo, ako sa hral. To bola rozpomienka vrúcne milujúceho otca. Spolužiak Š. Koreňa ml., Chorvát ho charakterizoval slovami: „Bol to šľachetný mladík, výtečný žiak, ale až prílišne tichý a úplne utiahnutý. Znak národného ducha a povedomia ani na jednu stranu neprejavil ani najmenej ...“ CHORVÁT, A.: c. d., s. 121

⁴ List Ľ. Štúra M. M. Hodžovi. Opublikoval ho AMBRUŠ, J.: Listy Ľudovíta Štúra I. 1834 – 1843. Bratislava, Vydavateľstvo SAV 1954, s. 337-338

⁵ Bibliografiu Koreňových prác pozri RIZNER, Ľ. V.: Bibliografia písomníctva slovenského na spôsob slovníka od najstarších čias do konca r. 1900. S pripojenou bibliografiou, archeologickou, historickou, miestopisnou a prírodovedeckou. II. G-K. Turč. Sv. Martin, Matičná správa 1931, s. 423

⁶ Tamže, s. 760

⁷ KVAČALA, J.: Pamäť Štefana Koreňa. In: Slovenské pohľady, 16, 1896, s. 760-762

Koreň mal sprostredkovať aj priaznivý kontakt so susedou, „s pani Kvačalkou“, jeho tetkou, ktorú oslovuje „Nénike“. „K vzájomnému daru naklonená nenie, len Vás pozdraviť nechala. Moje snažné odporúčania nemá žiadúceho výsledku.“ (s. 2) Z kontextu vyplýva, že bola pomerne bohatá. Finančne podporovala kostol, evanjelickú fundáciu a chudobných príbuzných. Prispievala aj na rôzne aktivity Slovákov. Zmienky o tejto osobe sa objavujú aj v ďalšej korešpondencii, ale výsledok bol takmer vždy rovnaký – chladný pozdrav a žiadna pomoc.⁸ Koreň to vyjadril jej slovami: „Ona vraj nedá, lebo peniaze teraz nemá ...“⁹ Stručne povedané Ján Kvačala nebol jej obľúbencom. Situácia sa zmenila až po získaní profesúry na bratislavskom lýceu.¹⁰

Z kontextu listov je jasne deklarované silné národovstvo Štefana Koreňa. Zároveň sa dozvedáme, aké mal s tým problémy, keď ho nálepkovali za podporovateľa slovanskej myšlienky. Štefan Koreň sa hlásil k slovenskej národnosti. Ako vyplýva z textov, bol na to hrdý a ťažko niesol maďarizačný tlak a klamstvá, ktoré ho sprevádzali. „Ako v národnostných veciach stojíme, to z novím dobre znáte; hnusná bezočivosť je, keď ešte aj nás vyvolávajú aby sme sedmohradský „művelődési egyesület“ podporovali, a posielajú nám ich klamstvom a lžou preplnené správy.“¹¹ V novoročnom liste nasledujúceho roku: „... veľmi smutné to polozenie, pre nás, osvedčených Slovákov, ale nezúfajme! ... Všade nám krivdu robia, ešte aj na ev. akademii prešporskej, mena toho nehodnej, jezuitickej. Všetelijaké vedomosti učia, a reč, v ktorej ony majú ľudu vzdelávaní byť nie; prednášajú aj aesthetiku a aesthetiku v reči mať nechcú. To zachádzanie tam so slovenskými mládenci i tu všeobecnú nevoľu spôsobilo ...“¹² Ďalej rozpráva o „napadaní“ seba a pána seniora kvôli častým návštevám novín Hlásnika s konštatovaním, že si z toho nič nerobí, „lebo to konajú ľudia daromní“.¹³

Korešpondencia medzi bývalým žiakom a jeho učiteľom logicky sleduje kariérny rast Jána Kvačalu. Koreň ho morálne podporoval, držal mu palce, aby získal vysnívané pracovné miesto. V niektorých prípadoch, ako by sme povedali súčasnou terminológiou, loboval za svojho chránenca, pokiaľ mal kontakty. V liste z 29. júla 1884 mu držal palce, aby získal profesorské miesto, alebo iné miesta. V novoročnom liste datovanom 1. januára 1889 Koreň Kvačalovi píše: „... zo srdca Vám prajem, aby ste v šľachetných snahách svojich zdarne pokračujúc želaného cieľa šťastne dosiahnuť mohol. Krem učenosti Vám k tomu iste, a síce v nemalej miere, dopomáhať bude známosť a priazeň vysoko postavených vážnych mužov. Nezameškávajte si ju príležitostne nadobúdať. Tu myslím zvlášte, aj vo Vašom liste spomenutého, veľkomožného p. Ostroluckého.“¹⁴ Z textu je očividné, že moment „vplyvných

⁸ List Š. Koreňa J. Kvačalovi zo 17. júna 1884, s. 2. Pozri tiež list Š. Koreňa J. Kvačalovi z 5. decembra 1884, s. 4. Asi najlepšie to Koreň vyjadril v liste z 27. 6. 1885, keď píše na s. 1: „... pomoc k umožnenia Vášho doktorátu slovo prerieť, ale len znovu k môjmu zármutku, keď mi prišlo sdeliť Vám tej nepravnej odpovedi, že ani teraz nepochopila význam Vašich šľachetných snáh a viac nenahraditeľnej príležitosti. Nechápe ona tieto veci a len dľa svojho rozsudku dobre činí, peniaze vydáva.“ Z listu Š. Koreňa 29. 7. 1884, vyplýva, že Kvačala písal listy aj „p. Kvačalke“.

⁹ Š. Koreňa J. Kvačalovi z 29. apríla 1885, s. 1.

¹⁰ Koreň vtedy o nej píše priam v superlatívoch: „Pani Kvačalová, Vaša pani tetka, mi s veľkou radosťou mnoho dobrého a pekného o Vás rozprávala menovite o Vaše radosti z jejoho k Vám príchodu, o Vašej krásnej hospode a veľkej knihovne, o Vašej laskavosti k Nej, ...“ List Š. Koreňa J. Kvačalovi z 6. augusta 1888, s. 1.

¹¹ List Š. Koreňa J. Kvačalovi z 5. augusta 1885, s. 3.

¹² List Š. Koreňa J. Kvačalovi z 1. januára 1886, s. 1-2.

¹³ Tamže, s. 3.

¹⁴ List Š. Koreňa J. Kvačalovi z 1. januára 1889, s. 1.

známostí“, ktorý tak silne rezonuje na Slovensku v súčasnosti, má hlboké korene presahujúce storočia.

Koreň, ako správny pedagóg nielen podporoval svojho bývalého študenta v jeho aktivitách – Kvačala mal záujem predĺžiť si študijný pobyt na Lipskej univerzite ešte o rok, aby tam „utile dulci miscere“ – „milé s užitočným požíval“¹⁵, ale tiež inicioval Kvačalu k čoraz vyšším métam „... medzi inšími Vám niekedy aj tam myšlienka na um príde: na doktorát daktorej fakulty v Lipsku sa vyšvihnúť“. To by nebol prázdny titul, a jestli komu z našich tedy by iste Vám bol dosiahnuteľný“.¹⁶ Okrem stimulovania k vzdelávaniu je zaujímavá, podnetná a pre súčasné školstvo nosná téza o „prázdnom titule“ vysoko aktuálna pre dnešok.

Často sa v listoch objavili správy o škole, jej študentoch, pedagogickom zbore alebo Kvačalových spolužiakoch, či priateľoch. Informoval ho o milieue v ktorom sa pohyboval pred niekoľkými rokmi. Pritom nepísal len suché správy, ale tiež komentoval situáciu a hodnotil. Napr. pri ozname o mladých učiteľoch Félixovi Kutlíkovi¹⁷ a Močkónim, ktorých pedagogický zbor akceptoval a navrhol im plný plat, hodnotí ich rodinný stav. „Následkom toho sa už aj K. (rozumej Kutlík – L. B.) oženil, a M. (rozumej Močkóni – L. B.) to na jeseň učiniť obmysľa; nehľadali bohaté veno, ako Moravčík; bude jim treba dobre gazdovať“.¹⁸

Koreň prikladal niekedy do listov aj peniaze na prilepšenie štipendia Kvačalu v Lipsku. Informoval o rodinných pomeroch, radoostiach a strastiach, ktoré mu rodina spôsobovala – už sme sa zmienili o synovi Štefanovi, alebo o vnukovi Júliovi, ktorý nespravil maturitu. Kvačala ho totiž učil,¹⁹ alebo o zlom zdravotnom stave vnuka Kolomana²⁰ atď.

Pozoruhodná bola Koreňova aktivita, keď ešte na dôchodku sa zdokonaľoval v starogréckom jazyku, čítal Iliadu. Približuje seba ako dôchodcu s konštatovaním „... sa vlastne len teraz stihnem sám učiť, kochať sa v znamenitých plodoch výtvara ducha ľudského. ... Čítavam Homera, ... Cicerona, zo Slavianov Turgeneva, Dostojevského, Mickieviča a naše znamenité Narodnie Noviny, Pohľady a t. d. To Vám bohužiaľ nevolno a teraz ani neradno; ani niet nádeje, že by raz pre Slavianov vo vlasti našej prajnejšie časi nastaly. Až priveľmi nám sedia na krku nepriatelja, zvlášť odrodilci.“²¹ Zaujímal sa tiež o Sofokla a Démosthéna. Žiadal Kvačalu, aby mu zohnal Demosthénove dielo a súčasne ho informoval o cene a spôsobe zaslania peňazí. Taktiež ho žiadal o zakúpenie Herderovho diela *Ideen zur Philosophie der Geschichte der Menschheit*, ako to zaujímavým zvratom vyjadril, „lebo mu kniha požičiavaním zkapala.“²² Kvačala mu Demosthéna zohnal, o čom svedčí list z 29. apríla 1885. Koreň v ďalšom vzdelávaní pokračoval aj ďalej, a tak mu Kvačala v roku

¹⁵ List Š. Koreňa J. Kvačalovi zo 29. júla 1884, s. 3.

¹⁶ List Š. Koreňa J. Kvačalovi z 5. decembra 1884, s. 1.

¹⁷ F. Kutlík (1843-1890) bol synom pastora Jána a Jozefiny Jaroslavy Potockej. V Sarvaši bol učiteľom krátko, pretože už od roku 1865 odišiel na štúdiá teológie do Viedne, od roku 1868 do Rostocku a v roku 1869 sa stal kaplánom a od roku 1874 pastorm. Jeho synom bol publicista a úradník Félix ml. (1883-1954).

¹⁸ List Š. Koreňa J. Kvačalovi z 5. augusta 1885, s. 1.

¹⁹ List Š. Koreňa J. Kvačalovi z 5. decembra 1884, s. 1.

²⁰ List Š. Koreňa J. Kvačalovi z 5. augusta 1885, s. 2.

²¹ List Š. Koreňa J. Kvačalovi z 16. januára 1884, s. 1-2.

²² List Š. Koreňa J. Kvačalovi z 22. februára 1884, s. 3.

1888 získal Komenského dielo *Praxis pietatis*.²³ Ešte aj keď mal 85 rokov, neustále čítal a zaujímal sa o okolitý svet. Príklad hodný nasledovania aj pre súčasných učiteľov.

Koreň sa až v roku 1887 dozvedel od svojho bývalého žiaka, ktorý pôsobil na bratislavskej akadémii ako teológ, že Kvačala bol v roku 1884 ordinovaný za kňaza, resp. kaplána do Nového Sadu k pastorovi Gabrielovi Belohorskému (Belohorszky, 1836 – 1922). Prijal to s nadšením, píše: „... bol som zvestou touto veľmi prekvapený a nevýslovne potešený. Spokojným srdcom už teraz na Vás myslím a v rúcne Boha prosím, aby Vám dal stáleho zdravia a v úrade takého zdaru ...“²⁴

Ale vráťme sa ešte ku Koreňovej žiadosti. Kvačala jej vyhovel a ešte mu ponúkal aj ďalšiu pomoc pri zháňaní kníh. Koreň poďakoval, ale neakceptoval. Ako sa sám vyjadril: „... kníh mám až nazbyt. Mám s čím zabávať a pokochať sa, len slovenské spisy dlhá možnosti odoberať budem.“²⁵ Zaujímavá, o religiozite a humánnosti Koreňa svedčiaca, je reakcia na Kvačalovu modlitebnú knižku: „Ukázala mi (rozumej „nénika“ – L. V.) i tú modlitebni knihu, ktorú ste Jej darovať ráčil. Prečítal som v nej i modlitbu, zahnutím karty tam poznačenú, dlhá Jej mienky to modlitbu Vašu, a tak sa mi tá zapáčila, že sa osmelujem Vás poprosiť, aby Ste ju za priloženú tu zlatku aj pre mňa zaopatril ráčil. V mojich, už iste ľahko spočítaných dňoch, sa mienim z nej modlievať; prišiel som bohužiaľ pripozde, k tomu presvedčeniu, že sme veľmi chybali, keď sme sa s našimi dieťkami, tak ako to naši rodičia s nami konávali, nemodlievali; bol by to najlepší prostriedok býval, jich k opravdovej ľudskosti privádzať ...“²⁶ O potrebe humanizácie vzdelávania sa koncom 19. storočia rozhodne nepísalo tak veľa ako dnes. Napriek tomu, učitelia prirodzene cítili potrebu viesť žiakov k hodnotám, reprezentujúcim čisté a vzácne idey ľudskosti. Z uvedeného citátu je tiež zrejmé, že Koreň ako učiteľ si jasne uvedomoval, že svet prvotných skúseností detstva sa v človeku fixuje do pevného, ťažkým životným situáciám odolávajúceho systému hodnôt.

Koreňovi tiež venoval Kvačala jeden z výtlačkov svojej dizertácie *Über J. Comenius' Philosophie insbesondere dessen Physik* z roku 1886, za ktorú mu bol udelený titul doktora filozofie a 27. mája bol slávnostne promován. Koreň si s nadšením prečítal jeho dizertáciu a komentoval ju slovami obdivu: „... hneď po prezretí prvých troch strán vyznamenal (som – L. B.), ako sa nekďajší môj dobrý žiak vzdelal na výtečného majstra vo vedách.“²⁷

Koreň, v snahe pomôcť Kvačalovi, ktorý za svoje názory a postoje postupne získal povest' národovca, dostať vhodné pracovné miesto, sa za neho prihovárал. Výsledok Koreň bezútešne komentuje nasledovne: „Odporúčal som ho ... neviem prečo ho nepovolal. Tušíme, ba vieme asi to: Keby nebol povestným Slovákom ...“²⁸

Koreň prijal s radosťou správu, že Kvačala získal miesto výpomocného profesora na bratislavskom evanjelickom lýceu. Inštitúciu hodnotil veľmi vysoko ako „najpovestnejší náš

²³ List Š. Koreňa J. Kvačalovi z 11. augusta 1888, s. 1. Tamže ho informuje, že odoberá publikácie od štyroch pražských nakladateľov: Urbánka, Ottu, Šimáčka a Kempenského. Jeho zanieťenie pre knihy a vzdelanie je pozoruhodné.

²⁴ List Š. Koreňa J. Kvačalovi z 4. januára 1887, s. 1, pozri tiež list Š. Koreňa J. Kvačalovi z 8. júna 1886, s. 1.

²⁵ List Š. Koreňa J. Kvačalovi z 27. júna 1885, s. 1.

²⁶ List Š. Koreňa J. Kvačalovi zo 6. augusta 1888, s.

²⁷ List Š. Koreňa J. Kvačalovi nedatované (asi 1886), s. 1.

²⁸ List Š. Koreňa J. Kvačalovi z 1. januára 1886, s. 2.

ústav“.²⁹ Na druhej strane mu však nepriamo vyčítal, že mal možnosť sa stať kaplánom, ako mu povedal pán senior.³⁰ Koncom roku 1886 alebo začiatkom roku 1887 Kvačala úspešne absolvoval prvé profesorské skúšky v Pešti.³¹ Ďalšie boli v polovici roku 1887, čím získal povolenie učiť nielen na cirkevných, ale tiež štátnych školách. Koreň mu k tomu gratuloval v liste z 29. mája 1887. O tom, ako hlboko a vrúcne sa bývalý učiteľ tešil úspechom svojho žiaka svedčí fakt, že už 6. augusta Koreň blahoželal³² Jánovi Kvačalovi k získaniu riadnej profesúry na katedre klasických jazykov (učil nemecký, maďarský aj slovenský jazyk, rovnako mal oprávnenie vyučovať aj filozofiu), ktorú získal len šesť dní predtým – 1. augusta 1888³³.

Keď v roku 1892 vydal tridsaťročný Kvačala dielo *Johann Amos Comenius. Sein Leben und Seine Schriften* (Berlin - Leipzig - Wien, Kointhardt 1892. 480 /89/ s.), za ktoré získal titul ThDr. na viedenskej teologickej fakulte, poslal výtlačok aj svojmu bývalému učiteľovi. Koreň bol prekvapený, že je napísaný po nemecky, pretože očakával, že bude v slovenčine, alebo v maďarčine. „Dobre! Nech aj Nemci vedia, kto bol Komenský, k čomu bol a je súci národ náš.“³⁴ Komenského uznával ako významného pedagóga a veľa sa naučil z jeho diela *Didactica magna*. Dokonca prišiel so zaujímavým návrhom: „bol by som žiadal, aby ju mal a čítal každý kňaz, učiteľ, ba i rodič ...“³⁵ To sa prejavilo aj v Koreňovej výučbe, kedy odmietal od žiakov memorovanie a recitovanie textu. Vďaka tomu dokázal vzbudiť vo svojich zverencoch hlboký záujem o vzdelanie a jazyky osobitne.³⁶

Niekedy boli listy len zdvorilostné, napísané pri príležitosti narodenín, menín alebo Nového roka. Napr. 22. februára 1885, alebo 30. decembra 1887, kedy mu ďakoval za blahoželanie a prial mu všetko dobré do Nového roka, podobne 31. decembra 1888. Pretože Štefana je 26. decembra, tak Kvačala ideálne kumuloval ako želanie k Vianociam, tak i k meninám a novému roku.

Štefan Koreň svojho bývalého žiaka oslovoval „Veľavážený priateľu“, „Vysokoučený pane, Mnohoučený priateľ môj!“, „Milý, veľavážený priatelíu“, „Veľactený mladý priatelíu!“ „Drahý Priateľu!“ „Drahý mladý priateľu!“ „Priateľ moj milý!“ „Vysokoučený Pane Doktor ...“ a končieval „Váš úprimný ctiteľ ...“, „srdečný priateľ“, „Váš uprimný priateľ“, „so srdečným pozdravom“ alebo „Vám vždy dobreprajúci“. Zásadne svojmu bývalému študentovi vykal. Raz (v roku 1887) ho tituloval „Vašnosť“.

Koreň bol skromným mužom a v listoch sa nestaval do pozície bývalého učiteľa, ale charakterizoval sa ako „osemdesiatročný starec“. Sám sa vyjadril k svojej pedagogickej činnosti, kedy spomína na najlepších žiakov: „Pravda som ja ani jedného z nich neučínil ani

²⁹ List Š. Koreňa J. Kvačalovi z 6. augusta 1888, s. 1.

³⁰ List Š. Koreňa J. Kvačalovi z 6. marca 1886, s. 3.

³¹ List Š. Koreňa J. Kvačalovi z 4. januára 1887, s. 1.

³² List Š. Koreňa J. Kvačalovi z 6. augusta 1888, s. 1.

³³ List Ľudmily Kvačalovovej Jurovi Janoškovi z 11. augusta 1909 SNK ALU Martin 5 A 10, Petrovec, rkp., originál, 2 s. O ich vzťahu pozri BERNÁT, L.: Ján Kvačala a Jur Janoška vo svetle ich korešpondencie. In: Dejiny. Internetový časopis inštitutu histórie FF PU v Prešove, 2008, č. 1, s. 102-110, ISSN 1337-0707

³⁴ List Š. Koreňa J. Kvačalovi z 12. apríla 1892, s. 1.

³⁵ Tamže

³⁶ KVAČALA, J.: Pamät', s. 762

básnikom, ani rečníkom, ani filozofom, ani mudrcom, ale som mal šťastia aj ja základnými známostmi prispievať k ich vytečnosti, a nejedon uzná, že sa odo mňa veľa naučil.³⁷

Nebola to falošná skromnosť. V spomienkovom článku v časopise *Dom a škola. Vychovateľský časopis pre rodičov a učiteľov* autor, píšuci pod skratkou P. zo Ž., pri hodnotení Koreňa začína otázkou: „A toto je, čo nám rozlušťuje pred oči každodenne stavánú hádku: ako môže učiteľ za tak malú mzdu, pod toľkou ťarchou zodpovednosti, tak mnoho a verne pracovať. Čo udržuje ho nezlomným a verným? Prečo kladie život svoj na oltár jako obeť za iných?“³⁸ Je to otázka, ktorá je dodnes aktuálna a nenachádza uspokojivú odpoveď.

V poslednom zachovanom liste z 27. decembra 1892 želal Koreň Kvačalovi „prajný, šťastlivý nový rok 1893.“³⁹ Z rukopisu Koreňa vidieť, že sa mu triasli ruky. Aj o svojom zdravotnom stave sa v posledných listoch zoširoka rozpisoval. Koreň 17. apríla zomrel a Kvačalova hviezda univerzitného profesora cirkevných dejín a dogmatiky na teologickej fakulte v Dorpate (Jurjev) stúpala hore.

Kvačala sa na svojho najmilovanejšieho profesora rozpomenul ešte v roku 1896, kedy napísal štúdiu *Pamäť Štefana Koreňa* v Slovenských pohľadoch. Jeho úlohou bolo doplniť už zmienenú štúdiu z časopisu *Dom a škola*, kde autor vychádzal z tézy: „... pre veľkú skromnosť jeho (rozumej Koreňovu – L. B.) bližších dát zo života jeho dopátrať som sa nemohol.“⁴⁰ Kvačala podrobne opisuje jeho životopis, ktorý je doteraz najlepšie spracovaným. Vychádzal z pozostalosti a autobiografických zápiskov, ktoré boli miestami nečitateľné. Kvačala charakterizoval svojho učiteľa ako zapáleného učiteľa, skromného a šľachetného starca. Lutoval len, že viac nepracoval na literárnom poli.⁴¹

Ak zhrnieme témy, o ktorých sa Koreň bavil so svojím žiakom, tak to boli predovšetkým osobné a rodinné záležitosti, situácia v škole, v mieste pobytu, príp. žiadosť o získanie kníh. Koreň, ako muž veľmi pokročilého veku, venoval miesto aj svojim zdravotným problémom. Kvačalovi príbuzní, s výnimkou „tetičky“, sa sporadicky objavujú v korešpondencii. Básnika, jazykovedca a učiteľa Michala Godru (1801 – 1874), otca Kvačalovej mamy, mal Koreň vo veľkej úcte, o čom existuje niekoľko zmienok. Okrem toho sa zmienil ešte o Kvačalovej sestre Ľudmile, ktorá mala prísť na týždeň – dva na návštevu k „tetičke“.⁴²

Samostatnou časťou bola otázka národného uvedomenia. Je zaujímavé, že absentujú odborné problémy, alebo svetové udalosti. Často sa v listoch objavuje formula, pozývajúca Kvačalu na návštevu – „Tešilo by ma, keby sme ešte mohli sa živým slovom potešovať ...“⁴³ Kvačala ho informoval o svojej práci na škole, skúškach a bádateľských aktivitách. Koreň sledoval Kvačalovu kariéru a jeho publikačnú činnosť v Slovenských pohľadoch a v iných

³⁷ List Š. Koreňa J. Kvačalovi z 5. decembra 1884, s. 3.

³⁸ Štefan Koreň ..., s. 322

³⁹ List Š. Koreňa J. Kvačalovi z 27. decembra 1892, s. 1.

⁴⁰ Štefan Koreň ..., s. 324. Zaujímavé je, že Kvačala, taký pozorný bádateľ, nepresne cituje tieto slová KVAČALA, J.: Pamäť ..., s. 541. Článok hodnotí pozitívne.

⁴¹ KVAČALA, J.: Pamäť ..., s. 762-763

⁴² List Š. Koreňa J. Kvačalovi z 10. júla 1892, s. 1.

⁴³ List Š. Koreňa J. Kvačalovi z 31. decembra 1888, s. 1.

časopisoch, ktoré mal k dispozícii. Žiadal ho tiež o poslanie príspevku o Komenskom, ktorý vyšiel v Časopise Muzea Království českého.⁴⁴

Objavila sa ešte jedna téma – podpora chudobného študenta Pavla Andráša, navštevujúceho bratislavské lýceum. Podľa slov Koreňa, jeho otec bol nádenník a horkoťažko zohnal peniaze na cestu do Bratislavy. Koreň prosil o získanie lacného ubytovania, príp. získanie štipendia, pretože ani Roth-Telekická podpora mu nebola priznaná. Andráš túžil stať sa kňazom a mal byť „národu svojmu uprimne oddaný ... žiak pilný a poctivý.“⁴⁵

Koreň dokázal byť citlivý, vnímavý, z aspektu súčasnej psychológie by sme povedali empatický. Z Koreňových listov vyplýva, že Kvačalu si obľúbil, mal ho rád a bol na neho hrdý. Vedel to tiež jasne vyjadriť. Je až prekvapujúce, kam jeho obdiv siahla – vyjadrené Koreňovými slovami: „... bol som vskutku od prvého poznania Vaším priateľom a zostanem až do smrti Vaším úprimným ctiteľom.“⁴⁶ Koreň dokázal Kvačalovi vlievať nádej a vieru vo vlastné sily.

Učiteľ Štefan Koreň reprezentuje desiatky, stovky nepoznaných a nemenovaných jednoduchých, a predsa svojím spôsobom výnimočných, slovenských učiteľov. Výnimočnosť tkvie v spôsobe myslenia, premietajúcom sa do každodenného bytia, v pokore pred hodnotami reprezentujúcimi vyšší princíp mravný. Umenie autentickej komunikácie takýchto učiteľov je v poslaní odovzdávať ľudský odkaz z generácie na generáciu. Za mnohohrstevným svetom slovenských dedinských učiteľov, domnievame sa, stoja tri rozhodujúce činitele: rodina v pravom zmysle slova, rodina v genealogickom zmysle slova reprezentovaná národom a viera. Tieto tri hodnoty sa prelínajú v neustálej interakcii a naplňujú zmysel, pre každý národ tak dôležitých pojmov ako vlasť, skúsenosť, videnie sveta, vnímanie sveta, zvládanie reality života. Výsledok symbiózy rodinného zázemia, národného cítenia a viery je jedným z rozhodujúcich článkov historického ukotvenia národa, implicitnou odpoveďou na potrebu orientácie vo svete. Porovnanie sily a veľkosti týchto troch činiteľov – rodiny, národa a viery – v 19. storočí a v súčasnosti by možno z rôznych uhlov pohľadu odkrylo boľavé slabiny nášho súčasného školstva – hľadanie náhradných objektov tam, kde zlyhali trvalé hodnoty. Bolo by zároveň odpoveďou hľadania identity tohto národa v globalizujúcom sa svete, odpoveďou pri definovaní samých seba.

Pojednanie o vzťahu Štefana Koreňa a Jána Kvačalu si dovoľíme ukončiť myšlienkou ďalšieho veľkého, v laickej verejnosti málo poznaného syna slovenského národa. Myšlienkou kňaza, učiteľa, filozofa, estéta Ladislava Hanusa (1907 – 1994). „Skusovali sme, že kvalita kultúrnosti nevyplyva *eo ipso* z úradu, aj neviem akého vysokého. Kultúrnosť je vlastnosť osobná, ku ktorej človek svojím životom dorastie – alebo nedorastie, poprípade túto cestu ani nenačne. Cesta tá je proces svojský, osobitý, svojskej zákonitosti, dosť nezávislej od postavenia alebo aj veku. Kultúrnosť je ľudská zduchovnenosť, spiritualita. Vláda ducha nad

⁴⁴ Pravdepodobne išlo o štúdiu, ktorú vydal s knihovníkom Múzea kráľovstva Českého v Prahe Adolfom Paterom: Příspěvky k životopisu J. A. Komenského In: Časopis musea království českého, 65, 1891, s. 56-66

⁴⁵ List Š. Koreňa J. Kvačalovi z 6. septembra 1891, s. 1.

⁴⁶ List Š. Koreňa J. Kvačalovi z 30. decembra 1887, s. 1. Podobne o rok neskôr Kvačalovi píše: „Miloval som Vás, čo zriedka nadaného a pilného žiaka; ctím si Vás čo muža základne učeného a pravdu nezvratne milujúceho hodného to pokrevníka Michala Gondry, a tak je mi priazen Vaša veľmi vzácna a bude až do posledného dychu. List Š. Koreňa J. Kvačalovi z 31. decembra 1888, s. 1. Podobne o dva roky píše: „Tak nadaného, pilného, verného a oddaného žiaka aký ste Vy bol, som ja za mojho polstoročného učbárovania nemal.“ List Š. Koreňa J. Kvačalovi z 31. decembra 1890, s. 1.

hmotou, nad telesnosťou. Hierarchické smerovanie celého človeka nahor, k duchu. Nekultúrnosť je pudovosť, neovládaná vášnivnosť, každá forma násilia“.⁴⁷

Pravdivá, autentická esencia kultúrnosti učiteľa Štefana Koreňa je zrejmá z príkladu jeho vlastného života. Jednoduchého, bez pátosu a hrdinských činov. Života, ktorý ale nezabúda klásť otázky. Odpovede na otázky sú raz priame a jednoduché, inokedy zložité, ťažké a boľavé. A niektoré otázky zostali nezodpovedané. Možno práve absencia odpovedí bola iskrou dlhodobej rezonancie, pozitívne determinujúcej názory, myšlienky a postoje jeho žiakov.

Ing. Ľubica Vašková, CSc.

Chemickotechnologická fakulta SVŠT, Doplnujúce pedagogické štúdium 1984
Kandidatúra v odbore Teória vyučovania odborných technických predmetov 1997
Pracovisko: Inštitút celoživotného vzdelávania STU Bratislava
Odbzaujmy: učiteľ - jeho profesionálne a ľudské zázemie

PhDr. et ThMgr. Libor Bernát, CSc.

Je absolventom Filozofickej fakulty MU v Brne, odbor história, filozofia, ETF UK v Prahe – teológia. Kandidatúru absolvoval na Filozofickej fakulte UK v Prahe. Pôsobí ako výskumný pracovník na Ústave inžinierskej pedagogiky a humanitných vied Materiálovotechnologickej fakulty STU v Trnave. Zaoberá sa dejinami školstva v 16. a 17. storočí, osobnosťou J. Kvačalu.

Kontakt:

Ústav inžinierskej pedagogiky a humanitných vied MTF STU Trnava
Paulínska 16, 917 24 Trnava
libor.bernat@stuba.sk

⁴⁷ <http://www.litcentrum.sk/39940> [cit. 10. augusta 2012, 14.30 hod.]

Učiteľ a jeho čas v druhej polovici 19. storočia na príklade analýzy listu Ondreja Garaya Libor Bernát

V súčasnosti sa chápe čas ako nedostatkový “tovar” a medzi pedagógmi je vnímaný ako stresový faktor, kedy musí vykonať množstvo úloh v duchu hesla – “Včera bolo neskoro.” Vo francúzskej historiografii, resp. v škole Annales bola otázke času a jeho vnímania venovaná veľká pozornosť. V slovenčine vyšla pozoruhodná kniha profesora histórie v Tolouse a člena školy Annales Leduca *Historici a čas : koncepcie, otázky, diela* (Bratislava : Kalligram, 2005), ktorá nás inšpirovala k napísaniu tohto článku. V publikácii sa prejavila autorova erudovanosť a zameranie na výučbu učiteľov dejepisu.

Ako vnímal čas učiteľ elementárnej školy v druhej polovici 19. storočia? Pokúsime sa to analyzovať na základe listu učiteľa petrovackého učiteľa Ondreja Garaya jeho priateľovi Jánovi Kvačalovi z 12. marca 1883. Garay posielal list Kvačalovi do Lipska, kde v rokoch 1863-1865 študoval teológiu a filozofiu. Objavili sme len jeden list medzi Garayom a J. Kvačalom. Nachádza sa v knižnici Evanjelickej teologickej fakulty v Bratislave v neoznačenej krabici ako nezaraďený. Citáty z neho neprepisujeme presne podľa originálu.

Pred učiteľom po absolvovaní školy, skúšok a získaní pracovného miesta stála požiadavka ženby. Pokiaľ nechcel prejsť do iného zamestnania, alebo zvýšiť si kvalifikáciu na vyučovanie na strednej škole, príp. vykonať štátnice z niektorého predmetu, aby ho mohol vyučovať na strednej škole, tak už smeroval len k penzii. O. Garay napísal list Kvačalovi krátko po skončení školy, to znamená, že mal asi 23 rokov. Ponímanie času jedincom je vždy subjektívne. Slovenská spoločnosť v Bačskom Petrovaci bola špecifická konfesijným zložením – žili tu evanjelici augsburského vyznania slovenského pôvodu, pochádzajúci z rôznych kútov Uhorska, resp. terajšieho Slovenska.

Čas učiteľa mal asi štyri roviny: pracovnú, liturgickú, rodinnú a agrárnu. Pracovná rovina bola daná povinnosťami v škole, vyučovaním a prázdninami. Pracovná povinnosť, alebo ako píše O. Garay “dusenie školského prachu,” spočívala vo výučbe žiakov, opravovaní písomiek, príprave na výučbu, starosti o školu aj o budovu. Je pozoruhodné, že so slovným spojením “dusenie” – “hltanie” školského prachu sa stretávame už v 17., resp. 18. storočí v *Gymnaziológii*, pri kritike učiteľov, ktorí utekali zo školy, aby nemuseli “hltat’ školský prach”. Garay nepíše nič Kvačalovi o rozvrhu, ani počte hodín, ktoré učí, o svojich žiakoch. Predpokladal, že Kvačala, ako syn učiteľa, to pozná veľmi dobre.

Liturgickú rovinu určovali sviatky a povinnosti vyplývajúce pri pomáhaní evanjelickému farárovi pri obradoch. Napr. mal povinnosť ráno vykonávať modlitby a tu Garayovi prekážalo na služobnom byte: “..., že ďaleko musím stúpať v mojom týdni ráno do kostola na modlitby.” Učiteľia hrávali na organ a pomáhali farárom pri službách Božích, pri pohreboch, pri krstoch, atď. Ďalej cvičili s deťmi rôzne náboženské piesne, ale sami boli aj spevákmi v kostole. Za tieto činnosti dostávali aj odmeny. Podrobnejšie správy neuviedol.

Rodinná rovina bola daná povinnosťou si založiť rodinu, venovať sa svojej manželke a vychovávať vlastné deti. Učiteľia dostávali služobné byty a ako píše O. Garay: “Kvartiel máme pohodlný, pekný a dobrý...” Slobodní učiteľia sa na prvé miesto pôsobenia niekedy so sebou priviezli aj svojich rodičov. Garay žil so matkou. A ako dodáva “bolo (rozumej jej – L. B.) ťažko staré hniezdo opúšťať, že ako ona tam privykne a hľa, už privykla, tak, akoby 10 rokov tu bývala...” Popri kariére ďalším ohnivkom v živote učiteľa bolo založenie rodiny. Okrem toho, že to vyžadoval ich sociálny status, manželka ako “pomocnica” v domácnosti zohrávala aj ďalšiu významnú úlohu. S ňou malo prísť veno. A vo finančnom postavení učiteľov to nebola zanedbateľná položka. Aj preto bolo dôležité nájsť vhodnú partnerku. Garay o tom píše: “Zábava moja – známo Ti je – záleží z dusení školského

prachu, pri tom, ideme sa po poludní, keď je pekný deň s Gustom, Kapláňom¹ a Lužickým prechádzať zo slečnami na fíjalky...”

Hľadaniu vhodnej partnerky venovali Kvačalovi rovesníci pomerne veľkú pozornosť a dokonca si navzájom posielali správy, kto, kde a u koho bol na pytačkách, alebo hľadal výhodnú “partiu”. Práve pojem “partia” je frekventovaným slovom.

Aká dôležitá pre učiteľa, ale tiež zbor, bola svadba, prízvukuje slovami miestneho farára. “Vel. pán farár Mrva sa na veľkú noc snád’ bude už ženit, lebo veľmi spomína ohlášky a etc; Lužu² aj mňa každý deň nahovára aby sme sa ovrabčili, cieljac naveky na seba. Vždy opakuje: „nie je dobre človeku samému.“ Učiteľova rodina mala byť popri farárovej rodine vzorom pre ostatné rodiny v manželskom spolunažívaní a výchove detí. Je pozoruhodné, ako často sa venujú Kvačalovi rovesníci³ otázke manželstva, staršieho brata Karola nevynímajúc.

Poslednú - agrárnu - rovinu určovali jednak povinnosti vyplývajúce z prenájmu (alebo vlastníctva) pozemkov, záhrad, a jednak rytmu obyvateľstva, resp. žiakov, ktorí navštevovali školu. O svojich povinnostiach píše Garay skromne: “...chytáme sa teraz k sriadeniu zahradôk, kopeme, sadíme, krče obrezávame, mladé štepy sadíme atd.”

Už zostáva len jeden dôležitý čas – a to je voľný. O náplni voľného Garayovho času sa dozvedáme, len že si niekedy, keď je škaredé počasie, “zatarokujú”, tzn. že hrajú karty,⁴ a že sa angažoval v “čitateľskom spolku”. Hranie kariet a čitateľský spolok boli tiež miestom výmeny názorov, nadviazania a utuženia kontaktov.

Garay zostal učiteľom v Bački Petrovaci až do smrti v roku 1919. Jeho syn Ivan (* 1895) študoval v rokoch 1919-1921 na ČVUT v Prahe na vysokej škole strojníckej a elektrotechnickej (vysoká škola strojního a elektrotechnického inžinýrství). Je pochopiteľné, že ponímanie času u Ondreja Garaya sa postupne menilo, ako sa stával starším a ako sa menila spoločnosť okolo neho.

Kvačala v nasledujúcom roku začal učiť na evanjelickom lýceu v Bratislave, odkiaľ po šiestich rokoch odišiel do Jurjeva (Dopart) za profesora cirkevných dejín a neskôr sa stal uznávanou kapacitou predovšetkým ako komeniológ. Podstatne viac by sme sa dozvedeli o Ondrejovi Garayovi, jeho živote učiteľa a chápania času, z denníka, ktorý však žiaľ, nemáme k dispozícii.

¹ Kapláňom bol Miloslav Krčméry (15. 5. 1860 Hronsek – 4. 11. 1902 Vyšný Kubín – Jasenová), duchovný ev. cirkvi a. v., hudobný skladateľ a redaktor. Po absolvovaní ev. teologickej akadémie v Bratislave a univerzity v Lipsku v rokoch 1879-1882, bol ordinovaný a pôsobil ako kaplán v rokoch 1882-1883 v Badíne, v rokoch 1883-1884 v Aradáči a v Petrovaci, kde nahradil Karola Kvačalu. Potom sa vrátil na Slovensko a účinkoval v rokoch 1884-1887 v Hybiach, od roku 1889 v Mošovciach a od roku 1896 v Jasenovej.

² rozumej Lužak

³ O niekoľko mesiacov neskôr, 23. decembra, napísal list Jánovi Kvačalovi Lužak, ktorý doslova píše: „nemám ženy len som sám“. List sa nachádza na EBF v Bratislave v neoznačenej krabici, neskatalogizovaný.

⁴ Lužák v zmienenom liste opisuje podobne príchod nového kaplána a venuje väčšiu pozornosť tarokám. „Nádeje naše nás nezklamali, lebo hneď druhý deň sme ho zapriahli do tároku, čo čoho sa on ďakovať bohu rozumie“ (s. 2).

Spomienky Antona Štefánka na prínos českých učiteľov pre slovenské školstvo po roku 1918.

Igor Marks

Anotácia: Príspevok prináša osobné spomienky a pohľad Antona Štefánka, ako jedného z priamych účastníkov, politikov a tvorcov školskej politiky po roku 1918, na problematiku pôsobenia českých profesorov a učiteľov na Slovensku v prvých rokoch po vzniku Československej republiky (ďalej ČSR). Nesnaží sa spracovať problematiku príchodu českých učiteľov v komplexnej podobe, snaží sa pozrieť na danú problematiku z ľudského hľadiska. Zároveň pripomína tvorivý a osobnostný odkaz Antona Štefánka, ďalej prispieva k poznávaniu jeho osobnosti i diela u nás a tiež ide o ďalšie kompletizovanie prameňov, bez ktorých je jeho dielo neúplné a torzovité.¹

Kľúčové slová: českí učitelia, nedostatok učiteľov, slovenské školstvo

Anton Štefánek (1877-1964) svojou vedeckou tvorbou, najmä v oblasti sociológie a pedagogickou činnosťou na Univerzite Komenského patril medzi najvýraznejšie osobnosti kultúrneho života prvej polovice 20. storočia. Zároveň stál v pozadí viacerých historických, spoločensko-politických, vedeckých a kultúrnych dejov v období medzivojnovnej ČSR.² V jej prvých rokoch mal na starosti školské otázky na Slovensku, neskôr aj v celej republike. Je potrebné si uvedomiť, že Štefánek bol vtedy v prvom rade politik, konkrétnejšie školský politik, ktorý sa snažil vychádzať z vtedajších moderných pedagogických názorov. Jeho hlavnou úlohou sa stalo vybudovanie slovenského školstva na nových základoch, resp. zreorganizovanie školského systému. Išlo najmä o organizačne a administratívne náročnú prácu. Štefánkova dlhoročná orientácia v školských problémoch bola v roku 1929 korunovaná jeho menovaním za celoštátneho ministra školstva a národnej osvety.³

Dostať slovenský národ z katastrofálneho stavu v školstve, v akom sa nachádzalo v roku 1918, bolo možné len urýchlenným vybudovaním slovenského školstva. Keďže školstvo na území Slovenska potrebovalo predovšetkým slovenských učiteľov, profesorov, riaditeľov, inšpektorov atď., bolo jasné, že počet slovenského učiteľstva bude nedostatočný. Situácia teda donútila vtedajšieho ministra s plnou mocou pre správu Slovenska Vavra Šrobára spolu so Štefánkom, ako vedúcim predstaviteľom Školského referátu Ministerstva školstva a národnej osvety v Bratislave, požiadať o pomoc českú stranu. Štefánek si na to spomínal: „*Narýchlo som si pripomenul hlavné zásady každej školskej politiky a pedagogiky: škola pozostáva zo žiakov a učiteľov. Žiakov bolo nadostač, ale slovenských učiteľov temer vôbec nebolo. Mal*

¹ Podstatné biografické údaje o Antonovi Štefánkovi nájdete v časopise "Sociológia". Menovaný časopis venoval v roku 1994 celé dvojčíslo (č. 1-2) osobnosti A. Štefánka. Čitateľ tu nájde Štefánkove dovtedy nepublikované práce, ako aj odkazy na autorov, ktorí sa venovali jeho osobnosti ako významnej postave sociologickej vedy. Pozri aj WINCLAVSKI, W. 1991. *Lud, národ, sociologia*. Toruň. 263s. Výber z textu bol uverejnený v Časopise "Sociológia" č. 3/1991; MARKS, I. 2007. *Osobnosť Antona Štefánka v kontexte zrodu a vývinu moderného slovenského školstva po vzniku Československej republiky. Dizertačná práca*. Školiteľ J. Pšenák. Bratislava: Katedra pedagogiky Filozofickej fakulty Univerzity Komenského. 168s.

² Štefánek Anton (1877-1964) - v roku 1918 člen Dočasnej vlády pre Slovensko, dlhoročný poslanec a neskôr senátor Národného zhromaždenia. Ťažiskom jeho vedeckej tvorby bola sociológia národa a nacionalizmu. Skúmal rozličné sociologické koncepcie národa. Zamerail sa však aj na výskum života dedinského roľníka a na vzťah mesta a dediny. Charakterizoval pôvod, vývoj a sociálnu funkciu slovenskej inteligencie, jej postavenie na dedine, typológiu slovenského národovedstva i odrodilstva. Bol prvým slovenským univerzitným profesorom sociológie (od roku 1937) atď.

³ Okrem iného to bolo vynútené aj politickými okolnosťami. Predchádzajúci minister školstva, Milan Hodža, bol obvinený z korupcie. Štefánek pôsobil vo funkcii ministra školstva a národnej osvety v období február – december 1929.

som preto len dve cesty otvorené, buď ponechať staré učiteľstvo na svojich miestach a dať im čas a možnosti, aby sa naučili slovenčine a národnému (demokratickému) nadšeniu⁴, alebo vymeniť ich českými učiteľmi. Rozhodol som sa pre druhú možnosť.“⁵ Podľa Šrobára, ako aj Štefánek, nebolo možné dôverovať „maďarským a zmaďarčeným jednotlivcom... pretože sú hlboko zakotvení do maďarského nacionalizmu“. Mladý štát si nemohol dovoliť ponechať výchovu v rukách neloajálnych pedagógov, ktorí neovládali slovenčinu.⁶ Nerozhodovala len znalosť slovenského jazyka, ale aj určité „československé a slovanské“ povedomie. Po rokoch Štefánek dodáva: „Mnohí českí učitelia a profesori mohli mať svoje slabiny, väčšie či menšie hriechy na svedomí, ale maďarónom, nemohol byť žiaden.“⁷

Prvá veľká vlna viac ako 250 českých profesorov prišla na Slovensko v roku 1919.⁸ Udialo sa tak po výzve ministra s plnou mocou pre správu Slovenska V. Šrobára.⁹ Štefánek v rozprave o správe rozpočtového výboru o štátnom rozpočte ČSR pre rok 1919 vyzdvihuje českú pomoc: „Českí učitelia, ktorí sa tak znamenite osvedčili a ich činnosť a vliv je už cítiť všade, kam prišli. Len tolko podotýkam, že behom 7 mesiacov sme zorganizovali a dobrými českými profesory a učiteľmi[*sic*] zaplnili asi 70 stredných, odborných a meštianskych škôl, ďalej sme usadili niekoľko sto učiteľov českých na obecných školách...“¹⁰

Národne orientovaní politici prevažne katolíckeho vierovyznania sa veľmi obávali českého voľnomyšlienkárstva,¹¹ a preto pomoc českých pedagógov a úradníkov považovali za nutné zlo, kým Slovensko nebude mať dostatočný počet vlastnej inteligencie. Českí pedagógovia to nemali po príchode na Slovensko ľahké. Na jednej strane na nich s nenávisťou hľadela maďarská a promaďarsky orientovaná inteligencia¹² a na druhej s nedôverou spomínaní národne orientovaní politici.

Napriek snahe českých učiteľov a profesorov vžiť sa do nových pomerov sa im to nie vždy darilo. Jedným z najčastejších nedostatkov, ktoré im vyčítali slovenskí národovci, bolo prílišné používanie češtiny na slovenských školách. Školský referát v Bratislave si uvedomoval závažnosť tejto otázky a preto ich nabádal, aby češtinu používali v čo možno najmenšej miere, v žiadnom prípade v nižších ročníkoch. Podobné postupy presadzoval Školský referát aj pri učebniciach. České učebnice sa mali používať len vtedy, ak nebol vydaný slovenský ekvivalent. Štefánek na to spomína: „Popri personálnej otázke nám

⁴ Takýto názor zastávali hlavne predstavitelia Ľudovej strany, príp. „národovci“ z Martina. In Slovenský národný archív v Bratislave (ďalej len SNA), fond Anton Štefánek 1900-1960, krabica (kr.) 15, inventárne číslo (inv. č.) 684. Stredné školy na Slovensku.)

⁵ SNA, fond Anton Štefánek 1900-1960, kr. 15, inv. č. 688. Školstvo na Slovensku.

⁶ MATULA, P. 1988. Československý jazyk na slovenských stredných školách. Českí stredoškolskí profesori a jazyková otázka v období I.ČSR. In *Slovanský prehľad*, roč. 84, č. 1, s. 47-48.

⁷ SNA, fond Anton Štefánek 1900-1960, kr. 13, inv. č. 667. Počiatky novodobého školstva na Slovensku.

⁸ O prínose a význame českých učiteľov, profesorov, inšpektorov, pracovníkov Školského referátu, Osvetového Zväzu pre slovenské školstvo, nielen pre pre ľudové a meštianske školy, ale aj odborné školy, oblasť osvety pozri napr. SCHUBERT, J. 1990. Českí učitelia a slovenské školstvo v r. 1919-1939. In *Československé školství, učitelstvo a T. G. Masaryk. Sborník přednášek z kolokvia*. Přerov: Okresní vlastnědné muzeum J. A. Komenského v Přerove, s. 72-78.

⁹ Začiatkom roku 1922 sa ich počet na samotných stredných školách (bez učiteľských ústavov) pohyboval okolo čísla 300, zatiaľ čo slovenských stredoškolských profesorov bolo v tom čase na Slovensku 120-130. V školskom roku 1922/1923 to už bolo viac ako 350 českých a 170 slovenských profesorov. In MATULA, P. Existénčné podmienky českých a slovenských stredoškolských profesorov na Slovensku v rokoch 1918-1938. Dostupné na internete: <<http://www.saske.sk/cas/3-98/studia2.html>> Cit. [2004-03-22]. Autor čerpá údaje z: Věstník Ministerstva školství a národní osvěty, 1919. Ďalej Sborník Spolku profesorov Slovákov, 1922 a z diela SETON-WATSON, R. W. 1924. Nové Slovensko. Praha.

¹⁰ Dostupné na internete: <<http://www.psp.cz/eknih/1918ns/ps/stenprot/059schuz/s059002.htm>> Cit. [2006-04-10].

¹¹ SNA, fond Anton Štefánek 1900-1960, kr. 15, inv. č. 686. Školská úvaha poprevratová.

¹² SNA, fond Anton Štefánek 1900-1960, kr. 13, inv. č. 664. Meštianske školy na Slovensku.

najväčšie starosti robil nedostatok učebníc. Nemali sme mimo katechizmov, modlitebných knížiek a čítaniek starého vydania, vlastne ani pre ľudové školy dostatočného a novým pomerom primeraného počtu učebníc. O stredných, odborných a vysokých školách ani nehovorím.“¹³

Vzťah slovenských národovcov k českým pedagógom a češtine dokazujú aj iné spomienky A. Štefánka, ktorý uvádza, že na jeho cestách po Slovensku roku 1919 ho Jozef Škultéty¹⁴ ostro napadol za to, že čechizáciu martinského gymnázia považuje za urážku slovenského jazyka a smrteľné nebezpečenstvo pre slovenský jazyk.¹⁵ Na mnohých ďalších miestach si Štefánek vypočul názory, že poslovenčenie určitých „dobromyseľných Maďarov a maďarónov“, hoci aj nedokonalé, je menej nebezpečné, než počesťovanie mládeže a „národne uvedomelého“ ľudu na dedinách.¹⁶

Kritika českých profesorov zachádzala niekedy tak ďaleko, že používanie češtiny sa označovalo za hlavnú príčinu zlého prospechu slovenských študentov. Podľa kritikov deti češtiny nerozumeli a vyučovanie slovenčiny bolo tiež úbohé. Tomu sa českí profesori spolu so Štefánkom bránili. Štefánek priznáva, že žiakom išlo spočiatku učenie ťažko. Väčšina z nich bola zvyknutá rozmýšľať na vyučovacích hodinách po maďarsky a len o obyčajných veciach uvažovať po slovensky. Ďalej sa ich ťažkosti zväčšovali aj spomínaným nedostatkom učebníc. Lenže učebné metódy, ktoré sem priniesli českí pedagógovia, nútili k premýšľaniu, k usudzovaniu, pravidelnej práci a osobnej zodpovednosti za vykonanú prácu. Toto považoval Štefánek za hlavnú príčinu zlého prospeievania: „*Je to celkom vysvetliteľné, že žiaci, pre ktorých boli tieto veci novinkou a to neprijemnou a ktorí sa domnievali, že vedia dobre po slovensky, ako rodení Slováci, obracali svoju nepriazeň, ba i hnev na českých učiteľov, ktorí ich učili a ktorým niekedy nerozumeli len preto (ako si mysleli), že tí nevedeli dobre po slovensky, a proti českým knihám, z ktorých sa malo učiť a ktorým tiež neporozumeli. To bol ich dôvod, ale príčina viazla nie v jazyku, ale v obsahu kníh, ktoré pohodlnému a duševnej práci nezvyklému duchu žiakovmu pôsobil nemalé ťažkosti.*“¹⁷ Napriek týmto Štefánkovým výčitkám na adresu slovenských študentov im veril a dúfal, že tieto počiatočné ťažkosti prekonajú, lebo „*slovenskí študenti sú vo všeobecnosti nadaní a dobrého ducha; iba trpezlivou snahou, rozumnou metódou v práci a niekedy väčšou pohyblivosťou telesnou, duševnou, dochvilnosť, presnosť a poriadkumilovnosť je potreba u nich podporovať.*“¹⁸ Z uvedených výrokov môžeme usúdiť, že Štefánek stál pri českých pedagógoch a nebál sa obrátiť kritiku aj proti slovenskému národu.

Priznáva však, že všetku vinu nemožno zvalovať len na žiakov. Podľa neho veľa záležalo aj na učiteľovi. „*A tu musíme priznať, že neboli všetci učitelia prvotriedni, ktorí šli na Slovensko, ako tiež neboli to len ideálne pohnútky u všetkých, ktoré ich sem priviedli. Vedľa idealistov prišli sem i karieristi, ľudia dosiaľ nehotoví, ktorí hľadali iba peňažný zisk, lebo ktorí sa hľadali zachrániť „na poslednej stanici“, vedľa učiteľov výborných i učitelia prostrední, ba aj slabí.*“¹⁹ Celkovo však Štefánek konštatuje, že správanie sa českých profesorov bolo na oveľa vyššej úrovni ako bývalých maďarských. Väčšina z nich

¹³ SNA, fond Anton Štefánek 1900-1960, kr. 15, inv. č. 687. Školský referát.

¹⁴ Škultéty Jozef (1853-1948) – prozaik, literárny historik, jazykovedec, publicista, redaktor, správca Matice slovenskej, predstaviteľ martinského vedenia SNS, stúpenec a obhajca svojbytnosti slovenského národa. Vo vnútornej slovenskej politike po roku 1918 odmietal čechoslovakistickú teóriu o jednotnom československom národe.

¹⁵ SNA, fond Anton Štefánek 1900-1960, kr. 13, inv. č. 667. Počiatky novodobého školstva na Slovensku.

¹⁶ Tamtiež.

¹⁷ SNA, fond Anton Štefánek 1900-1960, kr. 15, inv. č. 691. Učiteľské ústavy 1919/1920.

¹⁸ Tamtiež.

¹⁹ Tamtiež.

pristupovala k žiakom demokraticky a prívetivo, čím si postupne získavali ich priazeň a dôveru.²⁰

Po rokoch Štefánek uvádza, že istú vec mnoho českých profesorov nepochopilo, a to dôležitosť taktného prístupu k náboženskému cíteniu žiakov a obyvateľstva vôbec. Väčšina Čechov pocítovala ku katolíckemu náboženstvu veľký odpor, keďže si ho stotožňovala s nenávidenou habsburskou monarchiou. Ich náboženské cítenie bolo oveľa vlažnejšie a svoju národnú históriu spájali s tradíciou husitstva, neprijateľného pre slovenské obyvateľstvo.²¹ Štefánkovi, muselo byť jasné, že svojím spôsobom ohrozovanie katolíckej viery nemôže pozitívne vplývať na obyvateľstvo.

Ak sa niektorí českí pedagógovia dopustili prehmatov a hrubých priestupkov, Štefánek v každom prípade zakročil s veľkou prísnosťou²². To u neho Šrobár oceňoval, no na druhej strane to slovenským národovcom a príslušníkom katolíckej ľudovej strany nestačilo.

Štefánek priznáva isté problémy, ktoré sa objavili po príchode českých profesorov na Slovensko, je nutné poukázať na klady spojené s ich príchodom, a to nielen z hľadiska nedostatku slovenských pedagógov, ale aj prínosu nových podnetných prvkov do školského systému a verejného života vôbec. Ich prínos, hlavne pre oblasť osvety a mimoškolských voľnočasových aktivít, si Štefánek uvedomoval.

Okrem už spomínaných zmien spôsobu vyučovania a prístupu k žiakom českí profesori vyvíjali značné úsilie v oblasti doplnkových školských aktivít, ktoré nemalou mierou pozitívne ovplyvňovali duševný a fyzický rast slovenskej mládeže.

Oblúbenými boli školské exkurzie, na ktorých spoznávali historické pamiatky viažuce sa k dejinám oboch národov. Mladších žiakov profesori sprevádzali najmä na poučné vychádzky do prírody. Niektoré výlety mali čisto turistickú náplň. Nezaujímali miestnych obyvateľov o turistiku ich značne udivoval a viedol k organizovaniu rôznych peších túr pre študentov.

Rozvíjaniu literárno-dramatických schopností žiakov napomáhali početné školské divadelné predstavenia, ktoré sa uskutočňovali pri rôznych slávnostiach. Českí profesori mali v mnohých prípadoch veľkú zásluhu na zakladaní knižníc.

Čo sa týka športovej činnosti, tú rozvíjali českí profesori najmä v telovýchovných združeniach „Sokol“ či v robotníckych telovýchovných jednotách.

O kritike tejto zásluhnej činnosti, ktorá vyznievala niekedy až groteskne si poznamenal: *„Českí učitelia „vyskakujú“ vraj a nahýbajú svoje telá po „sokolskom“ spôsobe docela nemóresne dole hlavou. Účinkujú v spevokoloch, v ochotníckych divadlách, prednášajú, učia ľudí čítať, rátať, písať. Skrátka chovajú sa ako „komedianti“. Avšak práve toto ľudovýchovné účinkovanie aj mimo školy získava pracujúci ľud a paralyzuje podkopnú činnosť proradných elementov ľudáckych a iredentu.“*²³

Okrem toho, že pomocou českých učiteľských a profesorských síl sa na Slovensku po vzniku 1. ČSR podarilo odstrániť citelný nedostatok učiteľov, prostredníctvom nich sa na Slovensko dostávali z Čiech i reformné pedagogické myšlienky. Okrem českých učiteľov pôsobili na Slovensku aj viacerí českí riaditelia škôl (meštianskych, stredných, učiteľských ústavov), školskí inšpektori, najmä tí, teoreticky výborne pripravení, boli propagátormi a nositeľmi reformného pedagogického ducha v slovenských podmienkach. Podnietili tak, aj

²⁰ Tamtiež.

²¹ ŠTEFÁNEK, A. 1945. Základy sociografie Slovenska. (*Slovenská vlastiveda III*). Bratislava: Slovenská academia vied a umení, s. 295-296. Pozri aj SNA, fond Anton Štefánek 1900-1960, kr. 15, inv. č. 693. Vývoj školský a ľudovýchovný na Slovensku.

²² „Koľko učiteľov a profesorov som poslal naspäť do Čiech, koľkých som takrečeno šupom vyhnal pre hlúpe reči, alkoholické a iné hriechy, nejdem menom, ani číselne udávať.“ In SNA, fond Anton Štefánek 1900-1960, kr. 15, inv. č. 687. Školský referát.

²³ SNA, fond Anton Štefánek 1900-1960, kr. 13, inv. č. 664. Meštianske školy na Slovensku.

keď s určitým časovým oneskorením, rozvoj reformného pedagogického hnutia na našich školách. Takto sa na Slovensku začali učitelia oboznamovať s novými náhľadmi na otázky výchovy a vzdelávania a rýchlo rástol záujem o uskutočňovanie reformných myšlienok v slovenskej školskej praxi. Napriek značným finančným ťažkostiam a zlému materiálnemu vybaveniu slovenských škôl prejavila slovenská učiteľská obec v spolupráci s českými učiteľmi vôľu vytvárať cestu reformným ideám a tak prispieť k budovaniu školstva na nových základoch.²⁴

Záverom môžeme konštatovať, že celkový prínos českých profesorov, o príchod ktorých sa v prvom rade zaslúžil samotný Štefánek, svojím významom zatienuje všetky nedostatky, ktoré sa vyskytli pri ich pôsobení. Štefánkovi sa aj s výdatnou pomocou českých pedagógov²⁵, podarilo pozdvihnúť slovenské školstvo za krátky čas na úroveň moderného školstva.

Igor Marks (* 1977) študoval na FiF UK v Bratislave pedagogiku a históriu (1999 – 2004). V roku 2008 na uvedenej univerzite získal titul PhD. vo vednom odbore pedagogika. V rokoch 2007-2011 pôsobil na UK, na Filozofickej fakulte, ako aj na Pedagogickej fakulte. V centre jeho bádateľských aktivít sú dejiny školstva, konkrétne osobnosť Antona Štefánka a medzivojnové školstvo v ČSR. V roku 2011 krátko pôsobil v Metodicko-pedagogickom centre v Bratislave.

Mgr. Igor Marks, PhD.
Most pri Bratislave 610
900 46
igi.marks@gmail.com

²⁴ O reformnom dianí na Slovensku v 20. a 30. rokoch 20. storočia, o prínose a zásluhách F. Musila, V. Stuchlíka a iných, o význame pokusnej školy v Malackách, trnavskom pedagogickom seminári, časopise Naša škola, o reformných snahách na východnom Slovensku atď. pozri napr. LUKÁČ, E. 2000. *Reformné pedagogické hnutie v ČSR – zdroj inšpirácií pre súčasnú školu*. Prešov: Metodické centrum Prešov, 80 s.; KOVÁČIKOVÁ, D. 1997. Reformné pedagogické hnutie na Slovensku v 30. rokoch 20. storočia. In *Pedagogická revue*, roč. 49, č. 7-8, s. 377-383.

²⁵ Považoval ich „za pravých pionierov kultúry a československej vzdelanosti“. In Dostupné na internete: <http://www.psp.cz/eknih/1918ns/ps/stenprot/059schuz/s0590002.htm> Cit. [2006-04-10].

Študenti zo Slovenska na Vysokej škole strojníckeho a elektrotechnického inžinierstva ČVUT v Prahe v rokoch 1918-1928

Libor Bernát

České vysoké učení technické v Prahe vzniklo výnosom Ministerstva školstva a národnej osvety Československej republiky z 1. septembra 1920. Predchodkyňou ČVUT bolo Cisárske a kráľovské české vysoké učenie technické. ČVUT malo sedem fakúlt:

- A) vysoká škola inžinierskeho stavitel'stva (s dvomi smermi konštruktívnym a dopravným, a vodohospodárskym a kultúrnym);
- B) vysoká škola architektúry a pozemného stavitel'stva;
- C) vysoká škola strojníckeho a elektrotechnického inžinierstva;
- D) vysoká škola chemicko-technologického inžinierstva;
- E) vysoká škola poľnohospodárskeho a lesného inžinierstva;
- F) vysoká škola špeciálnych náuk (oddelenie zememeračského inžinierstva, pre poistnú techniku, kandidátov na učiteľ'stvo na stredných školách a všeobecné oddelenie);
- G) vysoká škola obchodná.

Písmená, pod ktorými sme vysoké školy¹ uvádzali, sú oficiálne vedené v programoch ČVUT. Dňa 17. novembra 1939 z rozhodnutia ríšskeho protektora Konstantina von Neuratha boli české vysoké školy zatvorené. Na Vysokej škole strojníckeho a elektrotechnického inžinierstva na začiatku 20. rokov prednášalo 19 riadnych a traja mimoriadni profesori. Väčšinu obdobia tu pôsobila generácia, ktorá začínala v čase najväčšieho rozkvetu českého strojárstva a vo včasnom období rozvoja elektrotechniky. Pôsobili tu napr. profesori Karel Spála (pružnosť a pevnosť, teória a stavba častí piestových strojov), Ludvík Šimek (konštruktér), Václav Krouza (všeobecné strojnictvo) a iní. Študentov vzdelávali poprední odborníci a prednášali tu aj profesori ako Alexej Lomšakov (parné generátory), Alexander van der Vliet (aeronautika), atď.²

V našom príspevku sa sústreďíme na študentov slovenskej národnosti, alebo pochádzajúcich zo Slovenska, či bývajúcich v rokoch 1918-1928 na území Slovenska.³ Je to perióda desiatich rokov, kedy sa stabilizovalo aj ČVUT. Rok 1928 je medzníkom tým, že Ministerstvo školstva a národnej osvety pristúpilo na návrh profesorského zboru, kedy sa sprísnila podmienky pre zápis do 2. ročníka. Tým sa snažili dosiahnuť skvalitnenie výučby a vysporiadať sa s návalom poslucháčov, predovšetkým cudzincov, ktorí nie vždy zvládali nároky na štúdium na vysokej škole. V roku 1928 sa vážne diskutovalo aj nad stanovením numerus clausus, k čomu však nedošlo. Na Slovensku bolo 1. júla 1928 definitívne zrušené župné zriadenie⁴ a do platnosti vstúpilo krajinské zriadenie. Preto evidujeme študentov ešte podľa žúp.

Najskôr zistíme celkový počet študentov, sústreďíme sa na miesto narodenia a trvalého pobytu, potom sa budeme venovať národnostnej, náboženskej a sociálnej skladbe, čiastočne i otázke štipendií. Ďalej budeme analyzovať, z akého druhu strednej školy, príp. z ktorej vysokej školy prišli na ČVUT do Prahy, ktorý smer navštevovali, do ktorého ročníka nastúpili, ako dlho študovali, koľkí, s akým výsledkom a v ktorom veku dosiahli 1. a 2. štátnu skúšku.

¹ V texte používame pojem vysoká škola, nie fakulta podľa dobovej terminológie.

² *Česká technika. Czech technical university*. Praha : ČVUT 2004, s. 142-144

³ Kvôli zjednodušeniu budeme pod pracovným pojmom „študenti zo Slovenska“ rozumieť študentov slovenskej národnosti, študentov narodených alebo bývajúcich na území Slovenska.

⁴ Po provizóriu 1918-1922 bolo územia Slovenska 1. januára 1923 podľa zákona 126/1920 Sb. opäť zreorganizované, pôvodné župy zanikli a vzniklo šesť nových žúp, neoficiálne nazývaných veľžupy. V texte používame pojem „župa“.

Vydeme zo zápisov v matrikách „nacionálie“ Vysokej školy strojárskeho a elektrotechnického inžinierstva, ktoré sa nachádzajú v archíve ČVUT v Prahe. Pre školské roky 1918/1920 boli matriky spoločné pre celú univerzitu. Od školského roku 1921/1922 sa viedli matriky pre každú vysokú školu samostatne. Pre každý rok sa viedli tri až šesť matrik formátu A3. Matričný formulár obsahuje nacionálie: meno a priezvisko, miesto, krajinu a rok narodenia, vierovyznanie, národnosť, bydlisko, meno, zamestnanie a bydlisko otca, meno, zamestnanie a bydlisko poručníka, posledné štúdiá, zamestnanie, odvod k vojsku, príp. vojenské povinnosti a študijné úľavy.

Ďalšia časť nacionálií obsahuje predmety, meno vyučujúceho a kedy študent predmet absolvoval. Do tejto časti, niekedy pod ňu, bol umiestnený záznam pri opustení štúdia alebo absolvovaní 1. štátnej skúšky. Pod tabuľkou s „nacionálmi“ sa nachádzala niekedy pečiatka o zbavení povinnosti platiť školné. Podobné formuláre mali aj ostatné vysoké školy. V porovnaní s českou vysokou školou technickou v Brne musíme konštatovať, že brnianske formuláre boli precíznejšie vyplňané.

Predtlačенý formulár „nacionálií“ bol bielej farby, unikátne od roku 1928 zelenej farby. Študenti ho vypisovali ručne, čiernym, zriedkavejšie modrým a úplne výnimočne zeleným atramentom.⁵ Formuláre napísané na písacom stroji boli zriedkavé, zo skúmaných študentov ani jeden list nebol napísaný strojom.

Ďalej sme využili tiež zápisy z 1. a 2. štátnice, ktoré sú zviazané samostatne. Priezviská uvádzame podľa formy zápisov, pokiaľ sa vyskytovalo viac foriem, tak ich uvádzame v zátvorke. Krstné mená píšeme podľa formy uvedenej v *Matričnom slovníku*.⁶ Ak bol študent českého pôvodu, tak ponechávame krstné meno v českej forme.

V skúmanom období rokov 1918-1928 študovalo na Vysokej škole strojníckeho a elektrotechnického inžinierstva ČVUT Praha 150 študentov so vzťahom k Slovensku. V vzťahu k ženám stále pretrvávala predpojatosť spoločnosti. Transparentne to vyjadrujú slová nestora československých elektroenergetikov a spoluzakladateľa Elektrotechnického zväzu československého strojnictva Vladimíra Lista (1877-1971): „... bystrost a zejména logika, byla velmi řídka u žen.“⁷ Ženám bolo umožnené riadne štúdium až po roku 1919. Ale zo Slovenska tu neštudovala ani jedna žena

Tabuľka č. 1: Počty študenti zo Slovenska na Vysokej škole strojníckeho a elektrotechnického inžinierstva ČVUT v Prahe v rokoch 1918-1928

Školský rok	Počet študentov		
	vysokej školy	zo Slovenska	%
1918/1919	4409	4	0,1
1919/1920	6411	11	0,2
1920/1921	4680	28	0,6
1921/1922	5280	44	0,8
1922/1923	6100	47	0,8
1923/1924	5805	60	1
1924/1925	5962	80	1,3
1925/1926	5922	80	1,4
1926/1927	5495	87	1,6
1927/1928	5387	86	1,6

Zdroj:

⁵ Formuláre SVŠT boli písané na formulár tehlovej farby.

⁶ *Matričný slovník : pomôcka na zapisovanie údajov do cirkevných matrik*. 2. dopl. a revidované vydanie. Trnava : SSV, 1999.

⁷ LIST, V. *Paměti*. Ostrava : Pobočka Českého elektrotechnického svazu, 1992, s. 50.

Počty zapísaných študentov zo Slovenska mali v školských rokoch od roku 1918-1919 až do roku 1928 stúpajúcu tendenciu. Percentuálne študenti zo Slovenska tvorili maximálne 1,6 % zo všetkých študentov Vysokej školy strojníckeho a elektrotechnického inžinierstva ČVUT v Prahe v školských rokoch 1926/1927 a 1927/1928. Pozoruhodné je, že prvých päť sledovaných rokov 1918-1923 študovalo do 1 % a od roku 1923 počet študentov zo Slovenska prekročil hranicu 1 %. I to svedčí, v dobrom zmysle slova, o elite študentstva zo Slovenska, ktorá tu mohla študovať. Väčší počet študentov bol na ČVUT v Prahe z cudziny, z Ruska, Bulharska a bývalej Juhoslávie.

Nízky počet študentov štyria (t. j. asi 2,7 % zo všetkých študentov zo Slovenska a 0,1 % študujúcich v rokoch 1918-1928 na Vysokej škole strojníckeho a elektrotechnického inžinierstva ČVUT Praha – František Landa, Karol Staňo, Ján Vávra a Matej Žuffa) v prvom sledovanom školskom roku 1918/1919 bol daný vojnovými udalosťami – mobilizáciou, nestabilitou medzinárodnej scény po 1. svetovej vojne a samozrejme udalosťami na Slovensku. Mnohí zo študentov, ktorí odišli na front sa už z neho nevrátili, alebo pokračovali v štúdiu ako invalidi. Počet študentov narastal stabilizáciou pomerov, návratom a demobilizáciou vojakov. V školskom roku 1923/1924 prekročil počet 50 študentov, resp. až 60 (t. j. presne 40 %) študentov a v nasledujúcom roku už to bolo viac ako 80 študentov (t. j. 53,3 %). V posledných dvoch rokoch skúmaného obdobia navštevovalo 87 (t. j. presne 58 %), čo je najvyšší počet v medzivojnovom období, resp. v školskom roku 1928/1929 o jedného menej, t. j. 86 študentov (57,3 %). Po roku školskom roku 1928/1929 došlo už k poklesu poslucháčov zo Slovenska.

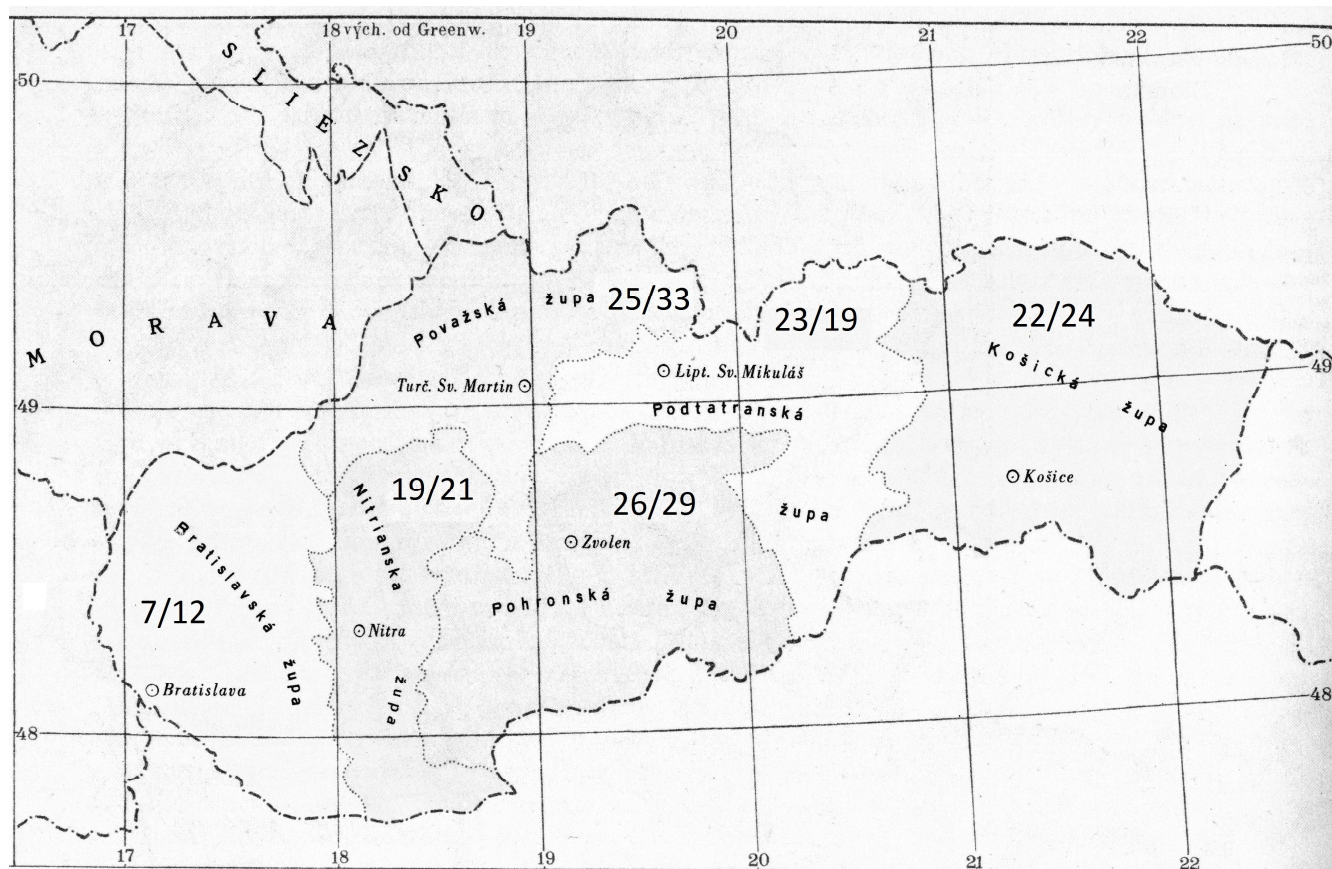
Až 26 študenti (t. j. asi 17,3 % zo všetkých študentov Vysokej školy strojníckeho a elektrotechnického inžinierstva ČVUT v Prahe zo Slovenska) sa narodili mimo územie Slovenska: šiesti v Čechách (t. j. presne 4 %, zo všetkých študentov - Jozef Balala, Jan Lev Kubalík, Erich Pissko, Ferdinand Rauchhammer, Josef Schmuck a Miroslav Tašner), po piatich v Maďarsku (t. j. asi 3,3 % zo všetkých študentov - Karol Bielik, Jozef Brezník, Jozef Fischer, Evžen Matej, Koloman Schwarz), v bývalej Juhoslávii (v Bački Petrovaci - Ivan Garay, Ondrej Križan, v Kisači Vladimir Langhoffer, v Červíči Alexander Urban, v Záhrebe Juraj Voda)⁸ a v Rumunsku (Ivan Gontko, Aladár Horvát, Fridrich Pollaczek, Ján Sak, Gejza Tóth). Dvaja študenti (t. j. asi 1,3 % zo všetkých študentov - Ján Kuzma vo Varšave a Vladimír Lacko v Chelme – Lubenské vojvodstvo) sa narodili v Poľsku a jeden (t. j. asi 0,7 % - Alexander Charkovský) na Ukrajine.⁹ V severnej Amerike sa narodili dvaja Slováci Jozef Karpil (Newmark, New Jersey v USA) a Jozef Martinkovič (Fort William, Ontário v Kanade).

124 študentov (t. j. asi 82,7 % zo všetkých študentov Vysokej školy strojníckeho a elektrotechnického inžinierstva ČVUT Praha zo Slovenska) malo rodisko na území Slovenska. Najviac 26 študentov (t. j. asi 17,3 %) pochádzalo z Pohronskej župy, 25 (t. j. asi 16,7 %) z Považskej župy, potom 23 študentov (t. j. 15,3 %) z Podtatranskej župy, a 22 študentov (t. j. 14,7 % zo všetkých študentov) z Košickej župy. Až 19 študenti (asi 12,7 %) sa narodili v Nitrianskej župe a siedmi študenti (t. j. asi 4,7 % - Július Bargár, Pavol Bartoš, Ferdinand Budínsky, Cyril Horváth, Hermann Kučera, Ernest Šišolák, Jozef Vymazal) pochádzali z Bratislavskej župy. Presnejšie sme nedokázali lokalizovať rodisko Samuela Steidlera z Gerčela.

⁸ Všetci, až na Urbana, uvádzali slovenskú národnosť.

⁹ Asi ide o Masur, Mosir, Mosur, Mosyr, Мосир v oblasti Volyne.

Mapa č. 1 Miesta rodiska a bydliska študentov zo Slovenska na Vysokej škole strojníckeho a elektrotechnického inžinierstva ČVUT v Prahe v rokoch 1918-1928¹⁰

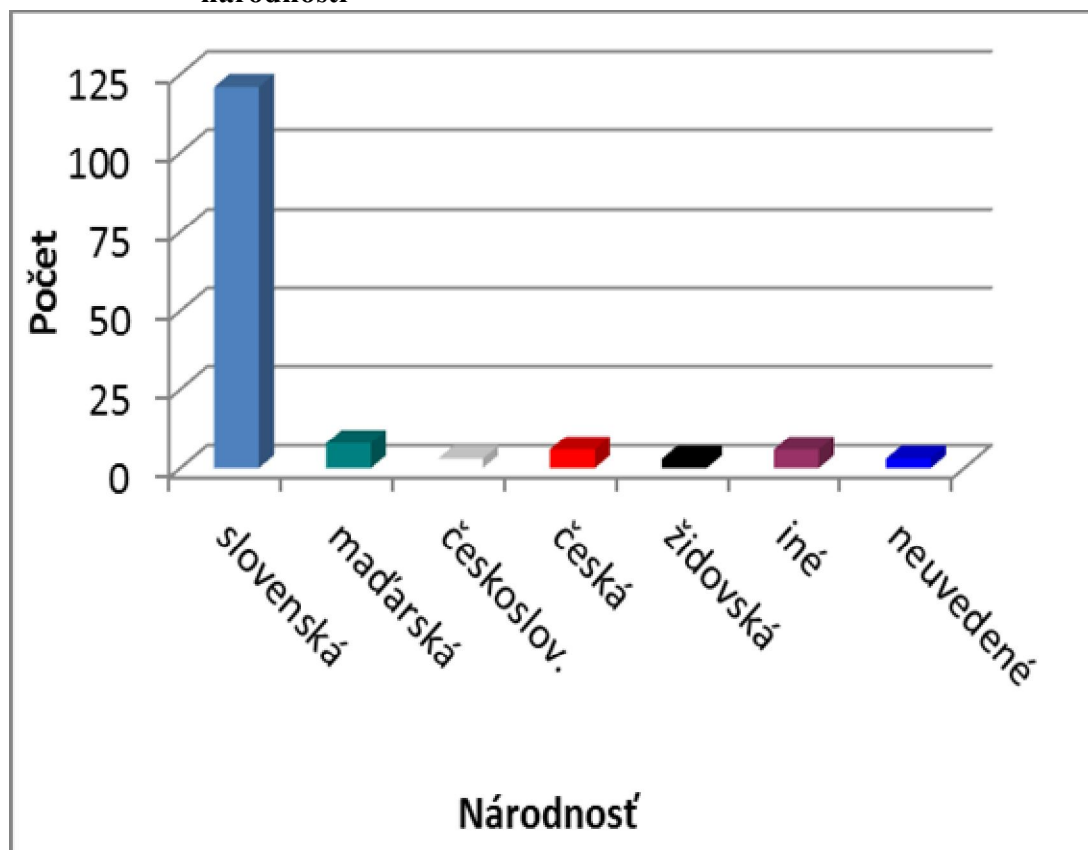

Podľa bydliska bola situácia trochu odlišná. Najviac študentov bývalo v Považskej župe (33 študentov, t. j. asi 21,3 % zo všetkých študentov Vysokej školy strojníckeho a elektrotechnického inžinierstva ČVUT v Prahe zo Slovenska), potom v Pohronskej župe (29 študentov, t. j. asi 19,3 % zo všetkých študentov) a v Košickej župe (24 študentov, t. j. asi 15,3 % zo všetkých študentov). Naopak najmenej bývalo v Bratislavskej župe (12 študentov, t. j. presne 8 % zo všetkých študentov – okrem piatich uvedených podľa rodiska ešte Vojtech Pavol Beblavý, Teodor Detrich, Peter Lehotzky, Imrich Potočný, Ján Sak, Juraj Voda, Karol Walo – F. Budínsky a H. Kučera už nebývali v Bratislavskej župe), v Podtatranskej (19 študentov, t. j. asi 12,7 % zo všetkých študentov) a v Nitrianskej župe (21 študentov, t. j. presne 14 % zo všetkých študentov). Štyria študenti (t. j. asi 2,7 %) bývali v inej krajine, v Maďarsku býval Jozef Fischer (Debrecín) a traja študenti v bývalej Juhoslávii (I. Garay, O. Križan a V. Langhoffer). Presnejšie sme nedokázali lokalizovať bydlisko troch študentov - Františka Landu z Novej Huti, S. Steidlera¹¹ z Gerčela a Gejzu Tótha z Begšomu. Bydlisko nemali uvedené traja študenti Ľudovít Kulák, Mikuláš Lipták a Ľudovít Ujházy)

¹⁰ Ako podklad sme použili prílohovú mapu z publikácie *Slovensko : dejiny*. (Ed. J. Tibenský) Bratislava : Obzor, 1971.

¹¹ Pokiaľ sme už uviedli krstné meno študenta, v ďalšom texte uvádzame len skratku krstného mena.

Graf č. 2: Študenti zo Slovenska na Vysokej škole strojníckeho a elektrotechnického inžinierstva ČVUT v Prahe zo Slovenska v rokoch 1918-1928 podľa národnosti

Pri uvádzaní národnosti vychádzame z posledného prihlásenia sa v nacionáliách. Z národnostného hľadiska dominovali Slováci 121 študentov (t. j. asi 80,7 % zo všetkých študentov Vysokej školy strojárskoho a elektrotechnického inžinierstva ČVUT v Prahe zo Slovenska), potom osem Maďarov (t. j. asi 5,3 % Vojtech Adamis, Karol Bartoš, Zoltán Greck, Karol Henzély, P. Lehotzky, Jozef Pinter, Ján Szilár Stark, Gejza Tóth, pričom Tóth uviedol národnosť „uhorskú“), šiesti Česi (t. j. asi 4,6 % F. Budínsky, Ján Lev Kubalík, F. Landa, J. Sak, Jozef Schmuck, Miroslav Tašner) a traja boli (t. j. presne 2 %) židovskej (Alexander Chakovský, F. Pollaczek, Otto Stramberger¹²) a československej národnosti (Tibor Fodor,¹³ Ernest Paumer, Imrich Potočný). Skupinu označenú ako inú národnosť tvoria: Štefan Adamkovič, Ladislav Maczko, Ján Sukovský¹⁴ - karpatoruská národnosť, Mikuláš Mervan¹⁵ a Andrej Čudáky, hlásiaci sa k rusínskej národnosti. Národnosť si nezapísali traja študenti - Ľ. Kudlák, M. Lipták a Ľ. Ujházy. Pretože sa nezachovali imatrikulačné listy, nevieme presne, ku ktorej národnosti sa hlásili.

Absencia študentov nemeckej národnosti neprekvapí, pretože navštevovali nemecké vysoké školy technické v Brne, Prahe, alebo v Rakúsku či v Nemecku.

¹² O. Stamberg neuvádzal národnosť v iných zápisoch.

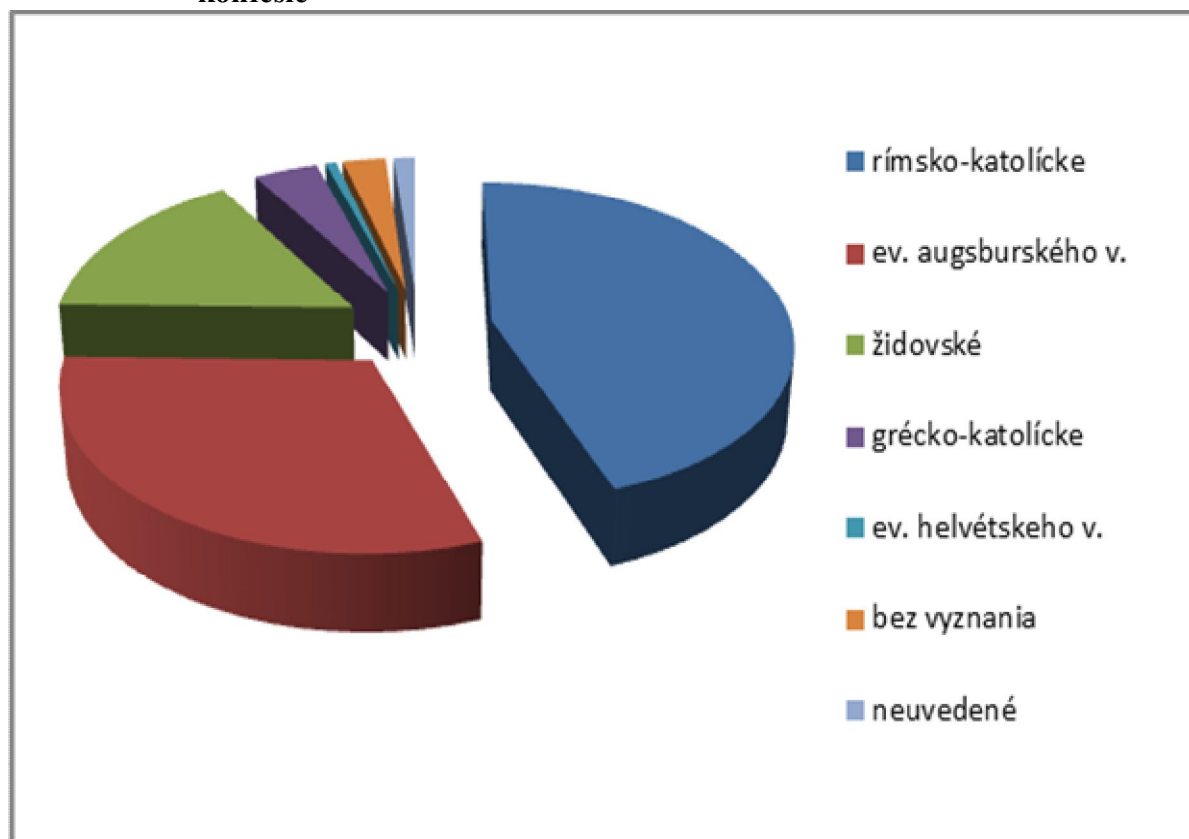
¹³ T. Fodor sa najskôr hlásil k slovenskej národnosti a v rokoch 1926-1928 k československej národnosti.

¹⁴ J. Sukovský sa hlásil tiež k ruskej národnosti.

¹⁵ M. Mervan v jednom roku má uvedenú národnosť rusínsku a v druhom ukrajinskú.

Zaujímavá je skladba študentov z konfesijného hľadiska. V zátvorke uvádzame označenia konfesií, ktoré použili matrikári.

Graf č. 3: Študenti zo Slovenska na Vysokej škole strojníckeho a elektrotechnického inžinierstva ČVUT v Prahe zo Slovenska v rokoch 1918-1928 podľa konfesie

Najviac študentov 67 (t. j. asi 44,7 % Vysokej školy strojníckeho a elektrotechnického inžinierstva ČVUT Praha zo Slovenska) sa hlásilo k rímsko-katolíckej viere (r. k., rím. kat.), potom 46 študentov (t. j. 30,7 %) k evanjelickej augsburského vyznania (aug. ev.), až 24 študentov (t. j. presne 16 %) k židovskej viere (izraelitskej, mosaickej, mojžíšovej). Pritom ani jeden zo študentov, hlásiaci sa k židovskej viere neuvádzal, či je členom ortodoxnej alebo neologickej vetvy. Ďalej boli šiesti študenti grécko-katolíckej viery (t. j. presne 4 %, Štefan Adamkovič, A. Čudáky, Ladislav Maczko, Eugen a Mikuláš Mervanovi, J. Sukovský), len jeden (G. Tóth) z evanjelickej cirkvi helvétskeho vyznania, štyria (t. j. 2,7 % Aladár Horvát, Eugen Pazmán,¹⁶ Koloman Rottenstein, M. Tašner) boli bez vyznania. Konfesiou sa nepodarilo zistiť len pri Ľ. Kudlákoví a M. Liptákovi. Nezaznamenali ju a podobne ako pri národnosti, nemáme k dispozícii imatrikulačné listy, preto nedokážeme presne určiť konfesiou, ku ktorej sa hlásili.

Ani jeden študent sa nehlásil k pravoslávii, k československej cirkvi, k unitárom, či niektorým iným protestantským konfesiám, ako sa s tým stretávame pri Čechoch. K pravoslávii a československej cirkvi sa hlásili študenti zo Slovenska až v 30. rokoch minulého storočia na Vysokej škole strojníckeho a elektrotechnického inžinierstva ČVUT

¹⁶ E. Pazmán sa najskôr hlásil k evanjelickej cirkvi augsburského vyznania a v roku 1920 uviedol do nacionálií, že je bez vyznania

Praha. Vyšší počet evanjelikov augsburského vyznania študujúcich na vysokej škole bol daný asi tým, ako ešte ukážeme, že pochádzali z intelektuálnych rodín – farárov a učiteľov. Millieu ich motivovalo k štúdiu. To je príklad Š. Daxnera, pochádzajúceho zo známeho buditeľského rodu, Vojtecha Pavla Beblavého, Ivana Miloša Kišša, atď., atď.

Pri evanjelikoch helvétskeho vyznania je počet nízky jednak množstvom obyvateľstva hlásiaceho sa k tomuto vyznaniu, ako i tým, že jeho obyvatelia boli maďarskej národnosti. Tí dali potom prednosť štúdiu techniky v Budapešti aj z jazykového aspektu. Nižší počet grécko-katolíkov z rodín kňazov bol daný menším počtom duchovných a tiež tým, že väčšinou pochádzali z chudobnejších rodín z východného Slovenska.

Ak dáme do súvislosti vierovyznanie a národnosť, tak grécko-katolíci sa hlásili k rusínskej (karpatoruskej) alebo ukrajinskej národnosti, evanjelik helvétskeho vyznania k maďarskej národnosti. Evanjelici augsburského vyznania sa všetci, s výnimkou troch študentov V. Adamisa, P. Lehotzkého, Zoltána Grecka (maďarská národnosť), hlásili k slovenskej národnosti.

Zo 67 rímsko-katolíkov boli 55 Slováci, piati Česi (F. Budinský, J. L. Kubalík, F. Landa, J. Sak, J. Schmuck) a štyri Maďari (K. Bartoš, Karol Henzély, Jozef Pinter, Alexander Urban) a traja sa hlásili k československej národnosti (T. Fodor, E. Paumer, I. Potočný)

Pozoruhodné je, že židovskú konfesiu 24 študentov tvorili 20 Slováci a traja študenti sa hlásil k národnosti židovskej (Alexander Charkovský, F. Pollaczek, O. Stramberg) a jeden (J. S. Stark) k maďarskej národnosti.

K stavu bez vyznania sa hlásili dvaja Slováci (Aladár Horvát, K. Rottenstein), jeden Čech (M. Tašner) a pri E. Ujházym sa nepodarilo zistiť národnosť.

Ďalšou otázkou je, z akého sociálneho prostredia pochádzali študenti. Sporadické zápisy neumožňujú komplexnejšiu analýzu. Uvádzanie zamestnaní rodičov sa v zápisoch zaznamenávalo rôzne. Najviac otcov bolo živnostníkov (remeselníkov), potom štátnych zamestnancov, učiteľov (stredoškolských profesorov), roľníkov (príp. maloroľníkov) a po štyroch lekárov a podnikateľov.

Z rodiny lekára Mikuláša Mervana z Košíc pochádzali jediní dvaja študenti – bratia E. a M. Obidvaja študovali strojnicky smer a skončili štúdiá v roku 1925. Mladší Eugen ako druhák a starší Mikuláš ako prvák, keď opakoval ročník.

Niektorí, ako napr. M. Žuffa, pochádzali z podnikateľských rodín – jeho otec spolu so strýkom vlastnili garbiarsku firmu o 75 až 80 robotníkmi v Liptovskom Mikuláši.

Iné špecifické zamestnania mali otec Jozefa Szabóa, Karol – sochár, Milana Kusku, Jozef – nadlesný a dvaja študenti boli synmi farárov A. Čudáky – Mikuláša, grécko-katolíckeho farára, I. Kišš – Miloša, evanjelického farára augsburského vyznania.¹⁷ Dvaja študenti (Š. Daxner, E. Kudlák) zapísali len „dospelý“ a rodičov neuvádzali.

Sirotami bolo až 22 študentov (t. j. asi 14,7 % zo všetkých študentov). Niekoľkým študentom zomrel otec v priebehu štúdia, napr. Jánovi Gondovi alebo Jánovi Tomorovi. Iní uvádzali opatrovateľov, napr. Ilja Okáli, ktorého opatrovníkom bol Cyril Bodický, evanjelický farár augsburského vyznania.¹⁸ Niektorí - Jozef Balala, Eduard Baranyik, Ján

¹⁷ Miloš Kišš (1873-1943) pôsobil najskôr ako kaplán v rokoch 1897-1898 v Púchove, 1898-1899 v Starej Turej, v rokoch 1899-1903 bol evanjelickým farárom v Štrbe, v rokoch 1903-1921 v Žiline, v rokoch 1921-1924 v Slatine nad Bebravou a v rokoch 1924-1928 administratívnym pracovníkom biskupského úradu v Modre. Od roku 1929 bol v dôchodku. Bol jedným z popredných organizátorov a propagátorov včelárstva na Slovensku, zbieral a upravoval ľudové piesne. Ivan bol synom z prvého manželstva so Zuzanou Minárikovou (+ 1910). Druhou manželkou M. Kišša bola Elena Jurecká (1892-1977).

¹⁸ C. Bodický (1863-1945) pôsobil ako evanjelický farár od roku 1887 v Štrbe a od roku 1897 v Malých Stankovciach, kde bol tiež seniorom trenčianskeho seniorátu. Od roku 1930 bol na dôchodku. Zaoberal sa cirkevnou históriou a písal do rôznych náboženských časopisov.

Góna a iní - zapisovali mená matiek, príp. ich zamestnanie. Vyskytli sa aj prípady, kedy otec bol nezvestný – napr. z 1. svetovej vojny – Ján Hruškovič.

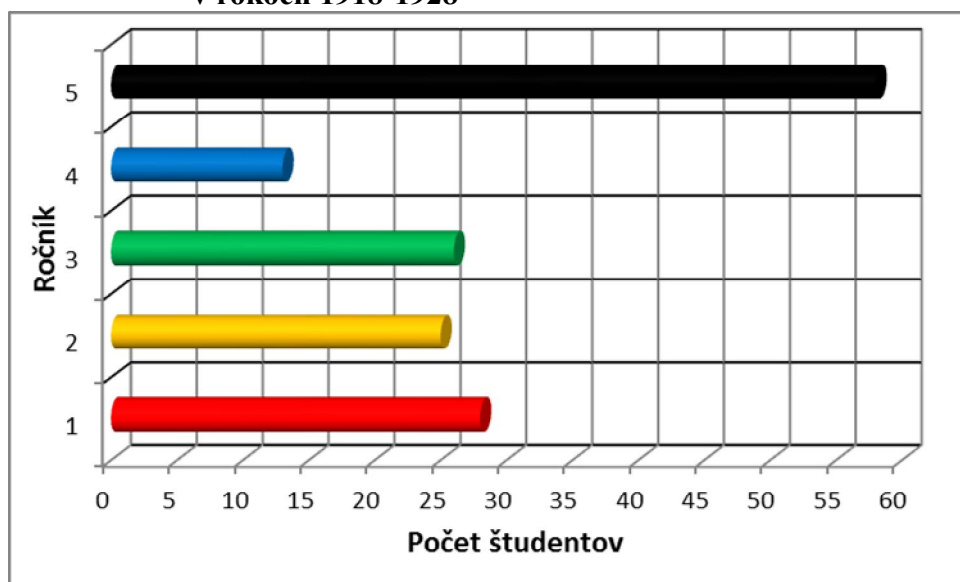
Študentom zo sociálne slabých rodín umožnila univerzita študovať bez poplatkov za školné – zápis mal formu „OSVOBOZEN NA ROK OD ŠKOLNÉHO DĚKAN“. Celkom 77 študentov zo 150, t. j. asi 51,3 % bolo oslobodených od školného. Nezabúdajme ale, že študenti mali ešte výdavky s ubytovaním, stravou, cestovným, nákupom literatúry, pomôcok, atď. Štúdium nebola lacná záležitosť, hoci školné mohlo byť odpustené.

Keď študenti nastupovali do prvého ročníka, zvyčajne zapisovali strednú školu, ktorú absolvovali. Žiaľ, mnohé zápisy uvádzajú len absolvoval gymnázium, abiturient, atď., teda neúplné údaje. Pri 109 študentoch vieme, z ktorej strednej školy prišli. Najviac ich bolo 57 z reálnych gymnázií, 28 z priemyselných škôl a 25 z gymnázií (lycéí). Počet študentov, prichádzajúcich z gymnázií bol pravdepodobne nižší, pretože študenti neuviedli presne názov gymnázia, prípadne vetvu. Ak po maturite nastúpili do práce, tak niekedy uviedli kde a na akej pracovnej funkcii pracovali.

Z iných univerzít prešli dvanásť študenti (t. j. presne 8 % zo všetkých študentov) - šiesti z nemeckej techniky v Prahe (Ladislav Berger, Jozef Brezík, J. Fischer, Ferdinand Rauchhammer, S. Steindler, Zoltán Szobél), štyria z technickej univerzity v Budapešti (Benedikt Dúbravec, Gejza Viktor Gróh, Ladislav Króner, Valér Vnuk), po jednom z drážďanskej technickej univerzity (M. Žuffa) a z českého vysokého učenia technického v Brne (K. Bartoš). M. Žuffa najskôr navštevoval polytechniku v Budapešti a od roku 1910 v Drážďanoch. Zaujímavé je, že sme nenašli ani jedného študenta, ktorý by prišiel z nemeckej brnianskej techniky.

Zo 150 študentov 79 študentov (t. j. asi 64,7 %) navštevovalo strojnícky smer a 53 študentov (t. j. asi 35,3 %) elektrotechnický smer. Počet študentov strojníckeho smeru bude pravdepodobne vyšší, pretože v prvom ročníku je často v matrike uvedená len vysoká škola, a nie smer.

Graf č. 4: Dosiahnutý najvyšší ročník štúdia študenti zo Slovenska na Vysokej škole strojníckeho a elektrotechnického inžinierstva ČVUT v Prahe v rokoch 1918-1928

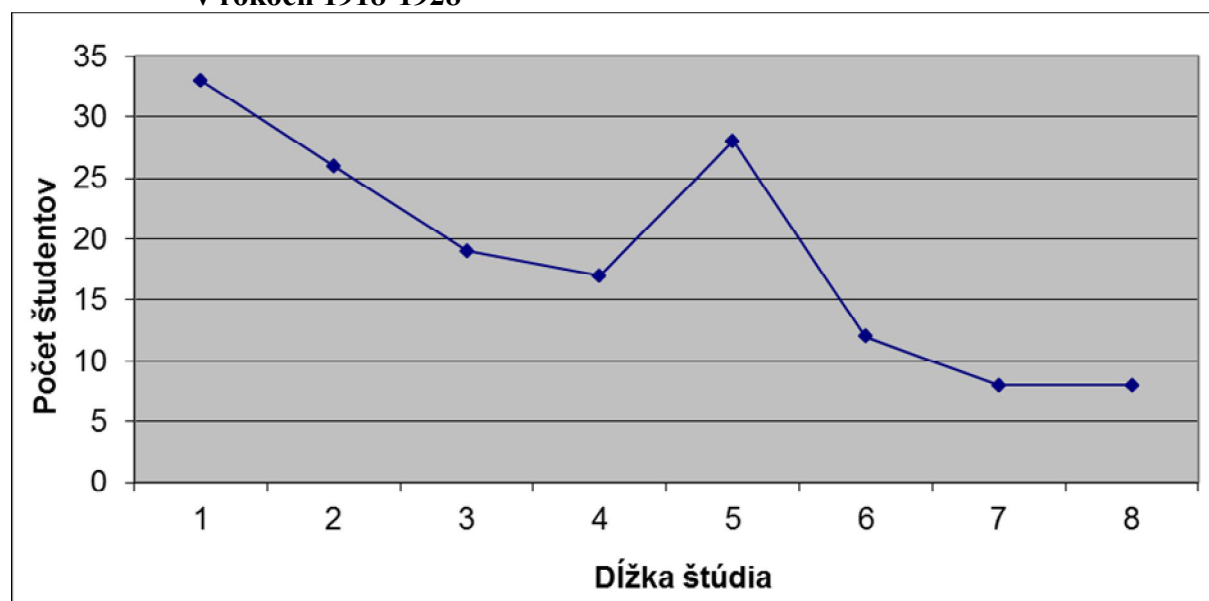
V grafe je zaznamenaný najvyšší ročník, do ktorého sa študenti zapísali. To ešte neznamená, že ho museli ukončiť. Niektorí študenti absolvovali jeden ročník viac rokov, napr. druhý ročník Emil Braxatoris (1927-1929), tretí ročník T. Detrich (1927-1929), štvrtý ročník A. Čudáky (1925-1927).

Najviac študentov sa zapísalo do najvyššieho 5. ročníka - až 58 (t. j. 38,6 % zo všetkých študentov zo Slovenska) a do najnižšieho 1. ročníka 28 študentov (18,6 %). Predovšetkým počet 28 študentov, ktorí sa nedostali ani do 2. ročníka, je pomerne vysoký. Pritom niektorí študenti – napr. Vojtech Pavol Beblavý (1927-1929) ho navštevovali dva roky a potom pokračoval v štúdiu vo vyššom ročníku. Aj navštevovanie 5. ročníka len 38,6 % všetkých študentov svedčí o náročnosti štúdia. Stretávame sa nezmierlivo aj so študentmi, ktorí opakovali 5. ročník – napr. Róbert Bielek (1926-1928), J. Gonda (1928-1930), G. V. Gróh ho navštevoval tri roky (1926-1929). Investícia do štúdia bola príliš vysoká a neukončiť školu bolo aj hazardovaním s osudom.

Ďalej nasleduje v počte zápisov 3. ročník 26 študentov (t. j. 17,3 %), 2. ročník 25 študentov (t. j. 16,7 %) a najmenej sa zapísalo do 4. ročníka len 13 študentov (t. j. 8,7 %). Počet študentov 3. ročníka je tretím najvyšším aj preto, lebo v ňom absolvovali študenti 1. štátnu skúšku tá bola povinná pre štúdium v ďalších ročníkoch.

V súvislosti so zistenými výsledkami sa naskytá otázka, koľko rokov navštevovali študenti zo Slovenska Vysokú školu strojnú a elektrotechnickú ČVUT v Prahe.

Graf č. 4: Dĺžka štúdia študentov zo Slovenska na Vyskej škole strojnú a elektrotechnickú ČVUT v Prahe zo Slovenska v rokoch 1918-1928

Najviac študentov zo Slovenska navštevovalo Vysokú školu strojnú a elektrotechnickú ČVUT v Prahe v rokoch 1918-1928 len jeden rok – celkom 33 študentov (t. j. presne 22 %). Nešlo len o študentov 1. ročníka, ale aj tých, ktorí prišli z iných fakúlt, alebo sa vrátili z vojny a dokončili štúdiá. Potom nasleduje 28 študentov (t. j. asi 18,7 %) navštevujúcich vysokú školu päť rokov a 26 študentov (t. j. asi 17,3 %), navštevujúcich vysokú školu dva roky. Najmenej študentov navštevovalo vysokú školu osem rokov (šesť študentov, t. j. presne 4 % - R. Bielík, Alexander Gross, Karol Popper, Karol Staňo, Ján Vávra a František Žilák), sedem rokov osem študentov (t. j. asi 5,3 %) a šesť rokov – 12 študentov (t. j. presne 8 %).

Predĺženie štúdia mohlo byť spôsobené rôznymi faktormi, od náročnosti štúdia, nezvládania látky, až napr. po prerušení z materiálnych dôvodov. Študent potreboval získať finančné prostriedky na štúdium. Externé štúdium, ako ho dnes poznáme, neexistovalo.

Dôvodom mohlo byť i vykonanie vojenskej činnosti služby. Napr. K. Staňo absolvoval druhé štátnice 29. júna 1927, po vykonaní činnosti vojenskej služby od 1. 10. 1926 až do 31. 3. 1927.

V skúmaných rokoch 1918-1928 úspešne ukončilo štúdium na Vysokej škole strojníckeho a elektrotechnického inžinierstva ČVUT v Prahe 150 študentov zo Slovenska 1. štátnou skúškou 47 študentov, z toho 31 študentov (t. j. 65, 9 %, a 14 zo strojníckeho a 17 z elektrotechnického odboru) s prospechom vyhoveli, 14 (29,8 %, ôsmi zo strojníckeho a šiesti z elektrotechnického odboru) s prospechom veľmi dobrý a len dvaja (4,3 %) s prospechom vyznamenaný (zo strojníckeho odboru F. Budínsky a z elektrotechnického odboru Ľudovít Kneppo). Ďalších 19 ešte ukončilo štúdium 1. štátnou skúškou po roku 1928. Traja študenti – Ľ. Kudlák, Ľ. Ujházy a M. Žuffa - absolvovali 1. štátnu skúšku asi pred rokom 1918, alebo na inej technickej škole, pretože máme záznam o absolvovaní 2. štátnej skúšky. To znamená, že 1. štátnu skúškou končilo 69 študentov, t. j. presne 46 %.

To svedčí o náročnosti štúdia, ktorá sa ešte výraznejšie prejaví pri 2. štátnej skúške. Na druhej strane finančné prostriedky limitovali mnoho talentovaných študentov, aby navštevovali vysoké školy. Ani podpora vysokej školy, ktorá odpustila študentom školné – zo 150 študentov to bol takmer každý druhý – celkom to bolo 77 študentov, teda 51,3 %, neľahčovala výrazne finančnú situáciu študentov. Zápisné bolo vedľajším príjmom pre vyučujúcich a niektorí študenti získali zľavu počas celého štúdia (napr. J. L. Kubalík), iní len na niektoré roky, prípadne odpustenie 75 %, 50 % alebo len 25 %. Napr. Štefan Višňovský mal odpustené v školských rokoch 1927/1929 celé školné, v školskom roku 1929/1930 len 50 % a v školskom roku 1930/1931 už 75 %. Je zaujímavé, že aj keď opakoval 3. ročník v školských rokoch 1928/1930, dostal úľavu zo školného. V ostatných školských rokoch mu školné nebolo odpustené – školu navštevoval v rokoch 1927-1935. Okrem toho bolo nutné platiť ubytovanie, stravu, knihy a iné nevyhnutné výdavky.

Najmladší – desiati študenti - absolvovali štúdium vo veku 20 rokov a najstarší vo veku 33 (Š. Daxner), 30 rokov (Mikuláš Lipták) a 27 rokov (Erich Foit, F. Landa, Vojtech Tomori). Priemerný vek bol asi 22,8 roka.

Na Vysokej škole strojníckeho a elektrotechnického inžinierstva ČVUT v Prahe absolvovalo 14 študentov v skúmaných rokoch 1918-1928, z toho ôsmi zo strojníckeho odboru (Š. Daxner, Ľ. Kudlák, F. Landa, Mikuláš Lipták, Zoltán Löwy, K. Staňo, Ferdinand Šujánsky, F. Žilák) vyhoveli a šiesti z elektrotechnického odboru skončili s prospechom veľmi dobrý (Emil Launer, Ilja Okáli, Ladislav Reiss, Ján Somoláni, Ján Vávra, M. Žuffa). Ani jeden študent v skúmanom období neskončil s prospechom vyznamenaný. V ďalších rokoch ešte skončilo štúdium 31 študentov. Tzn., že celkom 44 študentov, t. j. 29,3 % ukončilo zo skúmaného súboru vysokoškolské štúdium.

Predsedomi štátnicových komisií na štátnych záverečných skúškach boli na strojnícckom odbore profesori František Hasa (1863-1945)¹⁹ a Jaroslav Hýbl (1882-1950)²⁰ a na elektrotechnickom odbore profesor Novotný.

Priemerný vek absolventa zo Slovenska na Vysokej škole strojníckeho a elektrotechnického inžinierstva ČVUT v Prahe bol asi 28,3 rokov. Ako najmladší skončil

¹⁹ F. Hasa študoval v rokoch 1880-1884 na Cisárskej a kráľovskej českej vysokej škole technickej v Prahe. Po skončení bol v rokoch 1885-1888 asistentom profesora A. Vávru, potom pracoval pri budovaní cukrovarov a rafinérií, kde projektoval predovšetkým strojársku technológiu. V roku 1901 bol menovaný profesorom mechanickej technológie Českej vysokej školy technickej v Brne a od roku 1908 na Cisárskej a kráľovskej vysokej škole technickej v Prahe, kde pôsobil až do roku 1933. V roku 1909-1910 bol dekanom Vysokej školy strojníckeho a elektrotechnického inžinierstva a v rokoch 1906-1907 rektorom univerzity. V roku 1930 získal titul Dr. h. c. KREJČÍ, R. Významné osobnosti historie VUT v Brně – rektori. In Události na VUT v Brně. 13, 2003, č. 2, s. 18.

²⁰ Prof. Ing. Dr. J. Hýbl sa stal od roku 1908 riadnym profesorom pre teóriu a stavbu parných turbín a profesorom hydraulických strojov od roku 1920.

Pri deviatich študentov (Leopold Gális, Ján Poničan, F. Rauchhammer, J. Sak, J. Schmuck, Koloman Schwarz, Imrich Somora, S. Steindler, Alfréd Turčan) sa v zázname nachádza zápis, že zanechali štúdium. Pri Petrovi Rakytiarovi zrušili v roku 1922 zápis. Špecifickým študentom bol Vojtech Kováč, ktorého najskôr neprijali v roku 1921, pretože nepredložil maturitné vysvedčenie. Potom ho nachádzame medzi študentmi v rokoch 1924-1932.

Študenti zo Slovenska tvorili malé percento študentov na Vysokej škole strojníckeho a elektrotechnického inžinierstva ČVUT Praha v rokoch 1918-1928. Pre ich lepšie „zmapovanie“ bude nutné spracovať aj študentov navštevujúcich vysokú školu aj v ďalších rokoch a sledovať biografickou metódou ich osudy.

ČESKÉ VYSOKÉ TECHNICKÉ V PRAZE

VYSOKÁ ŠKOLA
STROJNÍHO A ELEKTROTECHNICKÉHO INŽENÝRSTVÍ

Zkušební úkol:
prostorové Ml.

Oddělení: *Mechanika*

Cm. pořadí: *168*

ZÁPIS O PRVNÍ ZKOUSCE STATNÍ

Pan *Břislav Hrnčík*, narozený dne *6. února 1919*,
řádný posluchač vysoké školy strojního a elektrotechnického
inženýrství byl na základě maturitního vysvědčení *střední průmyslové školy v Brně*
ze dne *18. října 1916* (dopisy) přijat do imatrikulace jako řádný posluchač
tříetího vysokého učení technického v Praze. Do předmětů první statní zkoušky byl zapísán na vysoké škole
strojního a elektrotechnického inženýrství ve studijních letech *1918/19 + 1919/20*.

Z úvodu do strojínského inženýrství (stud. roku *1918/19*) odevzdal prospěch
v nauce: *dobrý* v výpočtech: *dobry*

Dne dostal se před podepsanou komisí a odevzdal z jednotlivých předmětů zkušebních prospěchů:

BOK STUDI	VYSOKÁ ŠKOLA	PŘEDMĚT	PROSPĚCH PROSKÁNÝ
			vypočetní práce statní před katedr.
<i>1916/17</i>		Matematika 1. část	<i>dobrý</i> ~
<i>1916/17</i>		Matematika 2. část	<i>dobrý</i> ~
<i>1916-17</i>		Dokladování geometrie	nauka: <i>dobrý</i> cvičení: <i>dobrý</i>
<i>1916/18</i>		Fyzika technická	nauka: <i>dobrý</i> cvičení: <i>dobrý</i>
<i>1916/18</i>		Tekhnická mechanika 1. část	nauka: <i>dobrý</i> cvičení: <i>dobrý</i>
<i>1916/18</i>		Tekhnická mechanika 2. část	nauka: <i>dobrý</i> cvičení: <i>dobrý</i>
<i>1917/18</i>		Nauka a praktická a geometrie	nauka: <i>dobrý</i> cvičení: <i>dobrý</i>
<i>1917/18</i>		Hydraulika a termodynamika	<i>dobrý</i> ~
<i>1917/18</i>		Termomechanika	<i>dobrý</i> ~
<i>1918/19</i>		Grafické metody řešení	<i>dobrý</i> ~
~			~
~			~

Porada a klasování komise: *jednotlivě*

Podle ministerstva přijatý ze dne 24. března 1912 zák. č. 59 kandidát pan *Břislav Hrnčík*
z *Brně* při zkoušce této
o devíti *dobrý*

předložen prospěchů *dobrý* bodů za sta.

V PRAZE, dne *9. dubna* 19*20*

ZKUŠEBNÍ KOMISE.

J. Fiala
a. d. předseda

Listy uloženy v Praze - 458-26.

Studijní rok 1927/28
Využití školní doby *opisování v uč.*

Th. J. W.

NACIONÁLE

řádného posluchače českého vysokého učení technického v Praze.

17. října 1927
Využití školní doby
Žádá na odevorezení od školního
Právního úřadu.

Jméno <i>Opavský</i> Bydlo, ves a ul. číselná <i>Bohuslavice, (okres Písecký) na Blatovské, 490b.</i> Vzdání <i>St. kat.</i> Státnost <i>československá</i> Úřad, kde posluchač má svoje právní domovost <i>Bratřovic, Blatovské.</i> Účel při poskytování školní pomoci <i>proba při studiu na 3. ročníku státního inženýringu</i> Posled. a školní známky <i>1. česká, Bohoslavice, st. kat. st. 5. ročník</i> Pracovní, resp. a školní zaměstnání <i>Josef Opavský, ředitel, Bratřovic, Blatovské, Blatovské.</i> Osobní údaje posluchače (jméno, příjmení, věk, ročník, místo narození, místo bydliště, místo narození, místo bydliště, místo narození, místo bydliště) Poslední školní známky <i>3. st. st. 5. ročník, st. 5. ročník, st. 5. ročník, st. 5. ročník.</i> Poslední školní známky <i>neuvolněn</i>	<i>Opavský, Josef</i> <i>Bohuslavice, (okres Písecký) na Blatovské, 490b.</i> <i>St. kat.</i> <i>československá</i> <i>Bratřovic, Blatovské.</i> <i>1. česká, Bohoslavice, st. kat. st. 5. ročník</i> <i>Josef Opavský, ředitel, Bratřovic, Blatovské, Blatovské.</i> <i>3. st. st. 5. ročník, st. 5. ročník, st. 5. ročník, st. 5. ročník.</i> <i>neuvolněn</i>
---	---

Seznam předmětů, do nichž se studující dává zapisati.

Předměty	Jednotlivé vyučování	Prospěch	Datum vyhodnocení opisování	Poznámky
<i>Obecná přírodovědná učeb.</i>	<i>Opavský</i>	<i>prospěch</i>		
<i>Obecná přírodovědná učeb. (část 1.)</i>	<i>Opavský</i>	<i>prospěch</i>		
<i>Obecná přírodovědná učeb. (část 2.)</i>	<i>Opavský</i>	<i>prospěch</i>		
<i>Obecná přírodovědná učeb. (část 3.)</i>	<i>Opavský</i>	<i>prospěch</i>		
<i>Obecná přírodovědná učeb. (část 4.)</i>	<i>Opavský</i>	<i>prospěch</i>		
<i>Obecná přírodovědná učeb. (část 5.)</i>	<i>Opavský</i>	<i>prospěch</i>		
<i>Obecná přírodovědná učeb. (část 6.)</i>	<i>Opavský</i>	<i>prospěch</i>		
<i>Obecná přírodovědná učeb. (část 7.)</i>	<i>Opavský</i>	<i>prospěch</i>		
<i>Obecná přírodovědná učeb. (část 8.)</i>	<i>Opavský</i>	<i>prospěch</i>		
<i>Obecná přírodovědná učeb. (část 9.)</i>	<i>Opavský</i>	<i>prospěch</i>		
<i>Obecná přírodovědná učeb. (část 10.)</i>	<i>Opavský</i>	<i>prospěch</i>		
<i>Obecná přírodovědná učeb. (část 11.)</i>	<i>Opavský</i>	<i>prospěch</i>		
<i>Obecná přírodovědná učeb. (část 12.)</i>	<i>Opavský</i>	<i>prospěch</i>		
<i>Obecná přírodovědná učeb. (část 13.)</i>	<i>Opavský</i>	<i>prospěch</i>		
<i>Obecná přírodovědná učeb. (část 14.)</i>	<i>Opavský</i>	<i>prospěch</i>		
<i>Obecná přírodovědná učeb. (část 15.)</i>	<i>Opavský</i>	<i>prospěch</i>		
<i>Obecná přírodovědná učeb. (část 16.)</i>	<i>Opavský</i>	<i>prospěch</i>		
<i>Obecná přírodovědná učeb. (část 17.)</i>	<i>Opavský</i>	<i>prospěch</i>		
<i>Obecná přírodovědná učeb. (část 18.)</i>	<i>Opavský</i>	<i>prospěch</i>		
<i>Obecná přírodovědná učeb. (část 19.)</i>	<i>Opavský</i>	<i>prospěch</i>		
<i>Obecná přírodovědná učeb. (část 20.)</i>	<i>Opavský</i>	<i>prospěch</i>		
<i>Obecná přírodovědná učeb. (část 21.)</i>	<i>Opavský</i>	<i>prospěch</i>		
<i>Obecná přírodovědná učeb. (část 22.)</i>	<i>Opavský</i>	<i>prospěch</i>		
<i>Obecná přírodovědná učeb. (část 23.)</i>	<i>Opavský</i>	<i>prospěch</i>		
<i>Obecná přírodovědná učeb. (část 24.)</i>	<i>Opavský</i>	<i>prospěch</i>		
<i>Obecná přírodovědná učeb. (část 25.)</i>	<i>Opavský</i>	<i>prospěch</i>		
<i>Obecná přírodovědná učeb. (část 26.)</i>	<i>Opavský</i>	<i>prospěch</i>		
<i>Obecná přírodovědná učeb. (část 27.)</i>	<i>Opavský</i>	<i>prospěch</i>		
<i>Obecná přírodovědná učeb. (část 28.)</i>	<i>Opavský</i>	<i>prospěch</i>		
<i>Obecná přírodovědná učeb. (část 29.)</i>	<i>Opavský</i>	<i>prospěch</i>		
<i>Obecná přírodovědná učeb. (část 30.)</i>	<i>Opavský</i>	<i>prospěch</i>		
<i>Obecná přírodovědná učeb. (část 31.)</i>	<i>Opavský</i>	<i>prospěch</i>		
<i>Obecná přírodovědná učeb. (část 32.)</i>	<i>Opavský</i>	<i>prospěch</i>		
<i>Obecná přírodovědná učeb. (část 33.)</i>	<i>Opavský</i>	<i>prospěch</i>		
<i>Obecná přírodovědná učeb. (část 34.)</i>	<i>Opavský</i>	<i>prospěch</i>		
<i>Obecná přírodovědná učeb. (část 35.)</i>	<i>Opavský</i>	<i>prospěch</i>		
<i>Obecná přírodovědná učeb. (část 36.)</i>	<i>Opavský</i>	<i>prospěch</i>		
<i>Obecná přírodovědná učeb. (část 37.)</i>	<i>Opavský</i>	<i>prospěch</i>		
<i>Obecná přírodovědná učeb. (část 38.)</i>	<i>Opavský</i>	<i>prospěch</i>		
<i>Obecná přírodovědná učeb. (část 39.)</i>	<i>Opavský</i>	<i>prospěch</i>		
<i>Obecná přírodovědná učeb. (část 40.)</i>	<i>Opavský</i>	<i>prospěch</i>		
<i>Obecná přírodovědná učeb. (část 41.)</i>	<i>Opavský</i>	<i>prospěch</i>		
<i>Obecná přírodovědná učeb. (část 42.)</i>	<i>Opavský</i>	<i>prospěch</i>		

SPRÁVY

Profesor PhDr. Ondrej Baláž, DrSc. na deväťdesiatročnej životnej ceste Ján Danek, Trnava

Nikto z nás nevie aká je plánovaná životná cesta osudu a predsa sa všetci snažíme pochopiť súvislosti vzostupov a pádov človeka i skupiny. Dnes sa zamýšľame a vlastne vraciame k životným cestám, križovatkám, rozhodnutiam a výsledkom profesora PhDr. Ondreja Baláža, DrSc., ktorý si 6. mája 2012 pripomenul ako jednotlivec, ale aj desiatky ďalších príbuzných, kolegov, žiakov, priateľov, deväťdesiate výročie príchodu na tento komplikovaný, náročný, ale krásny a podnetný svet.

Bolo to v onen šiesty májový deň, keď rodičia na poľnohospodárskom majeri v Tôni pri Komárne s radosťou privítali vo svojom rodinnom kruhu malého Ondrejka. Po skončení ľudovej školy a gymnázia ho zavolala hruda zeme a vôňa poľnohospodárskej práce, ktoré rozhodli o ďalšom štúdiu na Vysokej škole poľnohospodárskej v maďarskom Mosonmagyórváre, lebo vtedy južná časť Slovenska patrila, v dôsledku realizácie viedenskej arbitráže z novembra 1938, vtedajšiemu horthyovskému Maďarsku. Štúdium na Vysokej škole poľnohospodárskej úspešne skončil roku 1943 a nastúpil do procesu poľnohospodárskej výroby. To sa ale už blížil rok 1944, postupný odpor voči podmienkam života, do ktorého sa zapojil aj Ondrej Baláž. Preto bol počas okupácie väznený a pri prechode frontu, počas oslobodzovania, pôsobil ako tlmočník Červenej armády vďaka jazykovým znalostiam maďarčiny, ruštiny, nemčiny i francúzštiny. V rokoch 1945-1946 pôsobil v politických funkciách, ale nejako prirodzene ho lákalo k vzdelávaniu a výchove. V tejto línii pôsobil v rokoch 1946-1948 ako inšpektor pre pracujúci dorast v Štúrove a následne, v rokoch 1948-1952 v pozícii vedúceho Ústredia pracujúceho dorastu a riaditeľa Hlavnej správy pracovných záloh na Povereníctve práce a sociálnej starostlivosti v Bratislave. Riaditeľskú stoličku na hlavnej správe práce a sociálnej starostlivosti vymenil za riaditeľskú stoličku riaditeľa Hlavnej správy poľnohospodárskeho školstva na Povereníctve pôdohospodárstva, ktorú obsadzoval a úlohy, vyplývajúce z funkcie, plnil v rokoch 1952-1959. Na Povereníctve pôdohospodárstva postúpil a v rokoch 1959-1961 pôsobil ako námestník povereníka poľnohospodárstva a lesného hospodárstva pre úsek školstva a výskumu. V tomto období už bol aj kvalifikovaným pedagógom a psychológom, lebo v roku 1957 ukončil štúdium týchto vedných odborov na Vysokej škole pedagogickej v Bratislave.

V roku 1962 Ondrej Baláž opúšťa rezort poľnohospodárstva, i keď s pôdou ostal naďalej zrastený a prichádza do rezortu školstva ako vysokoškolský učiteľ, pričom zanechal stopu aj v poľnohospodárskom vysokom školstve. „Jeho predsedníctvo v komisii pre výstavbu a rozvoj Vysokej školy poľnohospodárskej v Nitre v rokoch 1952-1955, teda komisii, ktorá už vtedy pripravovala podklady pre súčasnú podobu jednej z najmodernejších vysokých škôl poľnohospodárskych v strednej Európe“ je zaslužené, píše k životu a dielu Ondreja Baláža profesor Zdeněk Obdržálek (1997, s.6). Budovateľské úsilie Ondreja Baláža neobchádza ani v školskom rezorte, lebo po príchode na Katedru pedagogiky Pedagogického inštitútu v Trnave, od roku 1964 opäť Pedagogickú fakultu Univerzity Komenského v Trnave. V pozícii riaditeľa inštitútu a v rokoch 1964-1966 dekana Pedagogickej fakulty UK pripravoval a riadil výstavbu budovy fakulty s internátom. „Mimoriadna zásluha prislúcha riaditeľovi inštitútu a dekanovi Pedagogickej fakulty UK profesorovi Ondrejovi Balážovi na výstavbe novej budovy PdF UK v Trnave, ktorej súčasťou bol študentský domov, ale i moderné laboratória, knižnica so strediskom vedeckých informácií, plaváreň, športový areál a botanická záhrada.“ (Obdržálek, 1997, s.6)

Po skončení funkcie dekana pôsobil Ondrej Baláž v rokoch 1966-1973 ako vedúci Katedry pedagogiky Pedagogickej fakulty UK a v roku 1973 odišiel do

novozriadeného Ústavu experimentálnej pedagogiky SAV v Bratislave, v ktorom pôsobil ako vedúci vedecký pracovník vo funkcii vedúceho oddelenia teórie výchovy a zástupcu riaditeľa ústavu prof. PhDr. Gustáva Pavloviča, DrSc. akademika SAV. V Ústave experimentálnej pedagogiky SAV pôsobil profesor Ondrej Baláž do roku 1988, z toho v rokoch 1981-1988 v pozícii riaditeľa ústavu. Ďalšie dva roky pracoval profesor Ondrej Baláž ako vedecký pracovník, konzultant Slovenskej akadémie vied a 1. januára 1991 sa stal právoplatným dôchodcom, ale so záujmom o pedagogickú vedu a záujmom jeho kolegov a spolupracovníkov o neho. Profesionálna dráha a výsledky vedecko-výskumnej, publikačnej i organizačnej činnosti profesora Ondreja Baláža viedli k realite poznania, že od sedemdesiatych rokov do konca deväťdesiatych rokov patril Ondrej Baláž k špičkovým a fundovaným osobnostiam pedagogiky, ktorou ostáva aj pre históriu. Znamená to aj skutočnosť, že bolo potrebné vynaložiť veľa úsilia, tvorivej práce a sústredenosti pri získavaní kvalifikácie renomovaného pedagóga. V roku 1964 získal vedeckú hodnosť kandidáta pedagogických vied, predtým, v roku 1961 sa stal docentom, v roku 1968 univerzitným profesorom a v roku 1975 získal najvyššiu hodnosť DrSc.- doktora pedagogických vied.

Vo vedeckej činnosti sa profesor Ondrej Baláž zameriaval na teóriu a prax poľnohospodárskeho školstva, teóriu a prax učňovského školstva, ale najmä teóriu pracovnej výchovy, polytechnického vzdelávania a profesionálnej orientácie, teóriu a prax pozície učiteľa a sociálnej pedagogiky, v ktorej patril k priekopníkom v podmienkach Slovenska. Výsledky vedeckej a publikačnej činnosti sa prejavili v publikáciách – Príprava kvalifikovaných pracovníkov v poľnohospodárstve (1963), Vyučovanie a výcvik učňov v poľnohospodárstve (1966), Pracovná výchova žiakov ZDŠ (1970), Niektoré problémy výchovy k voľbe povolania na ZDŠ (1971), Učiteľ a spoločnosť (1973), A pedagógus és a tarsadalom (1976), Rozvoj spoločnosti a výchova (1977), Sociálne aspekty výchovy (1981), Spoločnosť, výchova, práca (1982), Výchova, činnosť, spoločenské prostredie (1987) a rad štúdií, odborných článkov, výskumných správ, expertíz a vystúpení na domácich i zahraničných vedeckých podujatiach, vrátane medzinárodných polytechnických seminárov v Halle, Albene, Ulan-Batore a inde. Z písaných textov i vyjadrených referátov sa niesla nielen odbornosť, múdrosť, ale aj spoločenská reálnosť, čo je obsiahnuté vo viac ako 600 publikovaných materiáloch.

Profesor Ondrej Baláž nielen skúmal, riešil, publikoval, ale aj organizoval. Organizoval, ako zodpovedný riešiteľ rad vedecko-výskumných úloh Štátneho plánu základného výskumu a ďalších vedecko-výskumných úloh v Československu, na Slovensku i v spolupráci so zahraničím k téme Vývinové a sociálne aspekty výchovy. „Od roku 1948 sa podieľal na tvorbe koncepcie výchovy robotníckeho dorastu na Slovensku, organizoval prechod prípravy robotníckeho dorastu od individuálnych foriem ku kolektívnym formám výchovy. Podieľal sa na vypracovaní koncepcie a realizácie prípravy poľnohospodárskych pracovníkov v rokoch 1952 - 1961. Ako predseda celoštátnej odborovej komisie pre učiteľské vzdelávanie v rokoch 1966 - 1967 významne prispel k vypracovaniu a realizácii koncepcie prípravy učiteľov pre základné a stredné školy. V roku 1964 sa zúčastňoval na tvorbe a realizácii systému profesionálnej orientácie, ako aj na činnosti medzinárodnej rady expertov pre polytechnické vzdelávanie a profesionálnu orientáciu. V rokoch 1966 - 1970 pôsobil ako tajomník spoločnej komisie SAV a MŠ SR pre pedagogiku a pedagogickú psychológiu. V rokoch 1970 - 1974 pracoval ako predseda Vedeckého kolégia pedagogiky a psychológie SAV, v rokoch 1971 - 1979 podpredseda, v rokoch 1980 - 1982 predseda a od roku 1982 do 1988 podpredseda Vedeckého kolégia pedagogiky a psychológie ČSAV.“ (Pedagogická encyklopédia Slovenska, I, A - O, s. 54). Okrem týchto aktivít pracoval v Československej i Slovenskej pedagogickej spoločnosti, ktorých bol zakladajúcim členom, bol členom vedeckých rád Filozofickej fakulty UK i Pedagogickej fakulty UK, členom Edičnej rady SAV i členom redakčných rád časopisov Výroba a škola, Učiteľské noviny, Jednotná škola,

Pedagogika a o vydanie Pedagogickej encyklopédie Slovenska (1984, 1985) sa zaslúžil ako člen predsedníctva jej hlavnej redakcie a predseda 7. komisie pre pracovnú výchovu a učňovské školstvo.

Na druhej strane je potrebné konštatovať, že oblasť záujmu profesora Ondreja Baláža nebola len vo vedecko-výskumnej a publikačnej činnosti, či činnosti organizátorskej, ale aj v oblasti výchovno-vzdelávacej práce. Ako vysokoškolský pedagóg na životnú dráhu pripravil stovky absolventov pedagogickej fakulty, teda budúcich učiteľov. Svojich nasledovníkov, v oblasti pedagogickej vedy pripravil v rámci vedeckej prípravy na Pedagogickej fakulte UK alebo v Ustave experimentálnej pedagogiky SAV. Väčšina z pripravených 18 absolventov úspešne pracuje v pedagogickej, výskumnej alebo organizátorskej práci na vysokých školách alebo vo výskumných zariadeniach. Aj to je dôvod aktivizujúceho pohľadu späť so zadost'učinením, že mnohí sú aj dnes medzi nami.

K veľkým a výrazným znakom prof. PhDr. Ondreja Baláža, DrSc. patrí aj vlastnosť otvorenosti, dobroprajnosti a motivácie iných. Žiadne skúsenosti, vedomosti, či možnosti si nenechával pre seba, ale aktivizoval, povzbudzoval i žiadal výsledky v záujme osobnostného i odborného rastu každého jeho študenta, aspiranta, kolegyne, či kolegu. Znak a prejav skutočného pedagóga, človeka, vedca, bezprostredne spojeného so životom, s ľuďmi, s vývojom spoločnosti. Aj preto aktívne pôsobil v bývalej, ale aj obnovenej Slovenskej pedagogickej spoločnosti pri Slovenskej akadémii vied i v Spoločnosti Milana Rastislava Štefánika ako prejav záujmu, sústredenosti a osobnej potreby.

Preto aj všetky ocenenia, ktoré prof. PhDr. Ondrej Baláž, DrSc. dostal od rozličných orgánov a inštitúcií, sú v správnych rukách. Či je to vyznamenanie Zaslúžilý školský pracovník, Za vynikajúcu prácu, Zlatá medaila Univerzity Komenského, Pamätné medaily SNP, či k oslobodzovaciemu boju, Rad práce, Cena SAV, Cena Vedeckého kolégia pedagogiky a psychológie ČSAV, Zlatá pamätná medaila Pedagogickej fakulty UK, či najnovšia Zlatá medaila Univerzity sv. Cyrila a Metoda v Trnave. Popri všetkých pracovných zásluhách a výsledkoch prof. PhDr. Ondreja Baláža, DrSc. je ale potrebné konštatovať, že všetky ocenenia sú zaslúžené pre jednotlivca, ale pre všetkých ostatných je životným vyznamenaním skutočnosť, že mali a máme šťastie sa s profesorom Ondrejom Balážom stretávať a byť jeho žiakmi, študentmi, kolegami, ale predovšetkým priateľmi, pre ktorých je veľkým vzorom.

Dôkazom sú aj slová prof. PhDr. Jozefa Kurica, DrSc., ktorý napísal: „Pána prof. PhDr. Ondreja Baláža, DrSc. dobre poznám od dávnych 50-tych rokov, kedy som bol pod jeho vedením zapojený do vedenia Pedagogického inštitútu a neskôr aj do vedenia Pedagogickej fakulty UK ako prodekan. Fakulta v tom čase mala sídlisko v Trnave. V uvedenej spolupráci som postupne a naplno spoznával tieto jeho osobnostné vlastnosti:

- Vytrvalú snahu a schopnosť nachádzať, úspešne a s veľkým taktom presadzovať aj v tých najzložitejších situáciách, problémových zložitostiach a rôznorodých pohľadoch nachádzať tie najsprávnejšie riešenia.

- Vychádzal zo správneho – no hodne zanedbávaného – princípu vedeckosti aj na učiteľských fakultách a naplno a vytrvalo presadzoval v tom čase zapájania sa učiteľov do výskumnej práce. A dosiahol aj úspech: na Pedagogickom inštitúte bola v Trnave zriadená Vedecká rada ako prvá v bývalom Československu. A tým sa vytvorila možnosť získavania vedecko-pedagogických hodností. A tým samozrejme aj možnosť habilitácií. Svedčí aj ďalší úspešný rozvoj Pedagogickej fakulty UK až po jej súčasný stav v Bratislave.

Celkovo možno konštatovať, že náš jubilarant je vysokokultúrovanou osobnosťou s črtami úctivosti, etickosti, priateľskosti a dobrosrdečnosti, dobroprajnosti a ... o čom svedčia aj jeho odchovanci, ktorí úspešne pôsobia nielen na Pedagogickej fakulte UK v Bratislave, ale aj na iných univerzitných a vysokoškolských pracoviskách.

A svedčia o tom aj jeho bývalí spolupracovníci včítane aj mňa, pretože nás spája dlhodobé a pevné priateľstvo.

Literatúra:

1. Danek, J.: Prof. Ondrej Baláž sedemdesiatročný. *Pedagogické revue*, 44, 1992, č. 8, s. 627 - 628.
 2. Danek, J.: Jubileum významného pedagóga. *Učiteľské noviny*, LII, 2002, č. 17, s. 11.
 3. Danek, J.: Profesor PhDr. Ondrej Baláž, DrSc., osemdesiatpäťročný. In: *Spravodaj Slovenskej pedagogickej spoločnosti pri SAV*, V., 2007, č. 11, s. 4 – 5.
 4. List prof. PhDr. Jozefa Kurica, DrSc. účastníkom konferencie
 5. Obdržálek, Z.: Život a dielo Ondreja Baláža. In: *Ondrej Baláž (1922 - 1997). Personálna bibliografia*. Bratislava: PdF UK 1997. ISBN 80-88868-16-5.
 6. *Pedagogická encyklopédia Slovenska I., A - O*. Bratislava: Veda 1984.
 7. Staňová, J.: Životné cesty a profesionálna kariéra prof. Ondreja Baláža. In: Hroncová, J., Staňová, J. a kol.: *Život a dielo prof. Ondreja Baláža (Katedra sociálnej pedagogiky)*. Banská Bystrica: PdF UMB 2007. ISBN 978-80-8083-381-7.
- Prof. PaedDr. Ján Danek, CSc. (1952) vyštudoval na Pedagogickej fakulte UK, vedecky pracoval na Ústave experimentálnej pedagogiky SAV, na Akadémii policajného zboru v Bratislave a od roku 1998 pôsobí na Filozofickej fakulte UMC v Trnave. Zaoberá sa teóriou výchovy, dejinami pedagogiky.

Jan Amos Komenský a súčasná predškolská a elementárna edukácia

Eduard Lukáč, Prešov

Dňa 28. marca 2012 sa v priestoroch Metodicko-pedagogického centra v Prešove konala medzinárodná vedecká konferencia Jan Amos Komenský a súčasná predškolská a elementárna edukácia. Konferencia, ktorú organizátori naplánovali k príležitosti 420. výročia narodenia tejto osobnosti, bola zároveň sprievodným podujatím pri príležitosti osláv 15. výročia vzniku Prešovskej univerzity. K hlavným organizátorom patrili: Katedra predškolskej a elementárnej pedagogiky a psychológie PedF PU, Metodicko-pedagogické centrum v Prešove a Slovenský výbor Svetovej organizácie pre predškolskú výchovu (OMEP - Organization Mondiale pour l'Education Préscolaire). Hlavným cieľom podujatia bolo pripomenúť si dosah myšlienok Jana Amosa Komenského vo vzťahu k aktuálnej edukačnej realite.

Atmosféru konferencie umocnil pôsobivý úvod, v ktorom boli sprítomnené vybrané myšlienky Komenského, sprevádzané premietaním obrazov diel Komenského a dobovou hudbou.

Konferenciu otvoril jej vedecký garant prof. PhDr. Milan Portik, CSc., prorektor Prešovskej univerzity pre vzdelávanie, ktorý privítal významných hostí: prof. RNDr. Reného Matloviča, PhD. (rektor Prešovskej univerzity), doc. Ing. Janu Burgerovú, PhD. (dekanka PedF PU), PaedDr. Alicu Dragulovú (riaditeľka MPC v Prešove), PaedDr. Moniku Miňovú, PhD. (predsedníčka Slovenského výboru Svetovej organizácie pre predškolskú výchovu), účastníkov z Ukrajiny, Poľska, Čiech a Slovenska, bývalých i súčasných kolegov.

Prihovory hostí zahájil rektor PU prof. R. Matlovič, ktorý vyjadril svoje presvedčenie, že rokovanie prinesie podnety k reforme vzdelávania v oblasti predškolskej a elementárnej pedagogiky, ktoré si nájdu uplatnenie i v ich implementácii pri príprave pedagogických

pracovníkov v danej oblasti. Na záver zdôraznil nutnosť interdisciplinárneho prístupu pri analýze danej problematiky.

Dekanka Pedagogickej fakulty PU v Prešove doc. J. Burgerová vo svojom príhovore pripomenula význam Dňa učiteľov a pedagogický odkaz J. A. Komenského, najmä v jeho úsilí o ponímanie školy ako dielne ľudskosti a možnosti prístupu všetkých ľudí k získaniu vzdelania.

Riaditeľka dr. A. Dragulová, v mene generálneho riaditeľa MPC PaedDr. I. Pavlova, PhD., ako i vo svojom mene, privítala všetkých hostí na pôde MPC v Prešove a vyzdvihla spoločné úsilie PU a MPC v Prešove v oblasti celoživotného vzdelávania pedagogických pracovníkov.

Predsedníčka Slovenského výboru OMEP dr. M. Miňová zdôraznila dnešné ponímanie učiteľa, ktorého hlavnou úlohou nie je naučiť, ale podnecovať túžbu po pochopení seba samého a novom poznaní, k prekročeniu limitov generácie svojich učiteľov.

„Preto, ak je na svete niekto, kto by mohol niečo poradiť alebo vymyslieť, alebo stenaniím, vzdychaním, plačom a slzami vyprosiť od Boha, akým spôsobom by sa dalo čo najlepšie postarať o rastúcu mládež, nech nemlčí, ale nech radí, rozmýšľa a prosí.“ Týmto citátom z Komenského diela Veľká didaktika zahájil prorektor prof. M. Portík rokovanie v pléne.

V jeho úvode vystúpila Prof. PhDr. Olena Bykovská, PhD. zo Štátnej pedagogickej univerzity N. P. Dragomanova v Kyjeve. V príspevku *J. A. Komenský vo vzdelávaní na Ukrajine* analyzovala pedagogické princípy, postupy ako i hodnoty z Komenského odkazu, ktoré našli uplatnenie pri rozvoji školského systému danej krajiny a príprave učiteľov - „najvýznamnejšiemu povolaniu pod slnkom.“

Prorektor Prešovskej univerzity pre vedu, umenie a akreditáciu a člen Inštitútu histórie FF PU Prof. PhDr. Peter Kónya, PhD. vo svojom vystúpení *Jan Amos Komenský a Prešov* hľadal odpoveď na stále diskutovanú otázku možnosti povolania J. A. Komenského za rektora vtedy významnej prešovskej mestskej školy. Na pozadí historických spoločensko-politických udalostí a konfesiónálnych aspektov poukázal na nereálnosť pozitívneho výsledku snaženia niektorých mešťanov a pedagógov v tomto ohľade.

Teologický aspekt pohľadu na J. A. Komenského predstavil emeritný biskup Východného dištriktu ECAV na Slovensku Mgr. Ján Midriak. Pri prezentovaní témy *Vzťah k svetu a osobná viera J. A. Komenského v diele Labyrint sveta a ráj srdce* sprítomnil zúčastneným osobnosť Komenského ako veriaceho človeka, biskupa Jednoty bratskej, ktorého celé úsilie o nápravné snahy smerujúce k zlepšeniu vtedajšieho sveta je hlboko preniknuté vierou.

Prínos doc. PhDr. Františka Karšaia, CSc. pre rozvoj komeniológie a komeniologických podujatí v Prešove vo svojom rovnomennom referáte zhodnotil prof. PhDr. Igor Kominarec, PhD., riaditeľ Ústavu pedagogiky, andragogiky a psychológie FHPV PU v Prešove. Vyzdvihol výsledky jeho komeniologického bádania publikované v monografických a časopiseckých prácach, no i zásluhy F. Karšaia pri vybudovaní tradícií komeniologických podujatí spätých s mestom Prešov, ktoré sa zapísali do komeniológie nielen z hľadiska regionálneho, ale hlavne medzinárodného významu.

Posledné vystúpenie v pléne mal doc. PhDr. Eduard Lukáč, PhD., člen Katedry andragogiky FHPV PU v Prešove. Obsahovo nadviazal na predchádzajúci príspevok a vo vystúpení s názvom *Prof. PhDr. Andrej Čuma, CSc. – dôstojný nasledovník komeniológie v Prešove* poukázal na kontinuitu tejto osobnosti pri rozvíjaní komeniologického bádania v Prešove. Ako príklad uviedol hlavné práce A. Čumu, jeho aktivity pri organizovaní komeniologických konferencií, seminárov a na jeho nezastupiteľné miesto pri založení a vedení výboru komeniologickej sekcie Československej pedagogickej spoločnosti pri ČSAV, ktorý mal sídlo v Prešove.

V poobedňajších hodinách pokračovalo rokovanie konferencie vystúpeniami jednotlivých referujúcich v sekciách, ktoré boli doplnené diskusiou k jednotlivým témam. Sekcie sa tematicky zamerali na historicko-filozofický odkaz J. A. Komenského, na etický aspekt Komenského diela a jeho vplyv na formovanie súčasných etických teórií, ako i na pedagogické a didaktické myšlienky a ich aktuálnosť v podmienkach súčasnej pedagogickej teórie a praxe.

Rokovanie v pléne, doplnené vystúpeniami a diskusiou v sekciách pripomenuli aktuálnosť širokého odkazu J. A. Komenského i dnešnému svetu. Bolo vhodným priestorom pre výmenu skúsenosti starších i mladších pedagógov z domáceho i zahraničného prostredia a dôstojným pripomenutím si diela a podnetov učiteľa národov.

Výstava Prvé slovenské gymnázium Revúca **Vladimír Michalička, Bratislava**

Bohatá, ale na mnohých miestach aj pohnutá história Slovenského ev. a. v. gymnázia v Revúcej – prvého slovenského gymnázia, si žiada nielen historicko-pedagogické spracovanie, ako o tom svedčí rad publikácií o ňom, ale aj múzejné stvárnenie. Múzeum školstva a pedagogiky v Bratislave sa v roku 150. výročia vzniku revúckeho gymnázia podujalo spracovať jeho históriu cez prizmu zachovaných hmotných pamiatok a dokumentov. Výstavný projekt preto poňal tému revúckeho gymnázia ako cestu slovenského mládenca do Revúcej za stredoškolským vzdelaním v slovenskom jazyku, putovanie po meste a zoznámenie sa s tunajším gymnáziom a jeho profesormi.

V prvej časti výstavy sa prezentujú hlavné dominanty mesta a najvýznamnejšie osobnosti, ktoré sú späté so vznikom a budovaním gymnázia. Putovanie symbolizuje centrálne umiestnený rebrinový voz naložený všetkým nevyhnutným, čo študent potreboval k životu. Po príchode do Revúcej spoznáva vedychtivý mládenec mestský dom s jeho národne cítiacimi mešťanostami, tunajší evanjelický chrám, spoznáva spoločné úsilie mestskej samosprávy, evanjelickej cirkvi a evanjelickej ľudovej školy.

V druhej časti výstavy sa návštevník môže ponoriť do atmosféry školskej triedy druhej polovice 19. storočia, zrakom môže prejsť po učebniciach, ktoré sa na revúckom gymnáziu používali a slovom i obrazom sa mu predstavia členovia revúckeho profesorského zboru, jeho „učbári“. Centrálnym exponátom je maketa budovy Slovenského ev. a. v. gymnázia. Školský dvor bol z iniciatívy prof. Zocha a Ormisa vybavený telocvičným zariadením, ktoré názorne sprítomňuje maketa telocvične. Následne si návštevník môže vychutnať atmosféru triedy revúckeho gymnázia s dobovými výstavnými exponátmi ako tabuľa, stôl učiteľa, lavice, písacie potreby a pod. Záver výstavy je venovaný reflexii revúckeho gymnázia prostredníctvom publikácií o dejinách školy.

Vernisáž výstavy sa uskutočnila 25. septembra 2012 v priestoroch Múzea školstva a pedagogiky na Hálovej 16 v Bratislave. Výstava potrvá do konca roku 2013, počas celého nasledujúceho roku budú pre návštevy školských skupín pripravené aj sprievodné programy a odborný výklad.

RECENZIE

Pšenák, J.: Slovenská škola a pedagogika 20. storočia. Ružomberok: Verbum, 2011. 307 s. + obr. príl. ISBN 978-80-8084-704-3.

Jozef Pšenák patrí k renomovaným historikom školstva a pedagogiky a ako emeritný profesor dejín pedagogiky predkladá odbornej verejnosti najnovšiu publikáciu Slovenská škola a pedagogika 20. storočia.

Obdobie 20. storočia je doteraz z pohľadu dejín slovenskej pedagogiky spracované len fragmentárne (len niektoré obdobia, pedagogické prúdy, osobnosti a pod.), autor predkladanej publikácie sa pokúša o ucelený pohľad na školstvo a pedagogiku 20. storočia. V predhovore charakterizuje doterajšie sondy k spracovaniu čiastkových otázok vývoja školstva a pedagogiky na Slovensku v 20. storočí a vytyčuje si za cieľ v štyroch kapitolách podať „analýzu a kritické hodnotenie“ vývoja školstva a pedagogiky v uplynulom storočí.

Prvá kapitola je vlastne vstupom do problematiky, ktorá prináša stručnú, no výstižnú charakteristiku uhorského školského systému platného v podmienkach Slovenska. Následná časť kapitoly načrtáva portréty 21 slovenských učiteľov, ktorí reprezentovali slovenskú pedagogickú vedu na prelome 19. a 20. storočia (do roku 1918). Prirodzene, výber osobností je vždy subjektívny. V tomto prípade sú dôkladnejšie, obsiahlejšie spracované osobnosti, o ktorých J. Pšenák písal v minulosti, niektoré osobnosti zostávajú iba stručnou notickou, heslom zaznamenávajúcim rodné dáta, učiteľské pôsobenie a publikačnú tvorbu. Na tomto mieste musím poopraviť niektoré drobné chyby nachádzajúce sa v texte: F. V. Jesenský vydával časopis s názvom Obrázky elementárneho školstva (nie Otázky), viackrát sa opakuje nesprávne uvedené pôsobisko J. Kvačalu Tartu (nie Tarfu, ide zrejme o preklep). Pri M. Kopčanovi by sa žiadalo uviesť, že síce patril k aktívnym učiteľom, ale pred rokom 1918 mal blízko k maďarizačným tendenciám. U M. Laciaka je zrejme, že tento patrí skôr do 19. storočia, pri P. P. Zgúthovi sa mi žiada doplniť, že jeho Pamäti slovenského učiteľa vyšli aj knižne v roku 2005.

Druhá kapitola Pšenákovho diela je venovaná obdobiu I. ČSR, ktoré sa považuje za obdobie výrazného rozvoja slovenského školstva v novovytvorenej Československej republike. Autor najprv charakterizuje školskú sústavu Československa. Tu sa ukazuje ako zručný systematik, keď metodicky popisuje jednotlivé stupne, druhy a typy škôl opierajúc sa o príslušné legislatívne normy. Trochu rušivo pôsobí tento legislatívny jazyk, ak berieme do úvahy, že kniha má predovšetkým učebnicové poslanie.

Aj spracovanie ďalšieho obdobia (roky 1938 – 1945) je veľmi systematické, precízne, opierajúce sa o bohatú dokumentačnú základňu (zákony, ministerské nariadenia, školská dokumentácia a pod.), a to znovu podľa jednotlivých stupňov škôl s osobitným dôrazom na stredné školy a ich jednotlivé druhy. Z osobností rozvíjajúcich pedagogickú vedu však uvádza len Juraja Čečetku.

Nasledujúca kapitola mapuje vývoj školstva po roku 1945. Zachytáva hlavné spoločensko-politické udalosti druhej polovice 20. storočia v Československu, resp. na Slovensku (po roku 1993), vývoj školstva všeobecne v zrkadle zmien vyplývajúcich z prijatých školských zákonov a zmeny v ponímaní, organizácii a obsahovom zameraní jednotlivých stupňov a druhov škôl. Autor tu opäť preukázal dôkladnú znalosť dokumentov

rozhodujúcich pre zachytenie obrazu zmien, ale ich pretlmočenie v danom rozsahu mu nenechalo veľa priestoru pre ozrejmienie ich spoločensko-politických, ekonomických, sociálnych či pedagogických príčin, hoci si to v úvode práce vytýčil.

Záverečná kapitola sa venuje charakteristike vývoja pedagogickej teórie v druhej polovici 20. storočia. V krátkom vstupe približuje sformovanie organizačnej základne pedagogickej vedy na Slovensku a potom už podáva stručné a niekedy aj obsažnejšie portréty 66 slovenských pedagógov zo všetkých oblastí pedagogickej vedy. Zrejme omylom sa dostal do tejto časti na Slovensku pôsobiaci český školský pracovník Ferdinand Písecký (pôsobil za I. ČSR). V zozname sa nemalo zabudnúť napr. na doc. PhDr. H. Janusa, CSc. (1927 – 2004) možno aj na úkor nie typických pedagógov-teoretikov (psychológ J. Hvozdič, školský inšpektor M. Pleško, ktorých prínos pre pedagogickú teóriu nebol zásadný). Za nepríjemný lapsus považujem vynechanie najvýznamnejšej monografie o prof. J. Mátejovi z pera M. Miháľechovej (2008) (s. 235), monografie o prof. J. Miklešovi od O. Laukovej a M. Bôbovej (2010) (s. 258). Rušivo pôsobí aj viackrát chybné uvádzanie mena M. Miháľechovej (s. 224, 232) a preklepy, ktoré zrejme vznikli nepozornosťou pri spracovaní textu. Za veľmi sporné považujem aj označenie prof. Žbirkovej za zakladateľku školského múzejníctva (teórie či praxe?, s. 293).

Kniha má aj obsiahlu fotografickú prílohu a anglický abstrakt.

Celkovo však treba publikáciu prof. Jozefa Pšenáka privítať a vyzdvihnúť ju ako užitočné dielo. Po prvý raz zhustene a pritom prehľadne podáva vývoj školstva a pedagogickej vedy na Slovensku v 20. storočí. Predložená práca má síce charakter učebnice (hoci to nie je nikde explicitne uvedené), ale môže byť dobrým základom pre spracovanie vyčerpávajúcej vedeckej monografie na danú tému. Podľa môjho názoru ide o jednu z najpodarenejších prác autora.

PhDr. V. Michalička, CSc.

Dubovský Dušan: Svätyňa osvetly a vzdelanosti. Revúca: Mestské kultúrne stredisko, 2012. 246 strán. ISBN 978-80-89126-07-1.

Recenzovaná publikácia vychádza v roku 150. výročia vzniku Slovenského ev. a. v. gymnázia v Revúcej – prvého slovenského gymnázia. Autor Dušan Dubovský sa dlhodobo a systematicky venuje mapovaniu histórie Revúcej, jej kultúrno-historických pamiatok a osobitne histórii revúckeho gymnázia. Na túto tému napísal viacero prác, z ktorých treba spomenúť aspoň monografiu Revúca (1998), Z histórie Revúcej a ochotníckeho divadla (1996), Hasičstvo v Revúcej a v okolí (1998), Biografický lexikón mesta Revúca (2000), či práce venované gymnáziu - Prvé slovenské gymnázium (2001), Revúca – kolíska slovenského stredného školstva (1993). K nim pribudla aj predkladaná monografia, ktorá nadväzuje na jeho predchádzajúce výskumy, je ich rozšírením a doplnením.

Autor nečlení látku svojej publikácie na ucelené kapitoly, ale na kratšie state, ktoré potom zoskupil do niekoľkých do niekoľkých okruhov: Pokusy o poslovenčenie gymnázií v Uhorsku, Založenie Slovenského evanjelického a. v. gymnázia, Ďalšie slovenské školy

v Revúcej, Vybavenie škôl, Mimoškolské aktivity, Ochotnícke súbory, Spolková činnosť profesorov, Činovníci a profesori gymnázia, O študentoch gymnázia vieme..., Pamätníky histórie Slovenského evanjelického a. v. gymnázia. Ako už vyplýva z názvom jednotlivých okruhov v prvom približuje historické a kultúrne podmienky na Slovensku pred vznikom revúckeho gymnázia, ďalej sa venuje jeho založeniu, sleduje vystrojenie gymnázia, jeho aktivity profesorov a študentov mimo múry školy, pripája krátku charakteristiku najvýznamnejších študentov a v závere približuje osudy ďalších kultúrno-historických pamiatok Revúcej úzko zviazaných s dejinami gymnázia. Publikácii nechýba úvod, záver, bohatý poznámkový aparát, zoznam použitej literatúry a anglické resumé.

Z vlastného obsahu je zaujímavá vstupná časť pojednávajúca o zápase, ktorý sa v prvej polovici 19. storočia viedol o poslovenčenie stredných škôl. Toto úsilie vyvrcholilo v roku 1862 založením Slovenského ev. a. v. gymnázia v Revúcej – prvého slovenského gymnázia. Autor v ďalších častiach publikácie podrobne mapuje jednotlivé kroky evanjelickej cirkvi, revúckej samosprávy, ale aj celého radu jednotlivcov, ich nezdolné úsilie o založenie školy, ktorá by vychovávala stredoškolskú mládež nielen v slovenskom jazyku, ale aj v slovenskom národnom duchu. Autorovou prednosťou je, že dôkladne pozná problematiku a miestami uvádza na správnu mieru svoje staršie nepresné alebo neúplné údaje, čo svedčí o jeho odbornej vyspelosti. Prínosom je aj pojednanie o školách, ktoré sa viažu bezprostredne k revúckemu gymnáziu – o prvom slovenskom učiteľskom ústave a prvom slovenskom dievčenskom ústave – zmienky o ktorých boli roztrúsené po viacerých drobnejších prácach. Zvlášť „doma“ je aj v tej časti knihy (tvorí pätinu rozsahu), ktorá pojednávajú o aktivitách profesorov a študentov mimo školy, keďže tu sa môže oprieť o priekopnícke práce, ktoré na tomto poli vykonal (pozri vyššie). Na druhej strane časť práce o pamätníkoch histórie revúckeho gymnázia pôsobí pre mňa na prvý pohľad trochu neorganicky, ale k dielu koniec-koncov patrí tiež.

Autor sa usiloval v predloženej publikácii zachytiť všetky dostupné informácie, ktoré za desaťročia bádania poznal, a preto je jej text miestami preťažený historickými údajmi, menami, názvami, dátami, čo si vyžaduje trpezlivosť pri čítaní. Veľkým pozitívom je veľké množstvo dobového obrazového materiálu, z ktorého časť je uverejnená po prvý raz a to celej knihe posúva do kategórie výpravných publikácií. Aj tu autor využil svoj dlhodobý budovaný fotografický archív.

Práca Dušana Dubovského je dôstojným príspevkom k oslavám 150. výročia vzniku Slovenského ev. a. v. gymnázia v Revúcej, prvého slovenského gymnázia. Je dokladom jeho neutíchajúceho záujmu o históriu mesta a školy a plného pochopenia historického významu tejto prvej slovenskej strednej školy. Autor tvorivo nadviazal na priekopnícke dielo svojho predchodcu Jána Gallu (1922 – 2008), ktorý položil základy moderného bádania o revúckom gymnáziu. Nezanedbateľnou zásluhou Dušana Dubovského je aj mnohoročný záujem o budovanie dôstojných pamätníkov všetkých tých, ktorí sa o mesto a gymnázium zvlášť zaslúžili.

PhDr. Vladimír Michalička, CSc.

Lukáč, Eduard: Prof. PhDr. Andrej Čuma, CSc. (1927 – 1998), vysokoškolský pedagóg, komeniológ. Prešov: Vydavateľstvo Prešovskej univerzity, 2012. 182 strán. ISBN 978-80-555-0568-8.

Prešov ako východoslovenské univerzitné centrum bolo v 70. a 80. rokoch 20. storočia významným centrom komeniologického bádania nielen na Slovensku, ale aj v československom kontexte. K jeho najvýraznejším postavám patrili František Karšai a jeho pokračovateľ Andrej Čuma. Práve jemu je venovaná prítomná monografia, ktorej autorom je Doc. PhDr. Eduard Lukáč, PhD., inak jeho študent a následovník v historicko-pedagogickom bádaní. Doc. Lukáč je (ako to uvádza poznámka na zadnej strane publikácie) autorom viacerých monografií z dejín pedagogiky a andragogiky.

Predkladaná monografia profesora Čumu pozostáva – popri úvode – zo šiestich kapitol a z časti textových a fotografických príloh.

Prvá kapitola (s. 6 – 26) o životnej ceste Andreja Čumu má charakter historicko-pedagogickej štúdie, v ktorej autor vypočítava hlavné medzníky jeho školského a profesionálneho života. Autor zasadzuje životný príbeh Andreja Čumu do kontextu vývoja stredného a vysokého školstva, predovšetkým v podmienkach Prešova a jeho vysokej školy. V ďalšej časti (s. 27 – 54) veľmi podrobne mapuje aktivity profesora Čumu ako iniciátora založenia Katedry pedagogiky vysokých škôl FFUPJŠ v Prešove, jej dlhoročného vedúceho. Tentoraz autor, opierajúc sa o množstvo archívneho materiálu, veľmi precízne mapuje založenie katedry, jej študijnú náplň, personálne obsadenie, výchovnovzdelávacie a organizačné problémy vývoja. Tento výklad je doplnený počtom štatistických údajov, tabuliek a prehľadov. Obdobne postupuje doc. Lukáč aj v ďalšej kapitole (s. 55 – 81), keď mapuje aktivity prof. Čumu vo funkcii vedúceho Katedry vysokoškolskej pedagogiky, výchovy a vzdelávania dospelých FF UPJŠ v Prešove.

Možno ťažiskovou kapitolou je stať o prof. Čumovi ako zakladateľovi a predsedovi výboru Komeniologickej sekcie Čsl. Pedagogickej spoločnosti pri ČSAV (s. 82 – 114). Ako bolo zrejmé z predchádzajúcich častí monografie, ťažiskovým výskumným záujmom A. Čumu bolo komeniologické bádanie. V ňom nadviazal na priekopnícku činnosť svojho predchodcu Františka Karšai. Mnohostrannými organizačnými, bádateľskými a publikačnými aktivitami sa v 70. a 80. rokoch 20. storočia stal prof. Čuma najvýznamnejším predstaviteľom slovenskej komeniológie. Osobitné sú jeho zásluhy pri organizovaní komeniologických podujatí v Prešove i mimo neho, utvárania odborných kontaktov s najrôznejšími bádateľskými inštitúciami a školami, utvorení známej tradície komeniologických podujatí, na ktoré by bolo treba nadviazať.

Nadväzujúca kapitola (s. 115 – 123) zachytáva prof. Čumu už mimo jeho aktívnej práce vysokoškolského učiteľa, ale stále rovnako aktívneho v oblasti komeniologického bádania, udržiavania kontaktov s vedeckou i učiteľskou komunitou, ale nadovšetko autor podáva obraz Andreja Čumu ako človeka, vedca, pripraveného neustále podporovať svojich kolegov, poskytnúť im cenné rady a odporúčania. V záverečná časti monografie (s. 124 – 133) preberá autor základné diela profesora Čumu, v ktorých spracoval vzťahy Komenského k ruskej škole do polovice 18. storočia, dejiny ukrajinskej školy Zakarpatskej Ukrajiny a východného Slovenska (v spoluautorstve s A. Bondarom), dotýka sa jeho prác na dávnejšom

projekte Dejín učiteľstva a v rámci spracovávaní hesiel pre Pedagogickú encyklopédiu Slovenska a (ešte stále nevydanú) Encyclopaediu Comeniana.

Publikáciu dopĺňa aj množstvo dokumentačného a fotografického materiálu. Na margo textu treba len okrajovo upozorniť na nepresné pretlmočenie ruského výrazu vybrané spisy na zobrazené spisy (s. 132).

Z naznačených riadkov je zrejmé, že autorovi sa podarilo veľmi plasticky zachytiť osobnostný i vedecký profil významného slovenského vysokoškolského učiteľa, historika pedagogiky, komeniológa a jeho vedecké dielo. Monografia je dôstojným príspevkom k zhodnoteniu jeho celoživotných zásluh.

PhDr. Vladimír Michalička, CSc.

Národní pedagogické muzeum a knihovna J. A. Komenského (1892 – 2012). Nástin historie. Praha: Národní pedagogické muzeum a knihovna J. A. Komenského, 2012. 143 strán. ISBN 978-80-86935-19-5.

Pri tohtoročnej príležitosti 120. výročia vzniku Pedagogického múzea a knižnice J. A. Komenského v Prahe pripravilo múzeum reprezentatívnu publikáciu, ktorá mapuje históriu, súčasnosť, ale aj aktivity tejto poprednej múzejnej inštitúcie Českej republiky. Ako je zrejmé, múzeum prioritne dokumentuje život a dielo J. A. Komenského (1592 – 1670), ale nezanedbáva ani mapovanie vývoja československého/českého školstva v európskych súvislostiach.

Anotovaná publikácia po vstupnom slove súčasnej riaditeľky Markéty Pánkovej podáva v úvodnej kapitole stručnú retrospektívu podmienok vzniku, jednotlivých vývinových etáp, historických peripetií múzea, ktoré je dnes rešpektovanou kultúrnou a pamäťovou inštitúciou Českej republiky. V ťažiskovej časti publikácie má čitateľ možnosť oboznámiť sa so zameraním a výsledkami jeho zbierkotvornej činnosti, a to podľa jednotlivých podzbierok (historickej, knižnej, listinnej, fotografickej, školských pomôcok a inventára) z pera jednotlivých kurátorov zbierok. Osobitne približuje fond významného českého humanistu P. Pittra a O. Fierzovej. V závere je to potom ešte informácia o Pedagogickej knižnici J. A. Komenského (1919 – 2012), ktorá bola k múzeu pričlenená v roku 2011 a prehľad vydaných publikácií a uskutočnených výstav. Publikácia je doplnená bohatou fotodokumentáciou z histórie múzea, vyobrazeniami zbierkových predmetov a ilustračnými obrázkami.

Z prečítaného je zrejmé, že pražské Pedagogické múzeum a knižnica J. A. Komenského prešli za viac ako storočnú históriu zložitým vývojom a dnes sú významnou súčasťou siete múzeí a galérií Českej republiky. Aj z tohto pohľadu je pamätnica pražského múzea inšpiratívnym čítaním, tým viac, že v posledných rokoch sa bratislavskému Múzeu školstva a pedagogiky podarilo nadviazať s ním živšie odborné kontakty.

(vm)

ANOTÁCIE

90 rokov Filozofickej fakulty Univerzity Komenského v Bratislave 1921 - 2011. Zost. L. Sokolovský. Bratislava: FFUK, 2001. 215 s. ISBN 978-80-8127-021-5.

Výpravná pamätnica Filozofickej fakulty vychádzajúca pri príležitosti 90. výročia jej vzniku. V jednotlivých kapitolách zachytáva predovšetkým históriu školy, hlavné medzníky jej vývoja, charakteristiku jej insígnií a symbolov, menoslov rektorov univerzity, dekanov fakulty, prodekanov a profesorov školy, ale najmä krátku históriu a súčasnosť jednotlivých katedier fakulty a organizačných útvarov. Kniha je bohato ilustrovaná farebnými fotografiami. (vm)

Findor, A.: Začiatky národných dejín. Bratislava: Kalligram, 2011. 264 s. ISBN 978-80-8101-556-4.

Publikácia skúma reprezentáciu „začiatkov národných dejín“ na základe obsahovej analýzy učebníc dejepisu na základných a stredných školách v Československu, resp. na Slovensku v rokoch 1920 až 2001. (vm)

Riché, P., Verger, J.: Učitelé a žáci ve středověku. Praha: Vyšehrad, 2011. 270 s. ISBN 978-80-7429-028-0.

Z produkcie českého vydavateľstva dostáva sa do rúk záujemcov o problematiku stredovekého školstva fundovaná publikácia francúzskych medievalistov o nižšom stredovekom školstve (P. Riché) a stredovekých univerzitách (J. Verger) predovšetkým s prihliadnutím na francúzske školsko-historické reálie. (vm)

Danek, J.: 120 rokov jednej základnej školy. Základná škola s materskou školou, Odborárska 2, Bratislava. Bratislava: SOŠ polygrafická, 2012. 133 strán. ISBN 978-80-970503-5-1.

Nie je častým zjavom, keď sa základná škola pri významnejšom výročí rozhodne zmapovať svoju históriu. Autor predkladanej publikácie po vstupnom príhovore riaditeľky školy podáva v širších spoločenských, hospodárskych, lokálnych i školských súvislostiach chronológiu vývoja školy. (vm)

Michalička, V. a kol.: 150 rokov Slovenského ev. a. v. gymnázia v Revúcej. Bratislava: ÚIPŠ, 2012. 39 strán. ISBN 978-80-7098-510.

Dokumentačne ladený zborník vydaný pri príležitosti otvorenia výstavy k dejinám revúckeho gymnázia. Obsahuje kapitolku s prehľadom aktivít k 150. výročiu založenia gymnázia, scenár výstavy a štúdiu s bibliografiou o Jánovi Gallovi ako historikovi revúckeho gymnázia. (vm)

Švač, V.: Adam Hlovík. Život a dielo Adama Hlovíka. Prešov: Vydavateľstvo Michala Vaška, 2012. 166 strán. ISBN 978-80-7165-876-4.

Monografia o živote a diele mnohostranného evanjelického farára činného v prvej polovici 19. storočia. Popri iných jeho cirkevných, národopisných, spisovateľských aktivitách sa autor zaoberá aj jeho prínosom pre školstvo, výchovu a vzdelávanie. (vm)

Jagošová, L., Jůva, V., Mrázová, L.: Muzejní pedagogika. Metodologické a didaktické aspekty muzejní edukace. Brno: Paidá, 2010. 298 strán. ISBN 978-80-7315-207-9.

Monografická práca z oblasti muzeológie. Ako prvá v v českej a slovenskej múzejnej literatúre sa pokúša systematicky vyložiť problematiku múzejnej pedagogiky, konštituovať ju ako samostatnú vednú disciplínu muzeológie. (vm)

Univerzita Sv. Cyrila a Metoda v Trnave 1997 – 2012. Trnava: UCM, 2012. 80 strán. ISBN 978-80-8105-358-0.

Pamätnica univerzity k 15. výročiu svojho vzniku ponúka zaujímavú historickú stať o sv. Cyrilovi a Metodovi a o súvislostiach a podnetoch k založeniu tejto vysokej školy. V ďalších častiach podáva dodishnuté výsledky univerzity v podmienkach jednotlivých fakúlt. (vm)

Číslo 2/2012 Historicko-pedagogického fóra (Internetový časopis pre dejiny pedagogiky a školské múzejníctvo) zostavila dočasná redakčná rada: PhDr. Vladimír Michalička, CSc. (Bratislava), Doc. PhDr. Eduard Lukáč, PhD (Prešov) a PhDr. a ThMgr. Libor Bernát, CSc. (Trnava). Autor návrhu obálky akad. sochár Ľubomír Čierny. Časopis vychádza dvakrát ročne. Redakčná uzávierka 26. 11. 2012. ISSN 1338 – 693 X.

